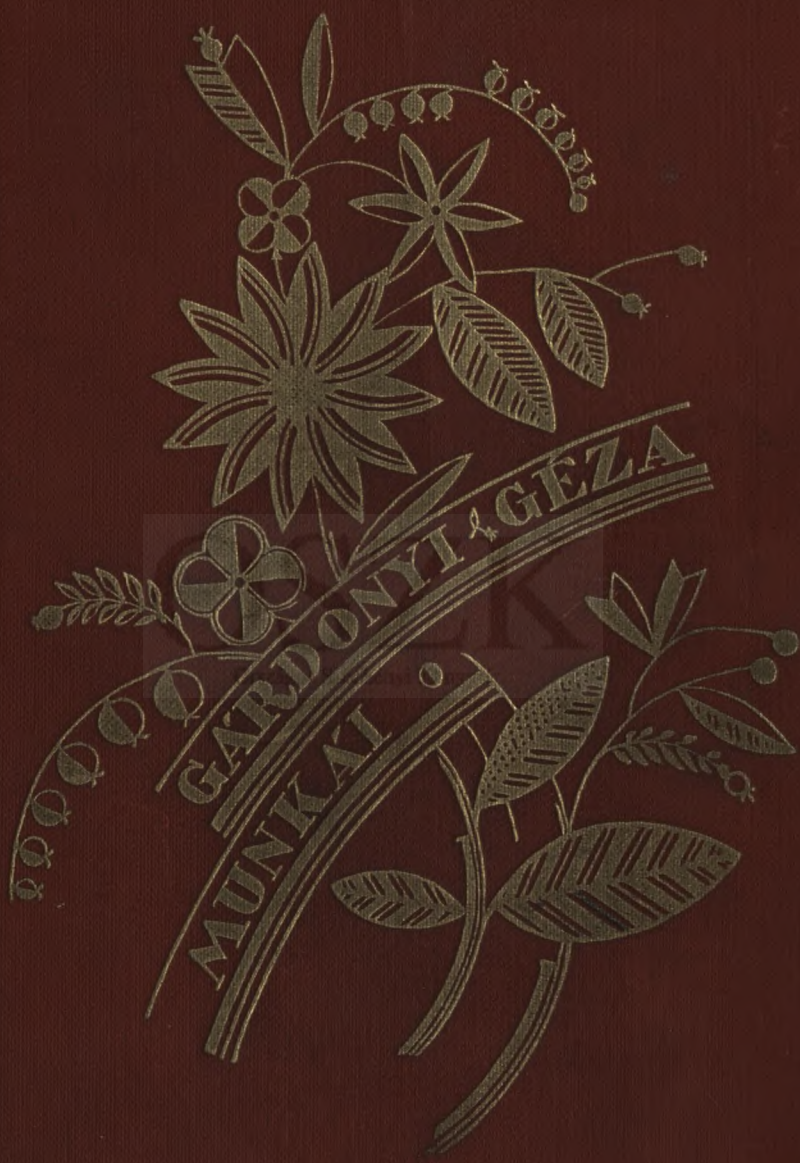

18. 28

.....
3 M. 273
.....

ZK

Gárdonyi
József
Dankó
Pista

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

GÁRDONYI JÓZSEF:
DANKÓ PISTA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

DANKÓ PISTA

G Á R D O N Y I H E G E D Ű S E

ÍRTA
GÁRDONYI JÓZSEF

MÁSODIK KIADÁS

D A N T E K Ö N Y V K I A D Ó
B U D A P E S T

OSZK

311273

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR	
B	Növedéknapló
1958 évi	3489 sz.

COPYRIGHT 1938 BY DANTE KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST

Földes, Wagner és Társa könyvnyomda nyomása. Budapest, V. Csáky-utca 64.

A pacsirták kótája

A petrovsziki parkban fenséges pompával csillog a fény. Csiszolt üveggömbfejekből a gázlángok özönnel síklatják elő a sugarat. A muszka cár nyári kastélya előtt feszesnadrágú és merevmellű orosz generálisok hajlonganak. Feltornyozott hajú hölgyek csupasz vállalai és meztelen karjai incselkednek az egyenruhás hódolókkal. Szív-bomlasztó zenére sokszínű népkavargás keringél. A katonazene buffogó ütemeit tapodják lakkcsizmák és lakkcipők. Itt egy piros folt kering egy zölddel. Amott egy kék a sárgával. Lila a fehérrel. Fekete a rózsaszínnel.

Hogy örülne ennek az ordító tarkaságnak egy kubista festő! Vászonra foltozná a színeket, keresne hozzá valami jó címet: «Cirokvágás az Uralban.» Pedig e képnek nincs szüksége címre. A színek pompája komoly parancs minden kis árnyalatában, vonalában. Megfontolt, öreg koponyák eszelték ki évszázadok féltett hagyományaira építve az orosz hadsereg egyenruháját. És évszázados udvari szokás méregette a hölgyvállak kibuggyanásait.

Ez az eleven tarkaság a belőle kilükkenő emberfejekkel Nikolajevics Miklós nagyherceg vigalma. Ünnepe! II. Miklós cár megkoronázásának örömcattanója.

A park még Nagy Péter cár gondos kezéből mélyesztette itt le gyökereit a sárga homokba. A palota háromemeletes kőcsipkáját is Péter cár parancsszavára szegték be oly fodrosra, mintha a fenséges ős összetévesztette volna a követ a cérnával, a kőfaragóvésőt a horgolótúvel. A palota kétembernyi magas ablakaira valamikor a hódító Napoleon is rácsodált, mikor a tetőgerendákból felszökemlett lángnyelvek diadalmas zászlókként lengedezve üdvözölték. Azon a helyen, ahova Napoleon sátrát 1812-ben lecövekeltek, most fenyődeszkából összeeszkábált dobogó kereklik. A deszkakorongon vigan sipít, tombol, harsog a zenekar Nikolajevics parancsára és örömére. Nyírottzakállas karmester. Kékmundéros, sárgazsinóros banda. A réztrombita beleharsog az orosz tavasz májusi ébredésébe. A cintányér elriasztja a rigót. A levelek millió zöld párnácskáján langyos szél futkos végig, pajkosan belezümmög a zenébe, meghimbálva a leveleket a vigalmas forгатag körül.

Tánc.

Polka.

Utolsó taktusai csörömpölnek a csinnadrattának.

— Még valami érdekeset tartogatok önöknek, kedves vendégeim, — hangoskodik udvariasan a nagyherceg a köréje toladó hízelgőknek. — Még valami érdekeset. Foglaljanak csak helyet.

E szóra katonás lépések csörgetik a kavicsos utat. A katonai zenekar eltisztul.

A dámák tollas legyezőinek lengése hűvösséget lebegtet a púderos arcokra. Cigarettafüst karikái kelnek küzdelemre a parfümök

nehéz illatával. A zsvajtól távolabbra oson el a park csendje.

Nikolajevics Miklós nagyherceg valami érdekeset ígér meg! Érdekeset. Ahogy ő mondja: ócsin intyereszna! Nagyon érdekeset.

Ugyan mit?

Huszonnégyszáz feketefrakkos férfi halad a zenedobogó felé, a katonazenekar helyére.

Friss erő! Új zenészek!

Ez ugyan nem érdekes!

De igen! Mégis ez lesz az.

Egy fekete, bozontoshajú, frakkos férfi jár elől. Vagy egy tucatnyi hasonló lépked a nyomában. Ezek már fekete keménykalaposak. Az arca valamennyinek napsütött, mintha fényezett diófából lenne, olyan merev.

A kócos megáll a dobogónál. A többi mögéje tolódik, tömődik. Nikolajevics nagyherceg kiadós léptekkel siet hozzájuk.

A kíváncsiság megfojtja a zajgást.

Nikolajevics barátságosan szorítja meg a küszálthajú kezét.

— Isten hozott! Isten adjon neked sok szerencsét és jó egészséget. (Dáj Bog tyebe császty mnoga aj zdarovi) — hallani a szavát.

És a vendégsereg felé fordul:

— A pacstírták kottája! — ragadja fel a kottatartóról a hangjegyfüzetet. — Magyar cigányok! — kiáltja lelkendezve.

— Halljuk! Halljuk! Szlusujem! Szlusujem!

A cigányprímás a két cimbalmost kipakkoltatja maga elé.

— Hadd lássák a muszkák a két drótos asztalt — gondolta. Ők ilyet még úgyse láttak.

Azután a kócos beáll a középbe fekete cö-

veknek a két asztal részére. Meghatódott lélekkel szorít egyet a hegedűje nyakán. A vonóvéggel rákoppant a hegedűdeszka pofájára.

— No, Isten nevében! Kezdjük!

Mélységes mély cérnahúzással zendül elő a magyar csárdás az üveghangok álomjáró országából:

*Csillagos éj belefeküdt
a Balaton ölébe.
Ráeresztem a csónakom
a csillagos kék égre.
Éjfélszemű halászleány!
Gyere velem angyalom!
Hadd ringasson, hadd ringasson
a csillagos Balaton.*

*Álmodozzunk édes-ketten
a Balaton közepén,
Hadd lássák az angyalok, hogy
boldog a halászlegény.
Ezüstfejű apró halak,
hogyha ránk fölnevetnek,
az ölembe elbujtatlak
s úgy súgom, hogy: — Szeretlek!*

A régi idevaló csend elősettenkedik a park fenyői közül, a bokrok közül.

A szívek dobbanása halk ketyegőre tompul. Fejek előre merednek. Legyezők megállnak. A cigaretták füstje nem fonja többé hálóját, hanem egyenes szálban vonalzik fel az ujjvégek közül.

Szemcsillanások dícsérő lelkesültségével csapkod elő a taps.

— Mégegyszer! Mégegyszer! Ismétlés!

A cigányprímás tekintetével belemélyül a

nagyherceg barnaszakállas, finom arcvonásaiba:

— Ismételjek? — kérdezte rápillantásával.

— Ne, — villant vissza a válasz Nikolajevics szeméből.

És folytatódik a magyar nóta. Száll. Száll. Belerepdes az estbe. Bele az orosz éjszakába. Hosszan. El nem szűnőn. Mígnem a hajnal aranya átcsöppen a felhők rostáján. Hull, hull lefelé a parki fák leveleire. Akkorra kendőkbe, felöltőkbe bujdosnak a csupasz karok és mezetlen vállak. Elfojtódtak a selymek lágy suhanásai. A hallgatóság mozdulatlanmá meredt.

Öt óra.

A cigányprimás akkor hajolt meg utoljára a cári udvar vendégeinek.

Nikolajevics Miklós nagyherceg ismét odaletett a dobogóhoz.

— Ismerek egy magyar nótát. Egyetlen egyet. Gyönyörű nóta. A te szerzeményed. Azt nem játszottad.

— Ötszáz nótám van fenség, nehéz éppen a fenségednek legkedvesebbet kiválasztanom.

— Hallgasd. Ez az a nóta.

És halkán dudorászta.

— Banda vissza! Még ezt eljátsszuk:

*Csendes este, csendes éjjel siratlak,
A távolból sóhajommal altatlak,
Bánatfelhő barangol a lelkemen.
Siratom a boldogságom kedvesem.*

A nagyherceg állva várta végig a nóta két versszakát. Elérzékenyülten bámult Dankóra. Utána szikrázó briliánsgyűrűjét levonta az uj-

járól s kézszerítésében megragadta a kócos zeneművész kezét s rápróbálta.

A hüvelykujj tömte a legfeszesebben a gyűrűt. Felharsanó kacagó éljen!

Férfiak, hölgyek okultak a példán. Rajongó lelkesedéssel rángatták le gyűrűiket. Boldog volt, aki a cigánykézre aggathatta.

A zenekar alattomban vádolta a jó Istent, hogy a teremtéskor csak tíz ujjat számlált ki a magyar cigánynak.

OSZK

A cigánysoron

Amikor a világra toppant, nem várt rá barokk-palotában selyempaplanos bölcső. Se négykerekűen forgó csipkefüggönyös babakocsi nem várta. Polyvás sárból összetákolt rozzant házikó fogadta csak. Szegeden. A cigánysoron. A Hanggász-utcában. És gyalulatlan ágydeszkák között arany színű buzaszalma. Nem született a legszerencsésebb évben. 1858! Az év utolsó számjegye 13. Lehet-e ez szerencsés? És nem született a legszerencsésebb napon. Június 13-án! De mégis olyan családban, ahol az apa a mindennapit előteremtette a családnak. Vasárnaponként meg még tejeskalács is kerüldözött. Olyan sárgabélű és fonásoshátú, amelyre az éhes gyermekszemek sóvárogva tekintgetnek.

Mert víg és jó foglalkozása volt az apának. Segédprimás a zenekarban. Az ötvenes évek híres szegedi zenekarában: Tollas Zsigáéban. Ez a Tollas Zsiga az, akiről azt tudja a hagyomány, hogy 1848-ban a nótájával becsalta a bunyevácokat a Tiszai-csárdáiba s ott tartotta bocskor alá illő zenével, míg a polgárőrség meg nem érkezett a táncoltatáshoz. Ehhez a szabadságharcos Tollas Zsiga bandájához be-bejárogatott a moszkvai hegedűs is. Apró gyermek volt még akkor. Olyan mocskos, hosszúinges, mint a többi szegedi pa-

rasztlurkó. Csak erősebben barnaarcú. A cigány-csemetének már ilyen fiatal hajtság korában az volt az érzése, mintha Zsiga húrjából kellemesebb hangot csalna ki a vonó, mint máséból. A szegedi uraságok neveiről pedig azt a gondolatot hordozta kisagyában, hogy minden magyar nótának a címe egy-egy szegedi név: címeres nagyúri név. Olyan nagyúr neve, akinek bőjاراتú a zsebe és könyörületes a lelke. Ugy tudta, hogy a nagyuraknak ezt a neveit kőoszlopok örökre megőrzik a temetőben. Virággal körülnőtt kőoszlopok. A cigányősöknek nem kő az emléküik, hanem szárazfa. A szárazfára húrok feszülnek, s amikor szomorú nótára siklik rá a vonó, a cigány ősök fájó szíve elősír a húrokból.

Az ő apja hegedűjéből a Dankó ősök lelke siramlík elő. Ezek az ősök már régóta lakják Paprikaországot. Mert a legősibb ősök Rákóczi csapatainak szétverésekor szöktek le a Felvidékről a szegedi határőrvidékre. Cimbalommal. Itt azután a cimbalmot valamelyik aszottbőrű, vékonycsontú sarj felcserélte hegedűre.

Ennek a hegedű családfának ma is élő ága Tollas Zsiga uralkodása alatt szolgál, s hozza haza a kis családnak a napi megélhetést. Reggelként, mikor megtér, rámosolyog a bölcsőre, amelyben az a fekete baba szopinkálja a tejcskét. Az a fekete baba, aki később, élemedett korában, Nikolájevics Miklós nagyherceg gyűrűjét felhúzta.

Az örökség

Kilencéves volt, hogy atyjára rászögezték az élettakaró deszkafödelet. (1867 febr. 23.) Kilencéves nyiladozó kis eszével megértette, hogy a koporsó után mélybe zuhanó göröngyök az ő boldog gyermekéveire is ráomlanak,

Bizony rádübörögtek!

Hol lesz kenyér, hol nem- napok bontakoztak elő az esztendőből. Megemlegetett napok rontottak gyermekjátékos életébe. Déli harangszóra bizony sokszor előfordult, hogy üres asztal szomorodott feléje, amint körülzsivajogta negyedmagával. Ilyenkor mit cselekedhettek mást? Könnyesen ráborultak és odasírták a kopott, bütykös deszkára:

— Édesanyáám! Kenyereet!

— Eriggy és keress magadnak, — ripakodott rájuk keményen az anyjuk. Keményen, hogy elfojtsa magában az érzékenységet. Inkább lásák gyermekei kegyetlennek, mint hogy érezzék rajta a kétségbeesés hangját.

Ez az eriggy és keress magadnak! a falon lógó hegedűre való szemszögeződéssel mondódott. S utána végtelen hangzuhatag ömlött az asszonyszájából:

— Mindig mondtam apádnak, ne neveljen olyan kényeztetve. Szórta rád a pénzt. Fiú gyerek! — aszongya! Egyetlen! Örökli majd a he-

gedúmet. Majd keres rád is Rozál! Keres hát! Látom! Még kenyérháj sincs a háznál. Más gyerekek kilencéves korában megkeresi a betevőt.

Pista fiú lelkén végigsiramlottak ezek a szavak, mint a telefondrótokon az őszi szél. Zengtek, búgtak sokáig. És gyakran elsuhantak egy-egy sóhajtásban a temető felé. Édesatyja öröke ott csüngött a falon. Zöld vászontok rejtette drága örökség. Az ősök szerszáma. De mit is örökölhette mást egy cigánygyerek: az apja hegedűjét és tüdőbaját. Ezzel vág neki az életnek. A hegedű becses jószág. Rangot jelent a cigányfertályban. Ha hegedű nincs, a vályogvető gödörtől a sírgödörig agyagban taposhatja végig az életét a cigány. Így meg, ha hóna alá kapja a szárazfát, hangot csalhat belőle a lószőrbottal. És ha csak kicsit is érti a módját, mesterségét a dalrahívásnak, megélhet, mint Paprikaország címeres urai, hájasan, kártyásan, vigalmasan.

A tudomány küszöbe

A Pista fiú csak addig járt iskolába, míg az apja élt. Három elemiit végzett: egy reformátust, egy luteránust, meg egy római katolikust. Mind-egyikben példafiú, ahogy ő vallotta. Híres-neves tehetségekre nem is illik, hogy az utókor rá-süsse az ellenkezőt. Márcsak a tanárok iránt való hálából sem. A bizonyítványát ugyan Pista soha senkinek nem mutatta, se az első elemiről szólót, se a másodikot, se a harmadikosat, se a reformátust, se a luteránust, se a katolikust.

Elemiiskolás idejéből csak annyit jegyzett fel a krónika, hogy a negyedik iskola helyett Dankó a színházba járt. Élt-halt a színművészet-ért. Mint affajta cigánygyerek színpadhoz szabadjeggyel jutott. Az igaz, hogy nap-nap mellett kidobták. De hát törődik is azzal egy cigánygyerek? Újból beszökött. A jegykérdést végül is rendeznie illett. E rendezésben a sors kezére játszott: az egyik színész érthetetlen okból így ereszkedett le hozzá:

— Te kölyök, tisztítsd ki a csizmámat!

Idő haladtával más színész is hozzáfordult:

— Az enyémet is. De ragyogóra! Azt a ragyogódat!

A fényes munka ellenértéke:

— No, most föllóghatsz a karzatra!

A fényezőüzem annyira nekilendült, hogy a színpad felé a függöny felgördülésekor minden este két fekete szem villogott a boldogságtól. A Pista gyerek fekete briliánsai.

Ezek a briliánsok később sorsfordulót jelenttek gazdájának. Mert aki csak a briliánsokra pillantott, valami mélyértelmű, sokat ígérő tekintetet látott a kölyök arcán. Csak ketten nem látták a cigánygyerek szemeiben az ígéretes jövőt: édesanyja és a szegedi cigányprímás: Erdélyi Náci.

Az édesanyja... olyan:

— Vaaaslááábat, meeeeszeloóót, kooóotelet vegyeneek aaaasszonyok! — piacot végigkiabáló árusasszony. Kócos. Boglyas. Szakadt pirosszoknyás. Hetivásározó. Egyszerű cigányasszony: Mijó Rozál. A pipafüstöt szerette. A mosdóvizet gyűlölte.

Erdélyi Náci még több országot bejárt, jónevű bandavezér. Ő kapta gondozásba a jövő reménységeket, a Hangász-sor barna virágait. Nevelgette, oktatta őket.

Erdélyi Náci volt a Pista gyerek zenemestere is. Az ő érdeme, hogy beleékelte Pista gyerek koponyájába az öt vonal ábécéjét a violinkulcsokkal és kakassarkantyúkkal. Pista a hangjegyes tudomány beoltogatására kiváló anyagnak ítéldött. Csak egy volt a baj: mindig és mindenben rendetlen! Csoda-e hát, ha a kölyökre a nagytekintély Náci sohasem sugárzott türelmes szemmel. Nem is állta volna a Pista gyereket percig sem maga mellett, ha a haldokló apa végsóhajtásában, beteg tüdejének utolsó maradékával nem éppen Erdélyi Nácihoz suttog, könyörög:

— Nácikám, az Isten is megáld, ne feledkezz meg a fiamról. Tanítsd zenésznék, mint

én voltam. Illó, hogy a fiú folytassa apja mesterségét.

Erdélyi Náci tisztelte a halott emlékét. Nehezen szívelte volna, hogy rákiáltsák:

— Te ígéretszegő!

Vagy ha alattomban vádolják becsmérlő tekintetek.

Náci cigány először a Pista purdét hegedűhöz fogta.

— No, ez nem neked való, Pista!

Azután cimbalomhoz.

— Az se!

Majd a pikulához.

— Az még úgyse.

Végül a nagybögőhöz.

Egyszer aztán kifordult Náciból a keserűség:

— Eggyen meg a devla! Ereggy a fffenébel! Hiszen neked nincs hallásod. Pusztulj innen a vályogvetőkhöz!

Mijó Rozál aznap belefáradt Pista kölyök püfölésébe. Pista purdét meg az ordításba. Hogy az édesanyja minden csontját össze nem törte, csak annak köszönhette: megszökött hazulról.

Ezekután mit volt, mit cselekednie, csakugyan beállt a vályogvetőkhöz. De hóna alá csapta a hegedűjét is. Az apjától öröklött jóféle szerszámot. Úgy csente ki a házból. Meglestevárta az anyját, mikor kora hajnalban a piacra indul. Átvetette magát a deszkapalánkon. Megrántotta a madzagkilincset a szobaaajtón. Beosont. És elragadta a drága szerszámot.

A cigányországnak épúgy megvan a nemes és paraszt rendje, mint más rendes honalapításnak. A koronás királyok cigányéknál nem osztogatnak nemesi kuttyabőröket. A jó Is-

ten és ők megkülönböztetik a nemességet kutya-
bőr nélkül is.

— Nincs szőr a lábán! — kiáltják rá, ha
valaki nem odavaló ajánlkozik a bandába. Ez
magyarul annyit jelent:

— Nini, a vályogvető!

Hát Pista gyerek is bevonult az alacsonyabb
rendbe, a sármunkások közé. Befogták a vá-
lyogdagasztáshoz. Naphosszat táncolta a szu-
tyogó sarat. Összes öltözéke egy kék kötény,
mégis gyöngyök szaladgáltak, peregetek alá barna
bőréről. A keze nem fáradt. Tétlenül lógott, him-
bálódott le csontos válla szögletéről reggeltől al-
konyatig. Napnyugtakor ez a munkátlan kéz
megragadta a hegedűt. Odaszorította édesen a
szívéhez. A hegedűhúrok ilyenkor össze-vissza
pengedeztek: Pista hangolgatta, próbálgatta. Az-
után a szívtől fölkerült a nyakgödörhöz. Itt már
nóták szökemlettek elő a szárazfából. Hangja-
iban meg-megbotló magyar nóták.

A vége:

Vályogvető cigánygyerekekből titokban ban-
dát szervezett. Malacbandát. Önmagát főlavatta
primásnak. A banda alapításáért némi joga is
fűződött e címhez: Kutyuprimás! És esténként el-
szökdöstek az agyagbánya környékéről a szom-
szédos tanyákra nyiszitelgetésre, lószőrbotkop-
tatásra. Kerestek is. Nem is. Ha kerestek, min-
denképpen élvezetesebb volt a kereset a vályog-
tészta cuppogtatásnál, a vályogtéglafarmázásnál,
prizmázásnál.

A malacbanda egy este Zsótér Andor földbir-
tokos tanyájára vetődött. Vályogvetés végett vol-
tak ők hivatalosak oda. Valamennyien tejfölös-
szájú sármunkások. A levegőt bódítóvá hevítő
nyári napon vágták, gyömöszölték, formázták az

agyagot. Nyekergették a kútgémet. A gyepes tisztásra kirakott vályogtéglák, — mintha a babaország temetőjének sírdombjai sorakoznának. A perzselt füves réten ezernyi halmocska innen is, onnan is szabályos vonalakban. A tikkasztó hőség ellankasztotta a legények izmait. Bódulttá fűtötte agyukat. De azért örömmel szaporázták a dolgot alkonyatig.

— Sok téglá, sok kereset!

Estére Zsótérhoz vendégek toppantak Pestről. Pista cigány összeterelte az aléltá fáradt bandát. A banda teljes hangászfelszerelésben jelentkezett az uraságnál: Igaz ugyan, hogy némelyik hegedűn dróthúrok is feszültek, hogy a cimbalomnak hiányzott a lába, hogy a nagybőgőn a húrok madzaggal voltak megtoldva, — de hát azért minden hangszer szólt, ha a kéz meg a vonó működött felette. Fontos az, hogy értőn működjön.

— Kezét csókolom, nagyságos uram, nem parancsolna egy kis finom mívészetet? — kínálkozott szemérmes alázatosan a kutyuprímás.

— Hadd lám, mit tudtok? — mosolyodott el Zsótér uraság a társaságra pillantva.

Rázendítettek.

Zsótér vendégei kicsődültek a szobából.

— Ácsi! — intette le őket Zsótér. — Nem addig van az. Várjatok.

És visszatért a lakásba a vendégeiért.

— Gyertek csak kifelé!

A vendégek kitódultak. Zsótér ráparancsolt a bandára:

— Ide mind a kút köré! Pista, állj be a vödörbe. Húzzad a Sobri Jóska nótáját:

Húzta:

*Elmegyek én édes rózsám.
A távolból emlékezz rám.
Adj egy csókot utoljára,
A kedvesed homlokára.*

A veder megindult lassan. Pista egy kézzel átkarolta a gém ostorfáját és ugyanazzal a kézzel fogta a hegedű nyakát is. A gémeskút nyikorogva süllyesztette terhét lefelé a víznek. A vendégség kipirult arccal harsogta az éneket. A cigányok buzgón rángatták a szárazfán keresztül a vonót. Félszemmel a mulatókat lesték. Félszemmel a kút mélyét.

A Pista gyerek derékig vizesen vetődött a felszínre. Nem jajgatott. Nem rázkódott. Állt, mintha cserzett cigánybőre gumiból teremtődött volna. Arcrándítás nélkül csurgatta magáról a vizet. Szorgalmasan csöpögött.

— No, derék! az első próbát kiállottad!

A vendégsereg hahotázott az ázott cigányon. Zsótér uraság kivette szájából az égő szivart s bedugta Pista zsebébe:

— Elismerésül!

A pesti urak követték a példát.

A második próba már tűrhetőbb vigasság.

— Banda féllábra! — vezényelte Zsótér. A ruca nótát!

A banda a kutyuprímásra pillantott. Pista gyerek összecsapta csöpögő nadrágja cipővégződését, — csak úgy freccsent szét belőle a hideg kútvíz, — rázendítette:

Káka tövén költ a ruca.

A harmadik próbára csak hajnalban került

a sor. Zsótér odaparancsolta a bandát a kocsiútra a legelőre induló, porfelhőben kavargó birkanyáj elé:

— Térdre! A fülükbe nekik! Tudjátok mit! A Gotterhaltét!

Erre már az asszony berángatta az urát a kocsiútról. Tuszkolta befelé.

— Uram bocsá! Micsoda gondolat! Még nagyon megkeserülheti a mulatságot.

— Haragszol? Hát jó! Akkor nem bánom! Mást. A *pulyka nótát!*

Pista tanácstalanul csavargatta a fejét.

— Nem tudod?

— De igenis kéremalásson, má hogy én ne tudnám? Csak azst nem tudom, honnan kezdjem, csiszból-e, vagy giszból. Ha magasan kezdem, nem bírják az urak énekelni.

— Hát kezd! *Debrecenbe...*

— (Ahá!)

*Debrecenbe kéne menni
Pulykakakast kéne venni*

— Ácsi! Kukorrrriikúúú! Guggolj!

A banda a vezényszóra, mint az ijedt kottlós toppott le, a kabátja szárnyait szétterítve.

Utána Pista cigány tudta már, mi következik. Most ő kukorikolt, de nem úgy, ahogy Zsótér, hanem a pulykakakas hangját ügyesen utánozva:

— Rud-rud-rud-rud-rud-rud-rud!

Erre a vendégek guggoltak.

— Egy, kettő, három, négy — olvasta Zsótér. Cigányok föl!

— Egy, kettő, három, négy — számolta Pista. — Urak föl!

De biz az urak közül csak Zsótér bírt lábra tántorogni. A többi ott terült el az udvar földjén. Cselédek, béresek hordták, támogatták őket befelé. Pista bandájából, csak a nagybögös maradt ott a porban hanyattfekve. A bögője ott feküdt a gyomrán, s vártak egymásra, hogy melyik mozdul. De bizony nem mozdult estig se a a nagybögös.

Eredmény: A cigányok a vig éjszakán többet kerestek egy évi vályogvetésnél.

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

Rózsa a tányéron

A Zsótér-siker után a banda véglegesen megvetette a vályogvetést. Rangot változtatott. Beilleszkedett Pista cigány hegedűje hangszórásába. A sarat ezentúl csak az országúton taposták. Mégpedig: cipővel. A cipőn néha hibátlan talp is díszelgett, de nem mindig. Így vonultak faluról falura. Kilincseltek kocsmáról kocsmára, csárdáról csárdába. Vándoroltak hegedűtarisznyásan a meztelen nagybögővel és a lábatlan cimbalommal. Két év napjai morzsolódtak le az idő olvasóján. Szemelgetve az éhséget a vigassággal, a böjtöt a libapecsenyés, disznótoros jó napokkal. Két év teltén a szatymazi szőlő bőségtől roskadó tőkái gyönyörűséges ígérettel csalogatták a zenészeket szüretre. Cigányok hordták, vitték a vigalmas hangulatot egyik szőlősgazdától a másikig.

A szüretjárásban Joó Ferenc akadémiai festő szőlejébe is bevetődött a Pista-féle banda. (1877 szept. 29.) Bekukkantak mellesleg oda is. Rárántottak bátortalanul reménykedéssel:

—Talán csak nem zavarnak el bennünket?

Pista kezefeje idegesen vibrált a húrokon. Bár aki a kézre pillantott, azt látta, hogy Pista nyugodt-kedvesen simogatta a zengő szálakat a a beköszöntő banda élén. Csak Pista tudta, hogy ez a nyugodtság erőltetett: izgalmat leplez.

— Maradjatok! — határozott felettük a gazda szava.

Pista felocsudott a nyomasztó hangulatból.

Megragadtak.

Joó Ferenc akadémiai festőnek széles jókedvét ismerték Szegeden. Az úri társaságok meteorológusai nap-nap mellett jelentették Joó Ferenc uramról:

— A Feri! Az ám a víg ember! Mindíg olyan, mint a derült égbolt!

Hát talán derült égboltként mosolygott volna ő élete végéig, ha Pista cigányt malacbandája élén az ördög oda nem csempészi a mustszorításhoz, borfakasztáshoz. És Joó Ferenc ajkán ki nem szökken a szó a bandához.

— Maradjatok.

Joó Ferenc uram legapróbb lánya akkor 14-ik évét virította. Pista 17-iket barnulta. És a zenebandán kiütközött a két évi gyakorlat: nagyon de nagyon értette, hogyan sikantgassa a lélekcsiklandozót. Pista igyekvőn rángatta, vonogatta a lószőrbotot. Valami olyanféle érzés lepte meg a szívét, hogy ő most szebben játszik, mint Banda Marci Pesten, Rác Pali Párizsban, vagy Balogh Károly Londonban. Érzésében nem csalódott. Mert a 14 éves lány elől egyszercsak eltűnt a tánc, a vígkedvű apa, a mézcsorgató szőlőhegy, a hordókat nyelő borospince, a józan présház, a holdfényben sütkérező Szatymaz s nem látott mást, csak a Pista cigány két fekete szemegombját, ahogy a víglelkű hegedű mellől felé-felé csillogdál. Csillogdál csillagokat elszégyenítőn. Szédítően. Szívből. Melegebben, mint a kairói nap.

A hegedűhúrról rózsaszínű melódiák bontakoznak. A melódiák ütemét kis cipők sürgő-forgó táncban kopogták ki a padlón. Suhogó női ru-

hák a tarkamező színes virágaival bódítón forogtak a férfiak körül. Bizsergető meleget lehelt a zene a szívek fölé. És... látják-e vagy se... nem törődött vele... a bódító kavargásból egyszer-csak előbomlott Joó Ferenc uram Ilonka leánya, lány karjaival odafonódott Pista cigány nyaka köré s a malacbanda prímásának hirtelen olyan forró csók cuppant az ajkára, aminő többé soha életében nem perzselte bajusza környékét.

Női szívtől!

Az első honorárium!

Női szívből.

Csitri szerelemből.

A zene megszakadt.

... És Pista... mintha csak azt érezte volna, hogy színházban járt jegy nélkül.

OSZK

Az élet kitérőjén

A malacbandát Szatymazról Kistelekre kergette a sors szele, hogy majd itt folytatja a zenekar az éjszakai csendháborítást.

Kisteleken a búban ténfergő Pistára vigasz tekintett egy deszkakerítés oldaláról: a Kisteleki vándor színtársulat görögmaszkos díszítésű plakátja vicsorított rá. A plakát Lukácsi Sándor *Vereshajú* c. népszínművének előadását hirdette. Szereplők a falujáró színészet legcsepürágóbb művészei. Aznap estére a malacbanda Vadász Manóék szőlejét bázsalta ki keresetforrásul. A hajdani vályogkockaszabdáló ifjúságból verbuvált zenekar naphosszat kitartással nyiszitelt. Tanulgatott. Az öreg Rác Pali híres csárdása pattogott abban az időben az ország valamennyi hegedűjén:

*Űtik a jogászt a padon
Sáridirom rozmaringom virágom.*

(Eredeti szöveg.)

Meg a másik csodaszép Rác Pali búbánat:

Lehullott a rezgőnyárfa ezüstszínű levele.

Mind a két dal érzékenyre koptatta a malacbanda malacainak körmetővét. A nóta bő dallamfolyású. Hűen simul a szöveghez. Így hát sok

munkát, türelmet rótt a fekete legényekre. Számoltak azzal is, hogy az idegeket csiklandozó dallamra az úri társaságból valaki talán nótába fog s a zene kíséretként kalandoz majd a dalossal. Pista énekelte a *Rezgőnyárfát* a mozgó vonó alá s mint valami virtuóz cigányprímás, közben játszogatót is.

Az eredménnyel a fekete sereg meg volt elégedve. Minden rendje-módján is halad, ha Pista ebéd után el nem vetődik a színtársulathoz. A vándor színház egyik tagja még Szegedről ismerte Pistát. A cipőfényező cigánygyerek kora elevenedett fel bizonyára emlékeiben. Szatymazon is látta, mint kutyuprímást. Tudta róla, hogy a zenebanda élén énekelgetni is szokott.

— Ejnye! jobbkor nem is vetődhetél volna hozzánk — rontott Pistára a szóval. — Az egyik színészünk beteg. Nem vállalkoznál helyette? Viszlek a direktorhoz.

Dankót elfűtötte a meleg. A dicsőségdeszkák láza öntötte el a szívét.

— Öt forintot kapsz, ha telt ház lesz! — ígérte a megszorult igazgató.

Pista aznap este kilépett a lámpafénybe. Igaz, hogy a sűgő hangját jobban hallotta a közönség, mint az övét. De mi az egy olyan színházban, ahol a királyi palota terme az uraság csűre s ő felsége a király a bíborpalástban döngölt agyagon lépked a trónhoz. A vége mégis: a *Rezgőnyárfa* reményen felűl sikerűlt. Elénekelte négy-szer is, mert a tapsok úgy kívánták.

A követező estere Almási Tihamér népszűművét, a Milimárit jelentették a plakátok. Ebben is akadt nóta. Ugyancsak a Rác Palié. A:

*Messze kéklik a Duna
Kékkal nyit a viola
Akit egyszer megszerettem
Jól megy annak a sora.*

Pistát ebbe az új nótába is befogták. Nem tagadhatta meg. Már csak azért sem, mert az esti honorárium a még nincs kiutalva. Az igazgató a ma esti kasszából ígérte.

A nóta elsőrésze moll. A refrén dur. A suta ütemek különösen tetszettek a nótában Pistának. Élvezettel tanulta, dalolta.

A siker... a legóriásibb!

A honorárium... a legtörpébb!

Az elhagyott malacbanda békétlensége... egetverő!

Csillapíthatatlan!

A cserben maradt vályogos művészek a második előadás után már megrohanták Pistát, hogy összeverik.

— Megcsúfoltad a bandát! Levetetted a cigányságot! Be ne merdd tolni közénk azt a hétköznapi ábrázatodat. Te komédiás!

És ha a színészek meg nem védik, Pistából bizony István lesz a temetőkereszt.

Pista még néhány napig lődörgött a színpad körül. Gázsija húzódott, halasztódott. Közben koplalt. Sanyargott. S mikor már sehonnan nem remélhetett segítséget, éhségtől besüllyedt ködlő szemmel, hígnyalú szájjal az esti sötétségben becsöndült a kistelki kocsmá üvegajtáján.

A csengő csilingelője hosszan himbálódzott. Megdöbbsent a hangjára.

Soha ilyen fülhasítón még nem szúrta csörrenése a fülébe.

Vánszorgott ottbenn néhány terhes lépést.

Várt.

Várt.

Salamon kocsmáros előcsoszogott a söntésből. Odatért hozzá. Eléje. S hirtelen rárivalt:

— Mit akarsz Pista?

Pistában elállt a szó. Szíve megduhant. A rablónak lehet ily szívdobogása, mikor a kabátja alól kihúzza a kést, hogy öljön! De ő nem rabolni jött. Szándéka becsületes. Mégis... A kocsmaszoba a pirosterítős asztalokkal mintha hirtelen megperdülne körülötte. Székek, asztalok körbe kavarnának. A gerendán a függő petróleumlámpás: — mintha vastag pókfonálon tüzesfényű pók függne s hirtelen alásüllyedne fényével. Feléje. Neki. A fejének. A szeme sötét vacskának. Szikrák szállnak, pattognak, sercegnek szét a lámpásból. Körbe sodródnak azok is. Forgón. Bántón. Kápráztatón.

— Mit akarsz! Bökd ki má, mer nem érek rá!

E hangokra megocsudik. Nekikap karjával egy széknek. Fogódkodik. Megtámaszkodik. Halk simulással loccsan ki a torkából a szó:

— A hegedűm... Kocsmáros úr! Mennyit ad... a hegedűmre... itt hagynám...

Pista zengőfája

Az apai örökség zálogba csusszant. Hét pengő forint! Csak. Megért legalább tízszer ennyit. De ha a kisteleki kocsmáros ennyire becsülte... Nagyon nem válogathatott. Zálogjóságnak silány az ára. Pedig hej, kitűnő portéka! Majd a szíve szakadt ki, hogy megvált tőle. Az éhség facsarta ki a kezéből. De gondolta:

— Majd csak kapok pénzt a szinpadi sikerekért. Visszaváltom.

No, onnan ugyan nem kapott!

Abban az időben éldegélt Szegeden egy népszerű ügyvéd, Pista atyjának gyakori mulató vendége. Ez az ügyvéd ismerte a város minden valamirevaló hegedűjét. Ismerte az öreg segédprímás darázsderekű zenekésztségét is. Ismerte a színét. A hangját. Nyugtalanjárású, sovány vonóját. Síró és vigadó lelkét, amikor az a fűрге vonó a szőke húrokhoz édesdeden hozzásimult s gyantás testével le-fel csuszamlott taktust járó szenvedélyében. Ez a hang mindig oly csábítgatással szólott hozzá, oly kedvesen, amilyen kedves csak az első szerelem hangja lehet a holdvilágos Tiszaparton, május éjszakában. Hát ez az ügyvéd hogyan, hogyan se megszimatolta a hegedű sorsát. Sietett a kocsmároshoz. A Pista fiú hét ezüst tallérjához hozzágurított még tízet

és a kocsmáros a júdásgarasért a szekrényből előakasztotta a csábítóhangú, soványvonójú, darázsderékú, májuslelkű hegedűt.

Másnap virradatkor Pista az éjszakai jövedelmes munka levertségével nyikkantotta be a csöngős üvegajtót a kocsmárosnál.

— A hegedűt! Itt a pénz!

— Nincs.

Rohant a népszerű ügyvédhez.

— Nem adom.

Rohant egy másik ügyvédhez.

— Megindítjuk a pert.

Rohant az igazságszolgáltatás minden zöldasztalához:

— A felperest keresetével a bíróság elutasítja, miután a tanúvallomásokból beigazoltnak látja, miszerint a hegedű nem zálogként adatott át, ellenkezőleg adásvétel útján került Steiner Salamon kocsmáros birtokába.

Szédelegve, maga se tudta hogyan hagyta el a tárgyalótermet. Kikerengett, kifordult az utcára. Valami hatalmas térre került s ahogy a földre néz, egy kereszt árnyéka vetődik eléje. Nekiindult a templomajtónak. Letérdelt ott mingyárt a küszöbön s fejét csüggesztve könyörgött mennyben lakó apjának:

— Bocsásd meg a bűnömet! Könnyelműségemet, először Te, apám! Hogy kiadtam a kezemből a kenyérkereső talizmánt. Bocsásd meg.

És könyörgött a templomos szenteknek és Istennek igaz bűnbánó homlokgyöngyözéssel:

— Tégy csodát Uram-Isten, az ördög ellen!

Mert ezt az urat, aki a hegedűt megszerezte, Eördögh Mihálynak hívták.

És az Isten csodát tett: Eördögh Mihályt néhány évre rá befektette ragyogó fedelű ércko-

porsóba. Égő gyertyák közé. Karikába font pálmaleveles virágok közé, amelyek alá selyemszalagon aranyos betűkkel rójják a köszöntést annak, aki a földi betűket már okuláriummal se tudja olvasni.

Pista hegedűje így újra reménység-partra vetődött.

A hagyatéki eljárás a hegedűt Eördögh Mihály unokájának ítélte. Az unoka már nem rajongott a hegedűért:

— Ha ötven forintot hozol, újra tiéd lehet,
— vigasztalta jóságosan.

— Ötven forintot!?!? Ötven forintot!?!? — csapta össze kezét Pista cigány. Honnan veszek én ötven forintot? — Sápadott meg, sárgult el ábrázata s földre igyekvő könnyecseppek vonaloztak orcáján végig.

Hasi Gazsi cigány kölcsönzött neki hegedűt eleddig. Heti 20 krajcárért. Szorultságból megfelelt. Kehes volt bizony egy kicsit a szárazfa. Dehát azért fogta a vonó s hullott belőle a garas. Gyűjtögethette vele, kuporgathatta vele a barna pénzt.

Cigányszív

A szatymazi szüret édes mustja nagyon megtapadta a két fiatal ajka szélét. Joó Ilonka azon a nevezetes éjszakán a kertkapunál egy rózsabimbót dugott a Pista gyerek kezébe alattomban. Senki meg nem látta ügyeskedéssel. A rózsabimbó, titkon becsúszott a fehér ingmell alá. Ott nyílott tovább. Nyiladozott rejtelmesen, csendben, jaj-ha-valaki-megtudná rettegéssel. Mikor a fák Szatymazon a tavaszt kibontották, ebben az évben két szomorú gerlével több rejtőzött a lombok alatt.

Pista gyakran találkozott a lánnyal.

Mihelyt Joó Ferenc uram hazulról a lábát kihúzta, honnan honnan se, de előtermett Pista és kerítés gledicsiái mögött meghúzódva szívta Ilonka rejtelmes suttogással morzsolt szavait. Mire a hegyen a szőlőszemek újból pirosra mosolyodtak, a fiatalok is csókszüretre készülődtek. A fiú felöltötte feketeszínű kölcsönruháját: megkérte a leány kezét.

No, nem személyesen!

Pista érezte már egyszer Joó Ferenc uram véleményét. Nem volt rá kíváncsi másodszor. Óvatosabban tervezte meg a boldogságszerzést. Daróczy Pál pusztai kapitány, a betyárvilág híres csendbiztosának a fia állított Joó Ferenc uram elé szerelmes szándékával. Daróczy Pál

keménykötésű legény. Nem olyan könnyen elhessenhető szürke veréb. Vele szemben hát Joó Ferenc uramnak ugyan meg kellett fontolnia a bánási szertartást. Pista ügyesen kiszemelte a kérőt. Daróczy uram igaz magyar tempóval ki is vágott olyan szónoklatot, hogy csongorádi követ legyen, aki annál különbet kicifráz. Csak akkor gömbölyödött Daróczy torkán dugaszra hirtelen a szó, mikor Joó Ferenc uram a vendégsereg füle hallatára a kérő mondókának közbevágott:

— Akkkkkkasztófáralaló!

— Kicsoda?

— Kicsoda? Az a te Pistád! Ebadta számár csendbiztosa, csak nem gondolod tán, hogy vályogtéglaszaggatásra neveltem a lányomat.

A boldogságból kipenderült vőlegénynek aznaptól kezdve nemcsak az arca volt fekete, hanem a szíve is. Templomos könyörgéséből olyan fájdalom csendült ki, hogy a márványoltárok mosolygóra vésett faangyalai is megszomorodtak tőle.

Hogy Joó Ferenc uramat valahogy megbékéltesse, nagyot határozott:

— Felcsapok írónak! Mégpedig színműírónak! Lássa Joó Ferenc, nem éppen olyan közönséges vályogdagasztó cigány vagyok én, hanem tehetséges művészlélek: Senkiből előtoppant zseni!

Témája is megvolt: saját élete története.

Két felvonás kész is.

Gondolatban.

A cigányprímás udvarol a festőművész leányának. Kikosarazzák. Ez az első felvonás. A cigányprímás belesírja bánatát a hegedűjébe. Ez a második. És a leány egy holdvilágtól ragyogó

nyári éjszakán megszökik. Ez a harmadik felvonás. Egy évre rá ez is bekövetkezett. (1878 aug. 20.)

És a színdarab...

Eljátszották ők maguknak az élet színpadán, — közönség nélkül, taps nélkül.

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

A húron pendült asszony

A hegedűvel szerzett szív boldogan tapadt oda a cigányszív mellé. Hogy a világi formák se hiányozzanak: felzúgott az orgonaszó is a kisteleki templomban. Daróczy kapitány uram maga járt utána, hogy a fiút a katonasor alól kimentsék. Könnyen sikerült. Egyetlen figyelme és testileg sem túlon-túl alkalmas a feketesárga angyalbőr bélésének.

Pista a nyélbeütött holtomiglan után édesanyja nádfödele alá telepítette boldogságát.

— Meghúzódsz ott addig drágám, míg sor-sunk jobbra fordul.

Az asszonyka engedelmesen bólintott.

Ilonka sohasem bánta meg ezt a könnyed fejmozdulatot. Megértőbb társat nem lelhetett volna cirádásabb házfalak és selyemszínű bútorok között sem. A hegedűvonó eltartotta mindkettőjüket. Lakásuk megvolt. Harag csak Joó Ferenc uram szemöldöke alól villant portájukra:

— Ilonka! Nem az én fajtám! Nem az én vérem! Mert akinek a szeme eltűri, hogy a család nemesi címere helyén hegedűt lásson a szobaszögletbe a falon, — az az én portámról csak kilödni való!

Az öreg szívtelen, vad nézéssel döfte rájuk tekintetét, ha véletlenül az utcán egymásba bot-

lottak is. Köszönésüket feje morcos elrándítással viszonzta. Joó uram vad magyar temperamentum. Konok megtörhetetlenséggel viselte mellében címerpajzsos fájának a büszkeségét.

— Alávaló cigánya! — dohogott.

S mintha a jó Isten is odafönt a viharfelhők fölött Joó uram pártjára szegődött volna: 1879 tavaszán felduzzasztotta haragjában a szőke Tisza árját. Az éhes örvények fékezhetetlen zsivajgással kizúdultak a végtelen magyar síkságra. Az ocsmány víz felhabzsolta a várost. A cigánysor fehér vályogházai nádtetőstől, malacostól feloldódtak a szürke habos áradatban. Pistáék a harangok félrevert rémkiáltása mellett éjnek idején rohantak a vasúti töltésre. Az elmúlt város romjain kavargó vízár szélén a partravergődött szerencsétlenek között ott didergett a család: az édesanya, Ilonka, Pista és három nővére. És ott állott a töltésen a rémes hajnal elővilágló fényében Joó Ferenc uram is.

A szerencsétlenség látása lazította-e meg letörhetetlennek vélt gőgjét, vagy hogy az anyaság látása lehelt enyhet márványszívébe? Odalépkedett Ilonka elé:

— Jöjjön haza Szatymazra! — mérte ki a könyörüleetszót tompa fahangon, — ha nem is becsülte meg apja szeretetét, most visszafogadom.

Ez a *most* olyan keményen hangzott ott a mocskos vizű tenger partján, mintha egy fészkevesztett gém torkából szakadt volna közéjük valami vészkiáltás.

Joó Ferenc uram otthon nem szólt a leányához. Ilonka sem az apjához.

A kis bölcső mosolygásában érintkezett újra az apa és a leánya szeretete. Pistike meghozta az anyjának a megbocsátást. A békességtermő

nap esti órájában besurrant a szobába a kiöntött ürge: Pista is. Jött a boldog apa örömevel. Jött a családi szeretet repező vágyódásával:

— Hadd lássam, az én kis sarjamat, drágámat, csöppemet, bepólyázott tücsökömet!

Joó uramban újra megmerevedett a büszkeség. Arcába kékült a düh. Elődörrent belőle a harag. Hatalmas hangjával ráharsogott vejére:

— Hozzá ne nyúlj! Takarodj innen! Te, te, te... csavargó!

»Szegény, ha élne, — emlékszik vissza e szavakra idők múltán. Gárdonyi Gézához írt soraiban a híres cigányprímás, — ma nem így beszélne.«

A sors végzete: a család új hajtása korán lehervadt közülök feslő kis életével.

Joó Ferenc uram a csöppnyi unoka helyett vigasztalásul visszafogadta szülői hajlékba a leányát:

— Ilonka maradj! Ne menj el tőlem. Ne menj ahhoz a szurtos, mocskos, dologkerülő uradhoz.

Ilonka nem maradt. Pistában érezte a boldogság kályháját: mellette oly kellemes a fűtőzködés! Nem pótolhatja azt neki soha senki. Pistában imádta a művészt:

— »Nótájánál csak egy a szebb e világon, a gyerek sírása a kis bölcsőben. A mi saját aranyos, drága vérünk sírása.«

Még egy gyermek lépett Pistáék házába.

De ekkor már Ilonka édesapja nem hívta magához a leányát.

A gyermek megszületett, — halva.

És többé sohasem röpött alá boldogság a mennyből a cigányhajlék bölcsőjébe.

Egy tál lencse

A Tisza árjának iszapsűrűje bevonta a romvárost. Agyagzománcú házak, utcák, terek nőttek elő a vízből. A medrébe visszatuszkolt folyó utolsó markolásával magával rántotta a régi víg hangulatot. Igazán csoda, hogy a híres szegedi paprika is nem fekete fürtöket termett abban az esztendőben, amikor a hegedű is ha szólt, csak bánatot síramlott. Cigányéknál lesóványodott a kereset.

— Te Pista, — borult ura vállára az asszony jóságosan, — a szatymazi birtok nem az édesapámé ám. A miénk, gyerekeké. Édesapám csak haszonélvezetből szemelgeti a szőlőket. Amíg él. Mi lenne, ha értékesítenénk már most a jövődő örökséget.

— Ugyan, hogy gondolsz ilyet? — utasította el ridegen Pista az ajánlatot.

De az asszony maradhatatlan volt. Titokban át-átsurrant apja birtokos szomszédaihoz. A szatymazi szőlő szélső csatornájából a déli oldalon a mosolygó fürtök egy ügyvéd földjére kacsintgattak. No, nem ok nélkül. A jólelkű ügyvédből kicsiklandoztak valamelyes hajlandóságot:

— Adok a majdért 300 forintot.

Az asszony az ügyvéd előtt összecsapta a kezét:

— Csaak? Ugyan hová gondol.

De befelé, úgy titokban, elégelte.

— Lásd Pista! Mennyi pénzt szerezhetnénk! Ki tudja, mikor jutnánk amúgy hozzá. Az öreg még negyven évig is élélhet. Számítsd csak a kamatos kamatokat.

Pista számítgatta. Először csak a kamatos kamatokat. Papiroson. Aztán egy napon meg a vételárat. Papirosban.

Az ügyvéd a vétel napjától mindennap kikocogott Szatymazra. Mindennap áthivatta az öreget. Joó Ferenc urammal mindennap kvaterkázgattak reggelig. Az öreg segített az ügyvédnek, mikor Tisza Kálmánt szidta. Az ügyvéd meg segített az öregnek, mikor a mai könnyelmű fiatalságot szidta. Szóval megértették egymást.

A vétel napjától számított négy hétre Joó Ferenc uram többé se nem kvaterkázott: se nem segített többé szidni Tisza Kálmánt. És nem korholta többé a könnyelmű fiatalságot. Szívszélhűdés leterítette abban a percben, mikor az ügyvéd kikottyantotta, hogy Joó Ferenc uram szőlőtőkéi valamikor majd Eördögh ügyvéd (testvére a hegedűvásárló Eördöghnek) pántos hor-dóiba csurgatják az ezerjő nedvét.

A hagyatéék maradt részéért az asszony három nővére elé négyezer forint olvasódott.

Pósa Lajos Szegeden

Néhány napra rá, hogy Mikszáth Kálmán tiszteletére búcsúbankettet vigadtak Szegeden, a Szegedi Napló vastagbetűs lelkesedéssel jelentette: »Pósa Lajos úr, az előnyösen ismert nevű fiatal író a mai naptól (1881 jan. 8.) a Szegedi Napló szerkesztőségének kötelékébe lépett.«

Kipirult az öröm a tiszaparti parnasszuson. Az olvasóközönség kíváncsisága elcsillapult. Mikszáth helyére érdemes és méltó utód száll. Az »előnyösen ismert írónak« ugyan akkor még egyetlen verskötete sem hányt, pattogta ki a próbakövön a dicsőségszikrát, de azért ki ne hitte volna, hogy Pósa Lajos tolla ügyesen mártja majd a kalamárist. Különösen hitte az, ki visszaemlékezett a Szegedi Napló három évvel ezelőtt való indulására (1878), amikor is a Napló vastag betűvel jelezte Pósa Lajos külső munkatársi hivatalát.

Pósa Lajost a Naplóhoz vezércikkíráásra kötték. Miért ahhoz? Az a hiedelem, hogy az előnyösen ismert író tehetségéről a szerkesztőség talán még tájékozatlanabb volt, mint a közönség. Pósa ből a költői hév mindennemű politikai hajlamot kiszárított. Kiütközött ez már abból is, hogy mikor Pósa a vezércikkhez nekiigyekezett, már kora hajnalban nyergelte a székét, hogy estig valamit fakítson. Még így is gyakran megtörtént, hogy a mai napra szánt ve-

zéreszmék csak holnap láthattak napvilágot. De a cikke megírásán külső formákban is érződött a kínlódás és a verejték. Az első sorok apró betűkkel indultak, kutyanyelveken. Mire meg az utolsó sorokhoz ért, Pósa Lajosban a politikai hangulat már annyira forrongott, akaratlanul is oly nagyra firkálta betűit, hogy az utolsó mondatok mindegyikének már egy-egy kutyanyelv kellett, hogy ráférjen.

De mindezért nem érte szemrehányás Pósaét. Kinek mi a szokása. Neki ez. Másnak más-miféle.

Végül mégiscsak Pósa fakadt szóra:

— Halljátok-e? Nem jobb volna, ha én nektek verset irogatnék?

— Nem.

— Vagy mondjuk riportot.

— Hát ha már mindenképpen változtatni szeretne... inkább riportot, — válaszolta Enyedi Lukács, a főszerkesztő.

Ekkor írta meg Pósa Lajos azt a ma is sokat emlegetett újsághírét, mely szószerint így hangzik:

Rendőri hírek.

Vakmerő tolvajlás történt az éjjel. Tóth Gergely kamráját feszítették fel s elloptak onnan két pár tyúkot. Az ismeretlen tettest a rendőrség még a délelőtti folyamán elfogta Sebestyén János csavargó személyében.

Ennél mulatságosabb napihírt évekkel később csak Gárdonyi eszelt ki egyszer a szegediek vidámítására. (Szegedi Híradó 1888. szeptember 18. számában):

A szép múzeum.

A Valéria téren nyílt most meg egy múzeum, ahol mindenféle urak viaszka öntve diszelegnek. Szép az nagyon. A derék Szalma Mihály is bámulta, s mialatt bámulta, az óráját ellopták a zsebéből. Ha az óráját bámulja, akkor valószínűleg a múzeumot lopták volna el.

Pósa Lajost a hírszerkesztés után a színházi rovat írásához állították. A színügyek mellett szemelgethetett verssorokat is. Ezeken a verssorokon a szegediek már nem mosolyogtak. Érezték rajta, hogy a szegedi nap tűzében érlelődött csodálatosan színes gondolatvirágok azok. Érezték, de vajjon álmódott-e akkor még róla valaki, hogy ezek a Pósa magyar lelkéből előszakadt hazafias érzések, szerelmes dalok, mókás rímcsilingelések egy magyar cigány bájos zenéjének szárnyára kapva bejárják majd a világot. Rajongtak verseiért. A Napló vonzóereje Mikszáth novellájától átfordult Pósa verseihez. Sikerei Pósat elkapatják. Maga alapít újságot (1882). Pósa Lajos a költő felcsap Pósa bácsinak. Szerteosztja *Jó barát* című gyermekujsgját a betűböngésző apróságoknak. Büszkék lehetek rá szegedi gyerekek! Ti kaptátok apró kezeitekbe az ország első gyermeklapját. Vasárnaponként. Nektek szóltak először az »Aranytollú madár nótái«. Kár, hogy nem sokáig. Meseország berkeiből kifogyadozott a hallgatóság. Szeged kevés volt a gyermeklap föntartására. Pósanak zokon esett ez a fölfedezés. Reményvesztetten szegődött be titkárnak Nagy Vince színtársulatához (1883). De mint színházi titkár is hű maradt a tollhoz, a Szegedi Naplóhoz.

Az első szerzemény

Pista cigánynak is a nyomorúság tollat igazított a kezébe.

A zenétől hirtelen elkedvetlenedett. Valami ragyogóbb fejezetre várt élete regényében. Ehelyett mit kapott? Erdélyi Náci, Pista egykori tanítómestere elhintette a kedvlohasztó véleményt a nevéssé cseperedett banda prímása felől:

— A Pista!?! Nem ért az a hegedűhöz!

— No, ha nem értek a hegedűhöz, értek a tollforgatáshoz.

Előmártogatott egy színművet a kalimárisból.

Bízott hozzá, hogy a kusza vonásokból a szerencse majd eléje szökken és szembemosolyogja. Ezzel az érzéssel állított be művével Nagy Vincéhez (1882 március), a Szegedi Színház igazgatójához.

— Szeretném, ha eljátszanák.

Nagy Vince csak látásból ismerte a cigányt. A Pilléből. A felsővárosi parasztmulatóból.

— Ugyan no! micsoda gondolat mán az ilyen, Pista! Hogy értenél a színpadhoz, mikor mégcsak annyira sem vitted az írásban, hova osszad a pontot és hova a vesszőt. Lehetetlen előadnunk. Rólad Szegeden mindenki tudja, ki

vagy. Ki nézné meg a darabodat. Inkább zenét szerezz. Nótát! Magyarosat! Azt szívesen meghallgatják Szegeden.

A cigánynak csillanó könny terült a szemébe. És bár a fájdalom vízcsöppjére gyorsan ráhúzta szempilláját, mégis kicsurrant a gyöngy arca párnájára s oda hullott pontnak a kéziratra, a cím mellé.

— Jó. Majd. Megpróbálkozok. — Susogta. És hóna alá fogta színművét. Ballagott vele haza.

Az asszony otthon türelmetlen reménykedéssel várta. Lelkendezve tárta karját az ura elé az utcaajtóban s hogy ím meglátta az ura szomorodott arcát, a nyakába borult:

— Ne búsulj, Pistám. Élünk mi még jobb világot is.

És az urát vállánál átfogva együtt léptek be az ínséget lehelő szoba üveges ajtaján.

A színművet a nyár folyamán eljátszották Szatmár-Németiben. Helyi műkedvelők. Iparosokból alakult színtársulat, akiket Molnár György szegedi tragikus színész tanított be a tűzoltómajális alkalmából.

A darab tetszett.

Siker páratlanul nagy volt.

De azért nem merte eljátszani másutt egy színház se.

Kit is érdekelt volna akkor még Pista cigány színpadra vitt élete története.

Első nóta

Nagy Vince színigazgató dugta szívébe az első motoszkát, de talán ez is nyugalomra szorítódik, ha véletlenül nem pillant be a Boldogasszony-sugárúton a könyves kirakatba:

— Ni csak! Ónody Kálmán: Egyetemi csárdás. 80 krajcár. Kiadja Burger Gusztáv.

— Ónody? No lám! A fffüstös! Prímásnak prímás, mint én. De a keze... betegen vallja a nótát alóla a húr! Hogy mire nem vetemedik!! Pósa írt neki szöveget: *Nincs olyan bú, mint az én búbanatom.* Meg azt, hogy: *Gyere pajtás, gyere hát a kocsmába.* A szöveg jó. De a dalam?!

Benyitott a könyvkereskedésbe. Megnézte apróra a hangjegyeket. Aztán visszaadta a füzetet:

— Most nincs nálam annyi pénz! Holnap bejövök.

Hazatért.

Emlékezetből lejátszotta.

— No, nem sokat érő, — sopánkodott magában. Mintha valahonnan csóréltad volna ezt te, Kálmán! — szorongott az irigység a torkán.

És:

Az alkotás első percei, ahogy maga leírja később, így bontogatta ki nyíló tehetségét:

»A bandámmal Rozáliát mentünk köszönteni. Valami különös melegség öntötte el a szí-

vemet. Az utcán magamszórakozásaképpen nótába fogtam. Eddig nem hallott szép melódiába. Füttyültem csendesesen, dudorászón. A füttyüléshez hozzápengettem a hegedűmet. Majd a nótát hegedűre fogtam s eljátszottam még aznap este a bandámnak.» (1883 szept. 4.)

Tetszett nekik.

A nótának még akkor nem volt szövege, semmi. Másnapra már a banda is megtanulta és játszotta a Pillébe.

Pósa Lajosnak ezidőben jelent meg ez a verse a Szegedi Naplóban:

*Nem jó mindig a fonóba eljárni.
Legényeknek szép lányokkal cicázni.*

Az enyhe ősz egy vasárnap délutánján Pósa Lajos is ott üldögélt a Pillében. Magában. Egyedülvaló szemlélődésében figyelgette, nézdelte a mulatozó szegedi parasztságot.

Pista rázendített a szerzeményére.

— Hát ez meg miféle nóta volt, fiam? Ez az utolsó — bökte oldalba az öreg a mellette elhaladó nagybögőst.

— A Pistáé.

— Saját szerzeményem, — lép oda Pósa-hoz a prímás. — A saját szerzeményem — ismétli büszkén.

— Jó.

— Csak szövege nincs még!

— Nincsen?

— Nincs.

— Hát mér nem csinál, fiam, mér nem csinál.

— Mer már más megcsinálta.

— Meg-e?

— Meg. De rosszul.

— Rosszul?

— Rosszul hát. Mert én ezt a nótát, ne haragudjon érte, Pósa úr, de a Pósa úr versére szántam.

— Az én versemre?

— Arra. De ne haragudjon érte, Pósa úr, a vers nem jó.

— Nem jó? — rökönyödött meg Pósa. — Ha nem jó, írj különbet.

— Hát nem egészen nem jó, csak nekem nem jó. Hiányzik belőle egy taktus.

— Mán hogy a pokolba hiányozna.

— Pedig hiányzik. Nekem hiányzik. Pósa úr kérem, nem lehetne-e erre a Naplóban megjelent versre a nótámat ráakasztanom.

— Lehetni, lehetne — válaszolt Pósa.

— De a vers egy taktussal rövidebb. Utána sántikál a melódiának. Jó volna, ha megtoldaná.

— Ha megtoldanám?... Hát majd megtoldom. Játszad csak. De lassan.

— Még lassabban.

Pista cigány cincogott a nótafán.

Pósa próbálgatta hizlalni a verset az asztal márványlapján.

— Egy taktus! A pokol nyelje el! Ki gondolná, hogy ez milyen egy ravasz munka?

— No! Jó lesz-e így?

*Nem jó mindig minden este a fonóba eljárni,
Legényeknek szép lányokkal, menyecskékkel
cicázni.*

— Jó, jó. Instálom. Nagyszerű.

*Én is jártam, addig jártam, addig addig cicáztam,
Hej, haj fogoly vagyok, magamra nem vigyaz-
tam.*

A második versszak megtoldása már símában sikerült. Szinte észrevétlenül olvadt a toldás a szövegbe:

*Erdő, mező, liget, berek megtermi a virágját.
Páros galamb, vadgerlice, csókkal éli világát.
Csókolj te is csókra csókot, aranyos kis kedvesem,
Hej, haj, fogoly vagyok, rabságomat viselem.*

Még azon a héten megszületett még három nőta.

Az egyik:

*Zöld erdőben kakukmadár kakukol.
Fáj a szívem, fáj a lelkem, benne lakik a pokol.
Pokol ellen nincsen egyéb orvosság,
Csak a fényes, a csillagos, a ragyogó menny-
ország!*

*Kakukmadár, kakukmadár kakukold el énnékem,
Meddig tart még búbanatos, feketegyász életem?
Egyet kettőt ha kakukolsz, pihenj meg!
Vagy ne is szólj, egyet se szólj, hogy az Isten
áldjon meg!*

A másik:

Hej, menyecske, szép szegedi menyecske...

És a harmadik: egy táncfriss.

Pista cigány barna arcán a boldogság polítúrozott. Örömében bebátorkodott a nótákkal Főkővy Lajos zongoratanárhoz. Órákig tétovázott, míg rá mert nehezedni keze a kilincsre. Főkővynek eljátszotta az első nótát hegedűn.

Főkővy felugrott a székből. Odaszakadt a primás nyakába. Magához ölelte:

— Ez nem is szép, Pista, de gyönyörűl Nesze. Itt ez a névjegy. Erigy vele Langer Viktorhoz, a Zenede igazgatójához.

Langer rögtön átiratta a nótákat zongorára Tisza Aladár tanártársával.

— No, Pista! Itt a kóta. Zongorára és szájra illesztve. Keríts rá kiadót. Én majd szólok Burgernek, talán ezt is vállalja, mint Ónodyét.

Pista azonban nem indult rögtön a kiadóhoz. Elballagott régi mesteréhez, Erdélyi Nácihoz:

— Nácikám. Nótát hoztam. Saját szerzeményem. Idehallgass. Ha azt mondod jó, akkor jónak kell lennie. És akkor bízok magamban.

OSZK

A dicsőség sugarában

1883 október 15-én Szeged fényes ünnepségre készülődött. A politikusok cilinderkalapot öltöttek. A szavazópolgárok fekete ruhát. A városi urak meg ruhásszekrényük rejtekei szerint vagy a politikusokhoz, vagy a szavazópolgárokhoz sorozták a személyüket. Városmozgató, ideges lőtás-futás mindenütt. Diadalkapukopácsolás. Ablakdíszítés. Utcasöprés. Locsolás. Szeges katonabakancsok pattognak a kövezeten. Vezérkari piros nadrágok mérőszalaggal mérik a Mars-téren az egyenest.

— Ófelsége Szegedre érkezik! — kiabálják a rikkancsok.

— Ófelsége Szegedre érkezik! — beszélik az urak.

— Ófelsége Szegedre érkezik! — sápadozzák a ká und ká tiszték.

Első Ferenc Józsefet a legfölségesebb kíváncsiság csalja Szegedre. Az árhullámokból megélemedett város látása a program. Mikszáth Kálmán megírta, a Napló, Hiradó telekürtölte az országot a *Szeged szebb lesz, mint volt!* felséges nyilatkozat koholmányával. A szegediek elhitték. Az országban elhitték. Végül csak a király csodálkozott rajta ott fenn a sárgafekete lobogós palotában:

— Csakugyan így mondtam? No, ha így mondtam, okosan mondtam.

S az árvíz után négy évre elfogta kétszer koronázott fejét a kíváncsiság.

Igy került Szegedre. A szegedi városháza épületébe. Itt meg a díszterembe, hol a se vége se hossza asztalnál hallgatta nagyokat hunyor-gatva szempilláival, a se vége, se hossza felkö-zöntöket. Hallgatta s közbe-közbe élvezgette, amint az eredeti szegedi cigánybanda élén a vi-lágot járt Erdélyi Náci rázendít a paprikaor-szág politikamentesre kicenzúrázott magyar nő-táira. Mert mi is lenne itt, ha véletlenül a cigány a *Jaj de huncut* nótát fogná hirtelen munkába. Erdélyi Náci örökre tönkresilányítaná vele a méltóságos büszkenyakak tekintélyét és jövőjét.

Tán mondanom se kell, hogy a sok magyar köszöntő után mennyire tetszett a magyar nótá-csokor a felséges úrnak. Annyira tetszett, hogy Erdélyi Náci a császár és király egy elfogott mosolyára mégsem állhatta meg, hogy meré-szet ne fogjon a hegedűn és rákezdte:

*Hej menyecske, szép szegedi menyecske.
Gyere ide eszemadta az ölembe!*

Dáni Ferenc főispán, Palotás Fausztin had-testparancsnok kővémeredt tekintettel tuskézett a cigányprímásra. Micsoda merészség prog-rammba nem foglalt nótákkal őfelsége fülébe tolakodni. Mi lesz, ha őfelsége észreveszi a tur-pisságot. A főispán máris érezte, hogy mozog alatta a vármegyei emelvény. Palotás Fausztin meg sápadozva fontolgatta: vajjon Privigyére röpíti-e innen a legfőbb hadúr, vagy inkább Prepoljébe, hol akkoriban a szegedi bakák tele tüdővel nyelték a hegyi levegőt és félpofával a bosnyák dohány keserves füstjét.

Ferenc József egy pillantásával leolvasta az arcukról a nyugtalanságot. A főispánhoz fordult:

— Mi a baj?

— A prímás nem az előírt magyar dalt játszotta, felség!

— Mit játszott?

— Egy idevaló, rongyos cigány szerzeményét.

— Szép volt. Nagyon szép. Hogy hívják a cigányt?

— Dankó Pista, felség. Dankó Pista.

Dáni Ferenc főispán szeme megvidámult. Palotás Fausztin arcán egyszerre meglátszott, hogy Szeged szebb, mint Prepolje. Erdélyi Náci meg rázendített Dankó tanítványa még két szerzeményére: *Nem jó mindig...* és *Zöld erdőben kakukmadár.*

— Ha megengedi felséged... Ezt a két nótát is Dankó Pista írta.

Egy hónap múlva Dáni Ferenc főispánhoz királyi pöcsétes levél érkezett. Megrettent tőle a póstáskisasszonyoktól kezdve mindenki, miért is olyan gonddal és gyorsasággal futtatták a levelet már a kora reggeli órákban a vármegyére, hogy a főispánt az ágyából zavarták az íróasztalához a levél miatt.

A súlyos levél aggodalmas tartalma a méltóságos kezekben reszketve fordult ki, mikor a papírvágó beléhasított:

»Őfelsége legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy Dankó Pista zeneszerzőnek legmagasabb elismerése tudtul adassék és a főispán úr őméltósága által a csatolt küldemény átadását elrendelni kegyeskedett.«

Az uralkodó küldeménye: egy brostű. A tű briliánsokkal kirakott aranyhegedűt ábrázolt.

Az első kiadó

Ferenc József ajándéka ugyancsak meglepte nemcsak Dankót, a várost is. A három nótáért és Dankó csárdásáért rohantak a kiadók. A szegedi Burger-nyomda érte el leghamarabb a cigányprímást s így Burger és társa nyomtatásában jelent meg Dankó első dalosfüzete. A cím, a királyi terített asztal fényének megörökítésül:

Szeged szebb lesz, mint volt.

Ajánlás az ő tehetsége első felfedezőjének szólt:

Tekintetes Zsótér Antal úrnak hódoló tisztelettel.

Szövegét írta *Pósa Lajos*.

Zenéjét szerző: *Dankó István, szegedi népzeneész.*

Igy írta: Dankó István. Még akkor az első hirtelen reácsapódott fénycsóvából dehogy is gondolta, hogy ő lesz valamikor Magyarország rajongott Dankó Pistája.

Életforduló

Dankó beesett mellére feltűzik a király ékességét! Az ünnepségre díszbeöltözött a város és a megye. Dankó Pista édesanyja, Ilonkája ott kaptak helyet az első sorban.

Pista mindaddig untató színjátéknak ítélte az eseményeket, míg a főispán meg nem szorította a kötélárus cigányasszony reszelősbőrű kezét és hozzá nem fogta Ilonka dolgos kezefejét is. Ebben a pillanatban érezte, hogy a megbecsülés itt több, mint a hivatalos aktus. Hogy hirtelen végigpillantott a termen, könnyet elfogó zsebkendőcskék lengedeztek elő innen is, onnan is a nők arcán és irigy cigányszemek villantak feléje.

A vármegye kocsija robogott velük haza. Parádés hajdú a bakon. Boldogasszony-sugárúton át hajtott velük a dicsőséghintó. A Hangászutca 178. számú viskóig szinte repültek az álomfogaton. Ez az a házikó, ami azon az ősi telken a nagyvíz múltán vályogtéglákból illesztődött össze, ma már nem övéké. Árendába laktak csak. Egyszobakonyhás lakás. Idehúzódott a régi otthon érzésével az anya, az asszony, a három lánya, meg a Pista fiú.

Boldogan nyitottak be a vályogvacokba. A királyi brostút először az anya forgatta meg az ablaknál a napsugárban. Azután Ilonka. Utána

a többi lánytestvérek. De mindegyik eszekereke azzal hajtott:

— Mi légyen most már az aranytűvel?

Merthogy a tűt viselni kár, abban a család véleménye egyezett. Azt is tudták, hogy a barna nemzetség, ha lehetne, az égről a csillagot is eltüntetné, hát még az ilyen incifinci fényességnek hogyne akadna előbb-utóbb enyveskezű gazdája.

— Inkább tíz forintot adott volna, többet érnénk vele! — sopánkodott Dankó édesanyja: Mijó Rozál.

— Ha a király ad, nem tízet ad! — szólalt meg Dankó nővére.

— Jó lett volna diványra.

— Jó. Azt kell először csináltatnunk, ne háljunk mind terített szalmán, — vélekedett Pista felesége.

— Azt, — helyeselte egyértelműen a család.

— Te, Pista fiam, — bökte ki az anya, — próbáld meg. Kínáld oda valakinek. Hátha summa pénzt kapsz érte.

— Nem lehet édesanyám. Ezt meg kell tartanunk. Mi történik, ha megtudja a király, hogy az ő ékszerével így bánnak.

— Mi? Semmi. Legfeljebb megmondod, méradtuk el.

Sok tanakodás után a gyémántostfű sorsára:

— Vidd a zálogházba! — a családi határozat.

— Ugyan mennyit hoz érte? — fúrta az oldalát otthon a szoknyás hadnak.

Pista vitte el. Délután.

Várták, hogy megtér estig.

Nem jött.

Várták éjfélig.

Még mindig nincs itthon.

A család nyugtalanul aludt. Egy-egy türelmetlen, fészületlen női fej lükkent ki hol az ablakból, hol az ajtóból, hol a kapun kitekintve jobbra és balra, mert hátha véletlenül éppen az ellenkező irányból térne haza.

De nem tért.

Pista csak délfelé nyikkantotta meg az ajtókilincset. A család az éjszakai nyugtalanságtól kimerülten rámeredő tekintetekkel fogadta.

— No, mennyit kaptál érte fiam, — kérdezte kétségbeesést leplező szelid hangon az édesanyja, mert látta a fia szemén az álmatlanság ólmos színeit.

Pista fiú szótlánul húzott ki a hóna alól egy fakó, zöld hegedűtokot s előhámozta belőle édesatyja hegedűjét.

— Ennyit.

A siker kapujában

A helyi lapok dícsérete álombeli kedves csilingeléssel jelentette a *Szeged szebb lesz, mint volt* nyomdából kikerültét.

Dankó mellét főként az feszítette büszkévé, hogy művét bővebb szóáradatú cikkek locsogják körül, mint Ónody primását. Burger, a kiadó, a Prófétában külön szerzőavatást rendezett. Két pár virslit és egy korsó sört diktált Dankóba művészi tehetsége elismeréséül. A pincér olyan szertartásosan helyezte eléje a két szál piros virslit és a fehérhabos sárga italt, mintha valami kitüntetést hozott volna számára selyembélésű skatulyában. Dankó buzgón nyelte a sört, bár sohse szerette. Dehát most az ünneplés kedvéért illik, hogy még a korsófenékre lapult habot is befelé küldje. A jelenvolt újságírók, a Napló és a Híradó riporterei az asztalfőn büszkélkedő Dankó egészségére annál szorgalmasabban öntötték magukba az árpalevet és ugyancsak kiitták, ették részüket a dicsőségből. Dankó csak később eszűdött rá:

— Okosabb lett volna, ha a megtisztelő mulatságot és ünnepeltetést a Burger urammal pénzben leolvastatom.

Dankó azonban a söritalon kívül egyéb honoráriumot is látott: odafoghatott a hóna alá: 250 kottafüzetet a saját szerzeményéből, — ingyen tiszteletpéldánykép!

— 250 kotta! Hova a pokolba induljak én ezzel? — töprengett Dankó Pista. 250 Szeged szebb lesz, mint volt! Bótot nyissak vele a Stefánián?!

Egy jó ötlet: átadom valamennyit Zsótér Andor uramnak. Hisz neki ajánlottam eredetileg. Legyen az övé. Hálából.

Baktat hát Zsótér uram portájára.

Csönget.

A cseléd dugja ki a fejét.

— Beszélni szeretnék a tekintetes urral.

— Mit akar vele?

— Kótákat hoztam.

— Hát csak adja ide. Majd beviszem.

— Itt van, — derült fel Dankó, — itt van lelköm, csak vigye.

S szinte megkönnyebbült, hogy nem került személyesen Zsótér uram színe elé. Ki tudja, hogyan fogadja majd Zsótér az ajánlást. Lehet, hogy kirohan s úgy elagyabugyálja, püföli, mint valamikor az ő édesanyja cselekedte Erdélyi Náci primás panaszára. Szinte már hallotta is Zsótér uram hangját, ahogy ripakodik reá.

— Hogy merted te mocskos, az én nemesi szép nevemet a te klimpi-klampi nótád fölé illeszteni.

Így kétségeskedett, félelmeteskedett, bizonytalankodott Dankó várakozásában. Közben kitekintgetett az udvarra az üvegajtón. Megszemlélte, merre, hogyan is lehet majd innen menekülnie.

És ahogy nyílik az ajtó, kikerekedett szemmel látja: nem Zsótér... a cseléd tér vissza rajta. (No hálistennek! — csúszott le szívéről a kő), a cseléd! Hozza vissza a kótákat.

— Ihol e tíz forint, — lebbenti vígan Dankó

felé a pénzt a takaros fruska s lendít egyet a csípőjén, — ezt küldi az úr magának. Aszonta, hogy neki ölég ögy is ebből a sok... Hogy is mondta csak?

— Kótából.

— Ohó. Így valahogy. Mög hogy a többit tartsa mög maga. Értötte-e?

— Tíz forint! — dobbant el szíve Dankónak. — Egy kótámért tíz forint! Hogy örül majd otthon édesanyám! Meg az asszony!

S indult a kótákkal Langerhoz, a zeneigazgatóhoz, Főkövyhez, a zongoratanárhoz, Vadász Manóékhoz, a földbirtokoshoz. Öt forint. Két forint. Egy forint...

Mire estére hazavergődött, száz forinton felül rakott ki zsebeiből, gyűrött, kék bankokat és pengő ezüstöket a boldogságban úszó familiának.

— No anyjuk, mit veszel ezen a sok pénzen?
— kérdezte csodalátó csillogó örömszemmel Dankó az anyját.

— Visszaszerezzük a régi házat! — repesett az öregasszony.

— Visszaszerezzük! — örvendezett Ilonka is tánclépésben. — De előbb mást, — komolykodott le hirtelen. Készítettünk egy szép, egy nagyon szép koszorút édesapád sírjára. Hadd legyen egyszer egy boldogságos koszorú is abban a temetőben.

Fölfelé

A hétköznapi életből így kanyarodott neki az ünnepes sikereknek. Pósa Lajos költői lelke ölelő barátságba fonódott a cigány hangskálás lelkével. Sejtető érzés rezdült az ismerősök szívébe.

— Dankó Pista a kiválasztottak közül való. Ő maga alig merte ezt hinni. A szegedi cigányok se hitték.

— Ni a komédiás! Mibe bele nem fog. Zenét csinál.

A cigányok különben is gyűlöletet sziszegtek Dankóra. A malacbanda kistelki szétzüllése miatt csak vidéki cigány szegődött melléje. Dankó a kisteleki színpadon eljátszotta a cigánybecsületet! Annyira eljátszotta, hogy bizony jól benne gázolt már a dicsőségben, mikor az egy Erdélyi Nácin kívül a többi barna gyerek is hajlandó volt Szegeden, hogy zenélő fájára Dankó nótát akasszon.

— Dankó! Az a komédiás! — emlegette a Hangász-utca.

Pedig a Dankó sikerek hétről-hétre röppen-tek szét Szegedről az országba.

És ahogy ma a rádió szól minden paraszt hajlékban, Dankó nótája úgy hangzott kifelé az aprószemű gerendás házakból. Eladó lányok, ví-

dám menyecskék fújták, dalolták Szegeden és a tanyákon már egy hétre rá, ha Dankó a Pillében eljátszotta, énekelte a legújabbat.

És csárdásai? (Ahogy Dankó nevezte: táncfriss.) Mennyire tetszetek! Órákon át húzatták Dankóval. És Dankó játszotta húrszakadásig, boldogan. A Szeged szebb lesz, mint volt füzetében írt táncrapezsdítője után nekifogott Dankó és kipengetett, csalogatott a hegedűjéből még négy csárdást egyszerre.

— Legyen a Pillében vasárnap!

A szegedi parasztság, munkásság tódult Dankó hegedűje köré. Roppta, járta a Dankóvígat. A zenés vasárnapra messze tanyákról indultak lányos szekerek. A katonaélet komisz hétköznapját táncos szűzek kedve aranyozta s elváláskor könnyek harmatozták.

Első zeneműve kiadásán okult Dankó.

— Minek tömjem a kiadóm fiókját! Magam csapok fel kiadónak!

És valóban őmaga nyomatta ki az újabbakat. *Szegedi polgárőrségi csárdás*. Négy dal. A szerző kiadása. 1884. évben.

Ezt a négy dalt már nem Dankó *István* népzeneész szerzette, hanem Dankó *Pista* a cigányprímás. A királyi leiratban is így állott: Dankó Pista. Őfelsége a király illetve őt e névvel: Dankó Pista. Így hát büszkén írhatta oda, hol az ő hangjegyei dicsőséges glédába sorakoznak.

A hálásan köszönöm

Dankó Pista hirtelen felbukkant tehetsége az ország zeneművészeinek körében is az öröm mámorával hatott. Érezték rajta, hogy a magyar cigányság ez új szülöttje még üzeni fog a világnak a magyar zeneszerzés ütemes hangján. Hogy Dankó Pista munkája már első megnyilatkozásában annyira igaz magyar tőről fakadt, a ritka ígéret valóra váltásában mindenki bízott.

Dankó is érezhette ezt a magyar földhöz kötöttséget teremtő lelkében. Érezhette, hogy amíg zenéjében benne lesz a magyar gazda mozdulata, fejrándítása, kézlengetése, a magyar mezők levegője, a magyar hajnalok fénye és a magyar esték borúja, ő nem egyszerű kótaiparos és hangjegyrakosgató, hanem Árpád vezér rögén kitermett tehetség, akinek élete, ha a sárosviskónál kezdődött is, de egyszer el fog érette jönni a nemzet és elviszi a nevét, alakját a nagyok márványcsarnokába.

Érezte azt is, hogy a hirtelen felszökemlett dicsőségét jórészt Pósnak köszönheti.

— Hogy háláljam meg ezt? — töprengett tétovázón.

Pósáról tudta, hogy délutánonként a Hungária-kávéházban feketekávézgat az írók asztalánál. Az elnöki szék Pósaé ott, az asztalfőn.

Besurrant hát a kávéházba. Félszegen. Bizonytalan lépésekkel. Úgy gondolta: valahogy, ha nem is rátermetten, inkább cicomátlan szavakkal elmondja:

— Köszönöm alássan Pósa úrnak mindazt a szép dicsőséget, amiről eddig még csak nem is álmodtam.

De hogy az asztalnál két sorban tollforgatók is ontották a szivarfüstöt és szürcsölték a feketét, Dankó csak megállt. Belefagyott a szó. A poéták, írók kíváncsi szemforgatása megzavarta. És ahogy Dankó Pista hajlottfejú szerénységében közellép Pózához, Pósa harsány hangja, mint éles csengőszó rebbenti meg Dankót és az asztalt.

— Urak, aki még nem ismerné... bemutatom nektek Dankó Pistát.

Valamennyien ismerték már.

Dankó Pista alázatosabbra süllyesztette fejét s megilletődve bámulta a kezét mennyien szorongatják.

— Köszönöm Pósa úr. De nem ezért jöttem. Új nótát hoztam. Hálából az ön jóságáért.

— Miféle nótát?

— Pósa úr versére írtam, a *Habra hab siet* versre. Műdal. Csak azért írtam, lássa Pósa úr, ehhez is értek.

— A hegedűje itt van?

— Itt.

— Hát akkor játsza el fiam, mert én az ilyen fekete pontokból nem sok mukkot értek.

— Ha a tulajdonos megengedi.

— Ha egyszer mi kívánjuk, hogyne engedné.

És Dankó álla alá illesztette a hegedűt. Játszott csendes elmélázással. Az újságírók meredt tekintete kíváncsian kísérte a vonót. Meg-

megcsillanó szemmel álmétkodtak ott mindannyian a melódián, amit a kócoshajú Dankó Pista símogató reszkető ujjával a négy húron elősír. A négy húron és Dankó apa örökségén.

*Habra hab siet, hervad a liget,
Nyílik a sír.
Egy bús harangszót hallok örökké,
Úgy sír, úgy sír!
Isten veled már szép ifjúságom,
Aranykorom!
Pusztá szívemet hulló rózsáddal
Betakarom.*

A zenére a tulajdonos is odasomfordált.

— Van-e bandád, Pista? — szólt ámulatából ocsudottan.

— Szerezhetek, — szerénykedett Dankó.

— Erdélyi Náci Amerikába vágyik. Gyere el hozzám. Megállapodunk.

Dankó a következő héten a Hungáriában játszott.

A Pósa úrhoz indított hála visszafelé sült el. Pósa bejuttatta Dankót Szeged első muzsikusa helyére.

A barna irigység

A Hungáriába jutás váratlan híre fokozott irigységre pezsdítette a szegedi muzsikushadat. A gyűlölet sávokban kéklett a cigányszájak fehér fogsora mellől:

— Megmutatjuk, hogy nem szervezhet bandát! Nekünk ő nem primás, ha a Hungáriásnak az is! Cigányok, ne szegődjete Pista mellé! Dankó megdöbbsent:

— A cigánysor ellenem zendül?!!

No, nem várta a fajtájától!

— Mármost mit cselekedjek?

Egyetlen mentség: Utazott Hódmezővásárhelyre. Onnan tért meg egy bandára való feketeképűvel. Czutor Béla, a híres Vásárhelyi Béla cigány kölcsönözte neki jó barátságért.

— Majd szedegetek helyettük másokat!

No, erre még jobban az orrába fúródott a cigányságnak a túske. De cselekedhetett-e Dankó másképpen? A Hungária jópengésű tányérját csak nem vetheti el a cigánysor rókasága miatt.

Dankó megmutatta, mit tud. Muzsikájának sikereit nemcsak a Hungária, de még a tiszai halak is megéreztek. Fogyott a halpaprikás. Túróscsusza. Dült befelé a pénzes jókedv a csillogó étterembe.

Egyik este Molnár György színész, a sze-

gedi városi színház művésze furcsa ötlettel telepedett Dankó pihenő asztalához:

— Színművet írtam! Zenebélésre volna szükségem. Önre gondoltam. Vállalja el a *Zsöllérléány* dalait.

Molnár György tragikus színész. Nem is tollforgató. Nem is vígjátékszereplő. Színműve a vidéki helyi-nagyságok hosszúhaj és széles karimájú kalapja alól kiszökemlett semmitmondás. A siker tetézett reményeire a szerző még Dankó hegedűjét is ráhelyezte. Hitte, hogy Dankó húrja az ő lazaszövetű színművében az örökélet fonalát jelenti.

Csalódott.

A népszínmű az első előadáson már megfojtott minden tapsot. A második előadással a sikkertelenséget csak megújrazta a színház.

A darabot, a szerzőt és írói talentuma bukencezését hamar felejtette a közönség. De a Dankó-nóták kimenekültek a kudarcból. Kiváltak a színműből. Külön úton futottak, mintha sohasem kerültek volna együtt a lámpák elé. A dalokat még ma is, mint Dankó remekeit ismeri az, aki a zongora fehér fogainak mosolygásában gyönyörködni szokott.

Szöke kis lány csitt, csitt, csitt

Hallgass édes egy kicsit!

Rózsabimbó pattan, három csók csattan,

Csitt, csitt, csitt! Egy kicsit!

Meg a:

Páros élet a legszebb a világon. Ezt a nótát később Pálmai Ilka csodálatos szép játékával és hangjával vitte diadalra.

És:

*Daru madár gyere velem, szállj előttem, daru,
szállj,
Hulló csillag a szerelem, fáj a lelkem, nagyon
fáj.
Vigy el innen napkeletre darumadár engemet,
Nem tudok én ittmaradni, mert a szívem meg-
reped.*

Darumadár-nóta... Ez volt Gárdonyi Géza legkedvesebb Dankó-nótája. Szomorú dallamát reszkető kezével utolsónak játszotta el halálos ágyán s ezzel búcsúzott el örökre a magyar nótától.

— Jaj de vig ez a Pest!

A színműkudarccal szégyennel terhelve a lelkét. Bántották a rámeredő szempillantások. Elfojtott szavakat sejtett bennük, mintha kitörnének, rárontanának tehetségére, becsületes jószándékára, ami nem volt egyéb, csak hogy a közönségnek vidám estét szerezzen. Érezte: nem bírja a torkafékezett barátok, ismerősök megjárt szott mosolygását.

— Majd megmutatom én neked Szeged, ki az a Dankó Pista! — fakadt ki elkeseredésében. Vonatra kapott.

Száguldott Pestre.

A Zsöllérlány honoráriumából tellett egy jegyre, ha sokkal többre nem is.

A pesti éjszaka hangos zenge-zungával fogadta. Vendéglők, mulatók csalogató tükörablakai hívón kacsintgattak kalapja szegélye alá. Álmos szemével, törődött testével is látta, mennyire más, mennyire nekivalóbb itt az élet. Milyen bőrszényű jövő rejtőzik számára a kávéházi függönyök mögött. De lassan kijózanodott ebből a képzelődéséből.

Első kérdése:

— Hol vállalnának üres zsebbel pihenőre?

Mert lépése tántorgásig fáradtra vált. Két éjszakáját elrabolta a színház. Nappalát a kat-

togó vonat. Kimerült.

Egyetlen, akitől szállást remélhet, Temesváry Ede. Temesváry szegedi ismeretség. Dankót hegedűjéről kedveli és becsüli.

— Ede... jó cimborá. Itt jogászkodik Pesten. Betérek hozzá.

Éjfél felé mutogattak már az utcai órák. Kérdezősködésekkel elvergődött a Szarka-utcaig. Bezörgetett. Temesváry szállásadó nője rést nyitott az ajtón. Kidugta boglyas fejét s bosszúsan ásította feléje:

— Igen. Itt lakik.

És bizalmatlanul vezette be Temesváry hónapos szobájába.

Igazi diákkvartély.

Két falusi faágy beillesztve két felől a szoba két sarkába. Egy barna, festett, nagyajtós szekrény. Két ziláltfonatú nádszék. Vékonylábú mosdó. Olyan bádoglavóros. Az asztalon porcelánernyős petróleumlámpa lehelte buzgalommal a galíciai szagot. Nehéz levegő ködölte a szobát, hogy a lámpa fénye is alig bírt benne erőre kapni.

Temesváry Ede jogász úr az igazak álmát szuszogta. Ernyedetlen szorgalom és taktusérzék leledzett fujtatójában.

Dankó ráköszönt.

Semmi válasz.

Hozzálépett. Megrázta.

Nem mozdult.

Oldalba buffantotta ököllel.

Erre fordult egyet s csak úgy foga közül morogta:

— Hozzád vágom a cipőmet. Maradhass.

Dankó nem folytatta tovább. Már is otthon

érezte magát. Leszedte a másik ágyról a terítőt. Fejhez igazította a kettégyűrt párnát.

Vetkőzött.

Feküdt.

Az ágy, — mintha csak Szegeden a saját ágyába feküdne. Még a rossz ébresztőóra is csakolyan tompa kattogással aprózta az időt, mint otthon a saját hajlékában.

Dehát Dankónak az óra se soká kattogott. Izgalmak, utazás, gyalogolás, — finom altatószer. Befúrta, fészkelte fáradt testét a csíkos vászonba a puha libatollak közé s alig hogy lehúnyta a szeme téli-nyári zsaluját, átvette Temesvárytól a taktust.

Aludt, koporsókat megszégyenítő nyugalommal. Aludt, mint a gyík a hó alatt. Csak reggel felé érzett valami szokatlant.

Egy erős ököl oldalba buffantotta.

Megrezzent rá.

De álmában is tudta már, mi az illő válasz:

— Hozzád vágom a cipőmet. Maradhass!

— De nem addig a hé! — türelmetlenkedett az öklöző. — Ez az én ágyam!

— Mondom, maradhass!

— Meddig élsz vissza türelmemmel! mondaná ilyenkor Catilina, — dörgött az alvóra Papp Zoltán, az ágy jogos tulajdonosa, Temesváry lakótársa, az egyetemen kollégája. Papp Zoltán tele álomvággyal, hajnal felé keveredett haza valami éjszakai mulatságból. Mit cselekedhetett egyebet, betérdelt a saját ágyába, megragadta inge két szárnyánál a csokoládészínű idegent:

— Ki vagggy! Ahhh mondddd ki vagggy s mi nnnneved! — énekelte Dankó szeme közé saját gyártmányú melódiáját.

Dankó erre felébredt és szeme közé dalolta Papp Zoltánnak e hiteles feljegyzésben megőrzött szöveget:

— *Dankó Pista, a szegedi cigány*
És ha az úr itt aludni kíván,
Feküdjön csak oda a padlóra,
Jobban elfér s nem potyog le róla.

Ezzel Dankó egy erős lendülettel kirántotta magát Papp Zoltán keze közül, beljebb hengeredett az ágyon és fújta tovább álma két-hangú tárogatóját.

Delet sétálta már az égi nap és az egyetemi templomban meglóbálódtak az ebédet jelentő harangok, mikor Temesváry—Papp Zoltánféle álmos társaság egymásra józanodott. Gyors mosdással elintézték a reggeli szépítést, üdítést. Gyengéd szappanhabcirógatás az arcnak, gyengéd kefesikamlás a csizmának s olyan tipp-topp legényekként ugráltak le a lépcsőn, hogy minden rájuk kacsintó lánynak gombócba zsugorodhatott a szíve a deli legényeken. A frissenhamar öltözködés alatt még azt is megtárgyalták, hogy Dankó Pista kiadó-szerzés irányában járja a fővárost. No, meg azt is, hogy a Zsöllérlánynak valamelyik pesti színházban kérőt keríthetnének, mert a darab jó, csak Szegeden kevés a hozzáértő kritikus.

Együtt vágtak neki aztán a pesti körengtegnek. Dankó hóna alatt a zöld tarisznya, meg a Zsöllérlány. Először is föl a menzára. Ha az ebédet elkésik, igen drágán tálalnak számukra másutt.

Papp Zoltán rádörömbölt az étteremajtóra. A diáklárma pillanatra lelohadt.

Benyitottak.

Elöl a cigány a zöld vászonba burkolt zengőfával. Utána a két fiú.

Megbotránkozó szemek villantak feléjük és tessékelték őket kifelé.

Papp Zoltán kihasználta a rosszaló pillanat némaságát. Rátoppant egy székre a csizmáival s fölgorva rája, odaharsantotta a szót:

— Látjátok feleim mik vogmuk. Szegediek vogmuk. Ez a hegedús embör is a Tisza partján született. Dankó Pista a neve. Aki még nem hallotta a nevét, takarodjon a sarokba. Szégyelje magát. Mars!

A Dankó Pista szóra megvidámultak az arcok. Megremegett az épület:

— Éljen! Éljen!

Pista válaszul hirtelen mozdulattal odahajította a Zsöllérlányt a tányérra, levetkőztette a hegedút a zöld huzatból és rázendítette a tust. Utána még egy-két vonósikamlással rárántotta a legvígabb, még senkinek sem játszott csárdását.

*Hallod, rózsám, Katika, Katika,
Kell-e doktor, patika, patika?
Ha kell doktor, ha kell a patika,
Katika, jer ide a karomba.*

Először csak eljátszotta. Tüzesen. Táncbárangaton. A jogászság már az első sora után ropta a taktust.

Azután Dankó hozzáénekelte a szöveget is, úgy húzta a talp alá.

Harmadszor már Papp Zoltán dörgő hangjával olyan lelkesedve fújták a *Hallod, rózsám, Katikát*, hogy a járókelők a Szerb-utcán csoportba verődtek és mosolyogták, micsoda tomboló kedv lelkesíti a soványkosztú fiatalsgot.

— Hónap eleje van, lelkem, hónap eleje,

— sopánkodott lenn egy öreg asszony. — A hónap végén lesz még ezeknek nemulass.

Papp Zoltán hatalmas báránybórsüvegével verte ki az asztálon az ütemet. A többi meg a bokáját ütögette egymáshoz, énekelt. Mikor vagy huszadik fordulóhoz ért a nóta, Papp Zoltán beledörgött a víg hangulatba.

— Csend! Ácsi! Mielőtt ebédhez fognánk fiúk, ihol a süvegem! Rakjatok bele Dankó barátunk vidámítására.

S ő maga kezdte a gyűjtést: belevetett öt forintot a félévi tandíjából.

A vígtermészetű, könnyelmű fiatalság 200 forintot dobált a sapkába a jámbor szülők keserves garasaiból.

Dankó tiltakozott:

— Nem! Nem fogadhatom el.

Temesváry gyors mozdulattal átöntötte a pénzt a saját sapkájába.

— Nem is adom. Hogyisne!

És hirtelen felnyomta a süveget a fejébe csak úgy pénzestől. Lezuhintotta magát a székre és nagy szürcsöléssel beszipantott egy kanál levest:

— Majd megkapod... apránkint, — sziszszentette el lassú lélekzetszívással a leves forróságát. — Napi két forint. Abból urasan megélhatsz, míg kiadód kerül.

Debizony a kiadó nem olyan hirtelen előrázható valaki. Üzlete sarkában ül, mint a pók s csak jó falatra szokemlik elő hálójából. Rótták végette naphosszat a várost. De csak nem mutatkozott semerre.

Nincs és nincs.

Dankó egyre sápadtabb, kétségbeesettebb, búskomorabb ábrázattal mérte az utcákat. Vagy

két hetet így ténfergett, lógott a fővárosban. A szíves baráti fejpárnát is elégelte. Minden estéről reggel vetődött haza és hozzá még gyakran a más erszényéből, — ez mégis csak sok a jóból. Lassan azt érezte, mintha számára megcserélődtek volna Pesten a világtájak: a nap nyugaton kelt neki és keleten nyugodott.

— Adjátok ki a pénzemet. Indulok Szegedre.

— Már hogy a pokolba adnánk. Te azt hiszed, hogy az olyan egyszerű! Búcsúlakoma, pajtás, búcsúlakoma!

Estére az egyetemi ifjúság a Zenélő órába volt hivatalos.

— Dankó Pista búcsúzik! Az áldóját!

Sötétedéstől másnap sötétedésig tartott az elválás borral csillapított fájdalom. Dankó Pista ekkorra már a lábával a kezét taposta. De se-baj! Az egyetemi ifjúság kifiakkerozott vele a Keletihez. Berakták, támogatták közérővel egy első osztályú kocsiba. Végig fektették a vérszín piros díványon. Pénzét belegyömöszölték a belső zsebébe. Még be is kapcsolták a zsebet biztosító-tűvel. Hegedűjét odaakasztották a feje fölé. Hadd hallja, hogy nem vészett el. A fülke függőnyeit rendesen behuzkodták. Aztán:

— Isten veled, Dankó Pista!

Dankót a piros bársony dívány, meg a csend hamar elaltatta. Csak arra érzett fel, hogy a vonat meghimbál alatta, kattog, zörög. Ez a kellemes ringatózás csak mélyítette álmát. Valami olyanfélét érzett, mintha Dankó Pista nem ő volna. Hanem ez a Dankó Pista valami óriási hal a Tiszában és ez a hal most úszik, úszik lefelé a parti füzesek kerekvonalú árnyékait kerülgetve.

Bizsergő érzés csiklandozta mellét. Egyik

inggombját vagy nem jól gombolta, vagy kihullott valahol. Odanyúlt, hogy begombolja. Kereste a keze, de — fene bánja, — nem akadt rá: nem zavarta tovább. Álma mélyült. Érzéketlenné tompult a teste. Így rengett, himbálódzott órák hosszat.

Egyszerre világosság. Ajtócsappanások. Mozgó alakok toporogtak a folyosón. Hordárszaladgálás. Nehézterhű táskák súrolják végig a fűtőtest rostélyát. Dankó Pista fülkéje ajtaja hirtelen oldalt siklik és belükkén rajta egy tisztelgő kalauz.

— Tessék kiszállni. Végállomás. Szabad kérem a jegyet.

Dankó felmozdul.

Értetlen arccal szemlélődik körül.

Tápáskodik. Tenyerét a szemére ernyőzi a hirtelen beszökemlett világosság ellen.

— Hol is vagyok én voltaképpen? — tűnődzik magában.

Kiles az ablakon. Óriási fekete nyomtatott betűk merednek a falról a szemébe:

— Pééééééééécs.

Hunyorít a szemén, hogy a betűket összébb fogja:

— Pécs?! — mered megkövülten a várakozó kalauzra.

— Hát nem oda tetszik szándékozni?

— Pécsre? Nem.

Hogy rövidre fogjam.

Dankónál nincs jegy.

Vezetik a főnökhöz.

Dankó a zsebében megleli a maradék 170 forintot.

Fizet.

Kilép a városba. Hóna alatt a zöldhéjú hegedű. A Zsöllérlányt még valahol a pesti utcán elhagyta.

— Lehet, hogy a fiakkerben maradt. Most már mindegy!

Pécs.

Járkál.

Nézdegél.

Minden kirakatot megbámul.

Lassú botorkálásban érkezik egy zenekereskedés elé. Szemléli a kirakatot apróra. Unottan rápillant a cég táblájára is. **Valentin Károly és fia.**

A név nem ismeretlen Dankónak.

Eszébe villan egy ötlet.

Hátha?!

Benyit.

— Dankó Pista cigányprímás vagyok Szegedről. Önök annak idején ajánlkoztak, hogy kiadják Szeged szebb lesz, mint volt zenefüzetemet. Ajánlatuk elkésett. Sajnálom. Azóta komponáltam néhány nótát, talán ha hallják, vállalkoznak rá.

Azzal előfogta a hegedűt és rázendítette szinte még a pesti hangulatban.

Hallod, rózsám, Katika, Katika.

Néhány perc múlva az üzletben a személyzet a bokáján verte a taktust. Majdhogynem a könyvek is táncoltak a polcon. Dankó Valentinnaal megkötötte a szerződést. Havonta öt nóta írására vállalt kötelezettséget.

— Húsz forintot nótánként! Micsoda gyönyörűség még kimondani is! Hát még ezt megérni! Húsz forintot!

E húsz forintos lépre a pécsi Valentinhez egymásután 17 zenefüzetre való dallam szárnyalt át Szegedről. A *Katika-nóta* volt az első beköszöntője a nótasorozatnak.

Gárdonyi Szegeden

Szeged. És Gárdonyi. Mintha várta volna már ez az *alföldi Metropolis*. Győrből indult. Újságírói vándorbotját leszúrta a Tisza partjára, (1888 aug. 1.), hogy kiforgassa tehetsége tarisznyájából a tárcák, versek, tréfák oldalszalonnáit, hamupogácsáit, mint a többiek. És hogy lásson, tanuljon valami újat az irodalommesterség fogásaiból a Híradó és Napló tollműves céh munkaasztalánál.

Szeged irodalmi tekintélye azidőben fölötte büszkélkedett Pestnek. 1875—1925 ötven esztendejében szinte alig akadt neves író, ki ne Szegeden járta volna a tolltudomány iskoláját. Mikszáth Kálmán, Pósa Lajos, Sebők Zsigmond, Sas Ede, Gáspár Ferenc, az útleíró. Csupa sugárzó nevek. A Szegedi Napló babéros multjából hullanak elénk. A magyar népies zene csalitja is itt hajtogatott, levelezett Dankó—Póssával, az aranytollú madár nótáival Szegeden. (1888.)

Dankót Pósa Lajos mutatta be Gárdonyinak. Dankó feketevillanású szemefénye a Hungária-kávéház asztalánál (1888 szept. 3.) mélyedt először Gárdonyi szelíd tekintetébe. Két pillantás összesímulása eseményé bontakozott mindkettő életében. Gárdonyi már akkor hír-

ből, kottából ismerte Dankót. Valami olyan ősi jelmezben: magyarsujtásos kék gallérban járó cigánynak képzelte és nem ilyen szivarfüstös levegőből előváló, feketeruhás, petőfihajú, kúszaszakállú alaknak.

— Dankó Pista! Tudod kicsoda? — fogta egybe Gárdonyi kezét Dankóéval a Mesebácsi.

— Szégyelném, ha nem tudnám. Gárdonyi vagyok. Szervusz.

Dankó hóna alól kottacsomó szarvazott ki felé. Dankó ledobta a kottákat a márványlapra s a többi ujságírókkal kezelt.

Pósa csendeskén odasúgta Gárdonyinak:

— Kár volt ilyen hamar tegeződnöd. Elvégre is cigány... — És rosszalóan csóválta a fejét.

— De tehetséges. És én nem vagyok angol, tegezhetek hát az Istenen kívül mást is.

— És miért éppen Dankót?

— Nem tudom hogy vagyok vele, de én nagyon nagyra értékelem a tehetségét. Az elhivatottság fénye sugárzik a nézéséből.

— Te látod?

— Látom.

A szegedi Hungáriában

Ahogy Gárdonyi Géza leírja naplójában, ilyen volt a Hungária, az ősz és Szeged.

»Megjött a csúnya utcaseprő, az őszi szél. Végig kotor az utcákon. Sarokba hordja a szemetet. Kávéházba szorítja az embert.

Isten látja a lelkemet: nem igen szeretem a kávé, dehát az adót sem szereti az ember, mégis fizeti. A kávé árát inkább belépti díjúl tekintem a kávéházba, ahol igen jól mulatok: egy kis újság, egy kis pletyka, csöndes kibicelés a sakk- és kártyaasztal mellett, barátságos kézzorítások, különféle arcok és beszédek, billiárd-vitézkedés, — mind, mind vonzó cselekmények.

Nagyon tetszik például nekem, hogy némely ismerőseim mindennap azt a szellemes kérdést intézik hozzám:

— Hogy van?

Eleinte felelgettem, hogy:

— Jól.

— Rosszul.

Dehát végre is megúntam a sok egyforma feleletet, hát ráírtam egy kemény papiroslapra:

Köszönöm: jól!

Aztán, ha valakinek már tíz lépésről láttam a szája mozgásáról, hogy a szokott kérdés-

hez készül, csak kirántottam a zsebemből, és eléje tartottam.

Volt olyan, aki nem kérdezte többé. De olyan is volt, aki annyira hozzászólt e kérdéshez, hogy a felét kinyögte, felét elhallgatta, amiből aztán ez a szóváltás támadt:

— Jó napot!

— Jó napot!

— Hogyv...

— Köszn...

A többit elmosolyogtuk.

A szokott helyemnél már rendesen ott ül egy ismeretlen ismerősöm. Mindig a Híradót olvassa és én még sohasem voltam olyan szerencsés, hogy láthattam volna, mikor teszi le a kezéből. Egyszer aztán megnéztem, nincs-e a másik kezében ábécé!

A másik ismerősöm egy karambolázó fiatalember. Rendkívül szenvedélyesen és nagy komolysággal játszik. Sokat mér. Nagyon vigyáz. És ritkán talál. Pedig a tudománya megvolna hozzá, hanem az a bizonyos »pech« az nem engedi kijutni a duplából. Egy öreg urat is látok ott gyakran. Azt állítja, hogy negyvenkét esztendő óta játszik s már jól is tudja kezelni dákót, csak hogyha az első labdát oldalt kell fogni, akkor rendesen elhibázza a másodikat, ha pedig a másodikat kell oldalt vékonyan találni, akkor rendesen a harmadikat hagyja ki; így történik aztán, hogy csakis »disznó« segíti ki az öreg urat. Ilyenkor aztán diadalmasan dől ki belőle a szó:

— No, ha ez sem volt mesterlökés, akkor nem tudom, mi az!

Szeretem nézni a sakkozókat is. Olyan gyönyörűségesen ráfélázkodnak azokra a sakkfi-

gurákra, hogy az asztallal együtt bátran ki lehetne őket vinni a Klauzál-tér közepére, nem vennék észre. Érdekes, hogy a veszítő rendszeren elnézés miatt veszít és magát szidja, hogy rosszul játszott, pedig bizony a partnere játszott jól. Néha öten-hatan körülülnek a játszókat, belebeszélnek, beletanácskoznak a játékba, tönkreteszik a legszebb húzásokat, kipletykázzák a legtitkosabb terveket, veszekednek, szidják a játszókat. Sőt olyan partit is láttam, ahol a kibicek úgy tűzbe jöttek, hogy húztak is. Végre az egyik partner csaknem rimánkodva könyörgött:

— Uraim, hadd húzzak már legalább én is egyet!

Vannak a kávéháznak rémei is.

Így engem egy baromorvos üldöz a tudományos elmékedéseivel:

Elmondja, hogy micsoda máj- és lépbajok fordulnak elő a tehenekben. Fejtegeti, hogy a protoplasmából hogyan fejlődnek ki a nyavalyák. És hogy a bikának a hátgerincében hány csontocska van. Hiába nézek másfelé, hiába kezdek beszélgetést a szomszédaimmal, ő csak addig hallgat, amíg lélekzetet szí, akkor aztán a készen tartott szusszal tovább folytatja a sertések elhullásának okozatait. — Persze nekem soha semmiféle apró és nagy barmaid nem voltak, hát engem hogy érdekelnének az ilyen állatok bajai.

Van egy öreg barátom is, aki mindig a 48-as időkről beszél s mindennap ugyanazokat a történeteket mondja el szóról-szóra. Már annyira tudom a történeteit, hogyha valami név történetesen nem jut az eszébe, hát én mondom meg neki. Egyszer a másik sarokba ültem. Láttam, hogy nyugtalankodik, néz az ajtó felé;

vége észrevett. Azonnal hozzám jött. Mutattam neki szokás szerint a cédulát, azután panaszkodtam, hogy légvonatot éreztem az előbbi helyen, azért telepedtem át ide. Nagyon helyeselte; megvallotta, hogy ő is érezte a légvonatot, de az én kedvemért nem szólt. Mindennap készülök, hogy mikor elkezdi a régi jó időket, megkérem, hogy hallgassa meg egyszer tőlem a történetét, mert már én eleget hallottam. De nincs szívem hozzá, hogy megbántsam a jó öregget; hiszen olyan jól esik neki, ha elmondhatja.

Egy másik úriember meg mindig háttal ül felém és irtózatossá illatú virzsiniákat szí. Csak akkor fordul hátra, mikor nem trüsszögök a füstjétől. Ilyenkor megnézi, vajjon ott vagyok-e még.

Egyidőben mindig elvitték a botomat. Eleinte türelmesen vettem helyette újakat, de végre is megúntam a dolgot, hozzákötöttem a kalapom zsinórjához, akkor meg elvitték a kalapomat is.

Hát ilyen a kávéházi élet: az ember mulat is, bosszankodik is azért a 15 krajcárért.

Többet kívánni pedig ennyi pénzért nem lehet.

Éljen Herman Ottó!

Herman Ottó képviselőjelölt Szegeden. Valóban hiányzott a város pennarágói közül ez a tudós fej. Szinte jólesően gondolt rá mindenki: lesz az ifjú bohémeknek egy élő szobra, akire majd csodálattal tekintenek.

Csak ott volt a hiba, hogy Herman Ottó a 48-as párt zászlaját lobogtatva jelentkezett Szegeden, a város II. kerületében. No meg az is baj volt, hogy a halászat és pókászat nagysugarát Pósa Lajos mutatta be a hordó tetejéről a szegedieknek. Pósa-féle bemutató színhelye a Páva-parlament. Így hívták a városháza mögötti barátságos kurtakocsmát, melynek a cégére a cifratollú madár. Ebből a Páva vendéglőből intéződött a szegedi függetlenségi párt sorsa talán Árpád apánk bejövetele óta, ha ugyan akkor már élt a 48-as párt. Pósa beajánlása nem volt a legsikeresebb. Inkább rontott a jelölt helyzetén, mint segített. Mert Gárdonyi Géza feljegyzése szerint így hangzott:

Tisztelt Polgártársak!

Köszönöm, hogy eljöttetek. Mert ha nem jöttetek volna el, a népgyűlést nálatok nélkül nem lehetett volna megtartanunk. Bemutatom nektek Herman Ottó képviselőjelöltünket, a vi-

lághírű bogaras embert, aki nappal is bogarászik és most az a bogara, hogy válasszuk meg őt képviselőnknek a sok bogarászásért. Hála-ból. Azt hiszem, egy véleményen vagyunk, tisztelt polgártársak: Megválasztjuk. Éljen Herman Ottó, szeretett képviselőnk!!!

Az éljenzés gyengén visszhangzott.

Herman Ottó beszéde sem a legkiválóbb. Tulságosan előtörtetett a mondatokból a tudós. No meg a sok rrrr betű, amelyeket oly hosszan és nagy kedvteléssel berregtetett az elméleti ember, mintha a motorrrrbicikli hárrrom évtizeddel előzőleg az ő korrrtes útján prrrróbálta volna ki előszörrrr a fülrrrrecsegtetést.

És még valami volt, ami megrontotta a programbeszédet.

Herman Ottó így kezdte:

— Polgárok! A 48-as szabadságharc egy katonája szól hozzátok. Elhoztam a harc zászlaját, hogy meglobogtassam felétek. A dicső idők koronája 48...

— Nekünk az 1800! — vágta közbe az ellenfél egy rókahájú kortese.

A polgárok megértették.

— Veszélyben a mandátum! — suttogták Herman hívei.

Gárdonyi Géza Dankó Pistával akaszkodott össze a mandátum megmentése érdekében. Gárdonyi nótaszöveget furfangoskodott ki Herman Ottó támogatására.

*A lovamnak mi jutott eszébe,
Kormánypárti tollat tett a fejébe.
Hallod lovam, ne hagyj el a gazdádát,
Bolond volnál, ha beállnál számárnak.*

A nótát Dankó zeneszerző pendítette négy húrra. El is játszotta a Pillében. Húzta csárdásnak talp alá. A szegediek meg is tanulták. Gyakran lehetett látni esténként a Szabadkai-sugárúton, egy-egy bokor csupaszáj legényt, amint jókedvében a süvege alól kiordítja a dalt: — Éljen Herman Ottó! — befejezéssel. Ilyenkor a rendőr az utcán mindig hátat fordított, nehogy meg kelljen hallania, lévén az ő gazdája megátalkodott 67-es párti.

Debizony a nóta se használt. Az ordítás se használt. A rendőri jóakarát se használt.

Herman Ottó a híres paprikavárosban éppen hogy az ajánláshoz szükséges tíz egynéhány ajánlást szerezte össze. Végül is átnyergelt Törökszentmiklóásra, honnan egyhangú lelkesedéssel küldték a parlamentbe (1889 ápr. 19.), Dankó nóta nélkül is. Gárdonyi szöveg nélkül is.

Esküdtszéki csárdás

Lipcsey Ádám hirlapíró fölfedezte, hogy Dankó tudásából pesti szerzők csipegetnek. Lipcsey Ádám meggondolatlanul odasuhintott egyiknek a kezére. (Szegedi Napló, 1888 júl. 17.) A suhintásra a zeneszerző feljajdult. Beperelte Lipcsey Ádámot, mert rágalmazás és becsületsértés egy zeneszerzőről olyasmit írni, hogy Dankó Pista egyik nótáját túlságosan megkedvelte. Sőt, még több: magáénak vallotta. A *Nem jó mindig minden este* Dankó nóta volt a megszeretett. Egy kis változtatás a szövegen és megszületett az új dal: *Bejárnék én mindig minden este*. No, nem első próbálkozása az ilyenféle zeneszerzés a gyanúsítottnak. A Kanyargó Tisza partján kiadott sorozatában másutt is akadnak Dankónóta nyomok. Hogy Lipcsey Ádám mégis csak ezt a *Nemjó*-ját fájlalja Dankónak, bizonyára azzal a gondolattal cselekedte, hogy ezzel az egy riasztással végleg elhessentse a Dankó körül szállongó zene-szarkákat.

Abban az időben az irodalmi csínytevések esküdtszék elé kerültek. És csak Budapesten voltak intézhetőek (I. ker., Fortuna-utca 14.) Székács, Kallósy és Czárán hármás bíróság ítélőszéke előtt.

Dankó Pista sajtópöre az országos érdeklődés élére szökemlett. Gárdonyi is a Szegedi

Napló vasárnapi humorában kiszerveztette az esküdtzéki népdal-matinét, melyen a jó szegedi cigányzenéről a bíróság gondoskodik. Bemutatásra kerül a *nem jó mindig minden este...* kesergő. Valódi szerzőt csak a matiné végén leplezi le a rendezőség.

A pör legirigylésreméltóbb alakja Lipcsey Ádám szegedi újságíró, aki egyszerre országos hírű tollá fényesedett egy 10-soros kritikával.

— Micsoda boldog ember ez a Lipcsey! Ilyen gyorsan beperelik! És azért a kurta 10 soráért még zongorát is állítanak a tárgyalóterembe. És... megidézik a zongorához Hubay Jenőt, Mihálovics Ödönt és Erkel Ferencet szakértőknek.

— Én egész hasábokat összeírhatok, — jegyzi meg a tárgyaláson valaki Gárdonyi mellett, — mégse emleget más, csak a szedő. A szedő is csak akképpen: — A ménkű a kezefejibe, má megint úgy ír, hogy a kutya se tuggya óvasni! — mintha bizony a kutyák volnának a legjobb írásszakértők.

Délelőtt tízkor kezdődött a per. Büszkén lobogó hajú művészfejektől, tarkóig kopasz fejekig változatos koponyák lesték, mikor billen meg az elnöki csengő és rendeli el az első számú megnyitó csárdást.

— Végre!

Erkel Ferenc keze síklik át a zongorán. A közönség nehezen türtőzteti, hogy ne tapsoljon.

Utána a második szám.

Ezt már Mihálovics futamozza.

A hatás meglepő.

Nincs fül, mely az elsőt a másodiktól megkülönböztetné.

Eddig már jutottunk.

De most ki a szerző?

A szakértők összevetik a két kiadványt.

— Dankóé a régiebb!

Ezekután a hegedülésre térnek át. A pesti szerző elhegedülésére fortissimo. Ez Hubay Jenő nélkül történt:

A bíróság az esküdtek határozata alapján Lipcsey Ádámot a sajtó útján elkövetett rágal-mazás és becsületsértés vád és következményei alól felmenti. A felperest pedig végrehajtás terhe mellett kötelezi 649 forint eljárási költség, 247 forint perköltség megfizetésére.

A tárgyalás közönsége hosszasan megtap-solta az ítéletet. Éljenezte Dankót és a szak-értőket, miközben a zeneszarka a teremből gyor-san kiröppent.

Ahogy Dankó Pista kifelé halad, mellé fu-rakodik a sokaságon át a brácsása:

— Te Pista, azs a kilencsszáz forint a miénk les?

— A frányát.

— Nem less? Hát mért nem mondtad ha-marább. Lehetett volna a terembe tányérozsní. Hogy a devla vigye el azs ilyen igazságot.

A Dankó-pör nyakalója

Dankó perének nagyobb dicsőségére a szegedi újságírók díszkivonulást rendeztek a pályaudvarra. Dankót és Lipcseyt cigányzenekar kísérte az állomástól a Kis Palcsiig, ahol disznót rendeződött a nyert ügy örömére. A vigalombizottság elhatározta, hogy a cigányoknak azon az estén csakis Dankó nótától szakadhat el a húrjuk s hogy a nótaszövegről a rendezőség külön gondoskodik. A szövegíró először személyesen éneklie a szólót, aztán következik ismétléskor a kórus.

Az első énekes, a jóhangú néptanító, Gárdonyi Géza. Aki a *Nem jó* dallamra rögtönözve vágta ki szerzeményét:

*Nem jó mindig minden nótát,
Minden kótát elcsenni.
Oroszlánbőrt a számárnak
Sajátjaként felvenni.
Pláne olyat, amit már más
Réges-régen kiadott;
Ej huj, az a betyár ej huj, az a betyár
Most az egyszer kikapott.*

A következő énekes Pósa bácsi, így iránykodott neki a magas cének:

*Be szomorú ez a nóta énnekem,
Ezer pengőt vitt el tőlem a perem,
Nem lehet ám, mert az ügyész becsukat.
Plagizálnék, hogyha mernék másikat,*

A vigalom reggelig tartott. Éjfélkor már csak Tömörkény Pista rakgatta a rímeket a dalhoz, minthogy józanság tekintetében ő állott legkeményebben a talpán:

*Nem jó mindig minden este
Kis Palcsihoz eljágni;
Bumzerokkal, spriccerekkel
Szomjas gégát traktálni.
Én is jártam, addig jártam,
Addig ittam, nyakaltam,
Ej, haj, hogy berugtam,
Sárga földre hasaltam.*

A Szent-János áldására aztán megint Gárdonyi szerzeménye dugta be a boroshordó dugaszát.

*Elfogyott a változó hold világa,
Kotorászok zsebembe, de hiába.
Én Istenem, milyen szabó fércelte!
Mingyárt üres, akármennyi van benne.*

Fehér Poldi

Cigányprímás volt Szegeden. Rajongtak érte, főleg a cigányok. Vállalkozó szellem. A nótaszerzés nem annyira mestersége, mint Dankónak. De ahogy játszott... minden szempilla lecsukódott tőle és minden szív kinyílt.

Dankó Pista Fehér Poldival csapott kezét:
— Együtt alakítunk bandát!

Fehér Poldi képe pirosra ragyogott az örömtől a kézfogásnál.

Dankó átadta Poldinak bandája jeleseit: Batlát, Pónyát, Kupit, Fecskét, Gilágót, Csigát, Sutkát. Fehér Poldi meg a saját bandáját terelte oda Dankó köré.

Dehát azért cigány a cigány, hogy békeségben ne maradjon. A cigányság cigányéknál is divat.

Dankó bandája Hódmezővásárhelyről rekrutálódott.

Fehér Poldié Szegedről.

A szegediek nem ismerték el Dankó királyságát:

— Ki ez a Dankó? Csak olyan cigány ez, mint itt akármelyik.

A vásárhelyiek erre megtagadták az engedelmességet Poldinak.

— Ki ez a Poldi? Csak olyan cigány ez, mint itt akármelyik.

Csak az stimmelta köztük össze a békehúrokat, mikor fülükbe jutott: Dankó Pista levelet kapott Párisból. Meghívót. Tartalma röviden: Világ zenészei Párisban mérkőztek!

No, erre nekifogtak a művészetnek. Nyafogtak a hegedűk. Sípoltak a pikulák. Zörögtek a cimbalmok. Már a kelő nap zene mellett eresztette szét sugarait a Hangász soron. De a nyugvó napot is víg akkordok temették. Dankó oktatta a bandát délelőtt. Fehér Poldi délután. Este megtartották az összejátékot éjfélig.

Hát meg is volt a békesség vonatraszállásig. Ekkor robbant ki a kérdés:

— Ki is hát a vezér?

A vásárhelyiek Dankó mellé sűrűsödtek. A szegediek Poldihoz. Poldi cigányait az induláshoz kisereglett kávéházi tücskök is támogatták.

— Ne engedjétek vonatra a komédiást! Megint cserbenhagy benneteket! Ne higgyetek Dankónak! Több van a fejibe egy taktussal!

Végül is Dankó megsokalta. Az utolsó pillanatban elfakadt a türelme:

— Vesződj velük Poldi magad! Fene a sok dilinyósát!

És otthagytta a fáraók lázongó ivadékait.

Kár volt.

Páris! Trocadero! 1889 július 8! Nemzetközi verseny! Világra szóló fényes diadala a magyaroknak. A cimbalomverseny első díját Dankó cimbalmosa, Csiga János nyerte. A másodikat Kovács Dezső, Budapest. A zenekari verseny első díját: Fehér Poldi szegedi bandája! A második egy francia zenekaré. A harmadik egy magyar zenekaré. (Kiss Regina.) A negyedik díj Patikárius Ferkó cigánybandájáé. A nem-

zetközi verseny tiszteletdíjával Fehér Poldi zenekarát ünnepelték.

Az első díj: aranybabérkoszoru és kétezer frank.

A dal, amivel a szegediek a díjat megszerezték: Reményi: *Repülj fecském-je*. A zenét a banda Párisban tanulta. Eredetileg Dankó Pista dalával indultak. Ezzel:

*Mezítlábas cigánylegény,
Jaj de fázik, reszket szegény.
Majd kinő a lapulevél,
Majd nem fázik, reszket szegény
Mezítlábas cigánylegény.*

De a békétlenség Párisba is bevonult. A cigányok Poldi elé lerakták a zeneszert:

— Nekünk nem kell Dankó! Nem állunk versenyre Dankó nótájával.

— Dehát ez népdal. Dankó csak a kedveteért átírta, — csillapította őket Poldi.

— Mindegy!

Dankó Pista belebetegedett Fehér Poldi sikerébe. Idők múltán is annyira fájt neki, hogy ezt a gyönyörű nótáját nem nyomatta dalgyűjteményébe és sohasem fogta a hegedűjére.

Dalol a város

A magyar dalosok 1889 augusztus havában országos ünnepség színhelyévé jelölték Szegedet. Altok, basszisták, szopránok Budáról, Pécsről, Vásárhelyről, Egerből öntötték el a várost, hogy az ezüstszerű sikert kiérdemeljék.

Szeged lobogódszt lengetett.

A szállodákban még a fürdőszobák is vendégeket fogadtak.

Dankó Pistának az országos ünnepre új kiadója jelentkezett: Ivánkovichs üvegkereskedő és porcellános, aki a Dankó-nótákat hangjegyes-től, szövegestől tányérokra pingáltatta.

— Dalos ünnep! Dalos tányérok!

De nemcsak pingálgatásba merült ki az üveges-porcellános szellemesség, az értékesítésben is:

A daltestvérek eredeti szegedi halpaprikás és túróscsusza elfogyasztása után emlékül hónuk alá csaphatták a tányért, melyen hangjegyekbe állítva ott díszelgett egy-egy parázs Dankó-nóta: A nem fúj a szél, nem forog a dorozsmai szélmalomtól — Bort ide Salamonig. A szállodás megtakarította a mosogatást, amire amúgyse túlságos szükség volt, mert bizony kenyérbéllel kitörülgetődött a tányér annyira, hogy azon a mosóvíz már csak ronthatott. A dicső dalárok így hangjegyfűzet helyett férjhez menő

lányaik akár egész porcellánkészletét hajlékukba szállíthatták, ha győzték hallal és túrós csuszával.

A dalárok szegedi érkezése impozáns bevonulás volt. A Stefánia-sétányon eleven dallamok mozogtak külön-külön gomblyukjelvényekkel és dalár büszkeséggel. A zsúri Zichy Géza gróf, id. Ábrányi Kornél, Langer Viktor, Lányi Ernő, Hubay Károly és más ragyogó nevek. 12 díj. 12 dalárda. Nem szükséges hozzá emeletes matematika, leszűrhető a végzet: itt ha akar, ha nem, mindenki nyer.

A verseny műsorában kirívó, hogy még véletlenül sem akad benne egy Dankó Pista nóta. A programot a zsúri tagok saját szerénytelen-séggel a saját szerzeményeikből vitatkozták össze.

A dalverseny elzúgott, morajlott.

Határozat:

Kolozsvár. Eger. Miskolc. Brassó. Szentes. Bátaszék.

A többi...

Minek írjam a többit. A daltársaság a díjosztástól elkeseredett. A derék daltestvérek idő előtt megszöktek Szegedről. A búcsúbankettet résztvevők hiányában nem tartották meg. Ivánkovich üvegesnek nyakán ragadt a rengeteg tányér.

Azaz mégse.

A vidéki dalárokkal együtt ellátogattak Szegedre a vidéki cigánybandák válogatottjai is. No, ezek aztán kipótolták az elmállott bankettet. Összecimboráztak a Szeiler vendéglőbe s olyan kitűnő hangulatot olvastak le a halpaprikás és túrós csuszás Dankó-tányérokra, hogy Dankó Pistát rögtön megválasztották országos elnöknek és nyugdíjba tették a híres kolozsvári primást,

Pongrácz Lajost, akit vigasztalásul tiszteletbeli örökös elnökké avattak.

A váratlan megtiszteltetéstől és rengeteg kocintgatástól túlságosan megihletett Dankó helyett Gárdonyi köszönte meg a zenészeknek Dankó iránt való ragaszkodásukat. Gárdonyi Kátsa stílusban szónokolt és olyan falrengető sikerrel, hogy reggel felé már Gárdonyit is majdhogynem elnökké szerezték a népzeneészek s ha Gárdonyi idejében el nem tűnik, bizony ráfordítja a sors Kátsa cigány szerzőjére a fáraók nemzetsége megbecsülését.

De ideje is hogy eltűnt.

Reggel felé a cigányság olyan parázs összetűzést rendezett, hogy Dankó tányérjai eszeveszett sürgéssel-forgással röpködtek a levegőben. A derék üveges végül csak azt sajnálta, hogy olyan keveset nyomatott Dankó legújabb kiadványából.

Hiába! A kiadók már azidőben is bizalmatlanok voltak kiadványaikkal szemben.

Rózsavölgyi koszorúja

A híres zenekiadó cég is megjelent a szegedi dalárversenyen. Ezúttal nem a kiadványaival. A kitűnő szereplésű dalárok számára ezüstkoszorút küldött a cég aranyzalagjával. A dalárok ragyogó szemmel pillantgatták az értékes ajándékot s hangszálaikat nekifeszítve igyekeztek megénekelni az első érdemet. Az elsőt, mert ehhez volt csatolva megtoldásul Rózsavölgyiék koszorúja a cég adománylevele szerint.

A verseny lebonyolult. A buzgó dalosok csak ekkor tudták meg, hogy Rózsavölgyi ezüstleveleit és aranyzalagját visszautasította a zsűri a pirosbársony bélésű díszes skatulyával együtt.

— Nemhiába ez volt a 13-ik díj, — sopánkodtak a babonások.

De még sem ez volt a baj!

A zsűri határozata szerint:

Nem engedhető meg, hogy egy dalárda egyszerre két jutalmat is kapjon elismerésül, hiszen így sem lesz daláregyesület, aki üres kézzel kullogjon haza.

Rózsavölgyiék igen fájlalták az ügyet. Későn is jelentkeztek. De ki tehet róla, hogy az ezüstműves sokáig piszmoz, pepecsel az ezüstabérokön. Rózsavölgyi azért Szeged városával szemben és a magyar zenepártolás támogatására talált

utat: értesítette Dankó Pistát, az országos cigány-elnököt és zeneszerzőt:

— Egy dalfüzetre való magyar nóta kiadására szívesen vállalkoznánk!

Dankó az eddig szerzett összes nótáit göngyölegbe csavarva vonatozott Rózsavölgyihez.

A kiadó nem rettent meg a hanjegygöngyölegtől, amiből 66 nóta fordult ki a spárta szétvágásnál. Tíz Dankó füzet jelent meg belőlük rövid egymásutánban. Micsoda dalok! A magyar dalszerzés remekei: *Elfogyott a változó hold világa. De szeretném bánatomat elűzni. Szállj el madár, szállj el. Ha a réten lány volna mind a virág. Vásárhelyi sétatéren. Ica-rica kukorica,* stb. stb.

Kapkodták.

Még két füzet.

76 nóta.

Országos siker.

Egy év alatt ötezer példány!

Erre még nem volt példa zenélő Magyarországon.

A Szegeden el nem fogadott ezüstkoszorúra még egy széles szalag került ezzel a felírással:

Dankó Pistának, a magyar dal Petőfijének, elismerő hálával.

Gárdonyi—Dankó

Gárdonyi lapjában azt a rossz tréfát faragta Dankóról:

— Melyik *áriát* szereti Dankó legjobban?

— A Hungáriát.

Dankó erre hasonló mértékkel válaszolt:

— Melyik lap a legelterjedtebb Szegeden.

Gárdonyi büszkén válaszolt rá:

— A Szegedi Napló.

— Nem, — vágta rá Dankó, — a *kalap*.

Gárdonyi újságja nem hagyta folytatás nélkül:

— Fáraó után melyik *cárnak* hajlonganak a cigányok?

— A krajcárnak.

Sokat ugrasztották egymást ilyen lehetetlen tréfákkal. Ráérő kávéházi idejükből tellett rá. De hogy Dankó Pista Gárdonyi zeneértését fölfedezte, a délutáni kávéházi szünetet tartalmasabban kiaknáztá: szerzeményeit tárta Gárdonyi elé. Gárdonyi szívesen átnézte, átvizsgálta, igazgatta Dankó kótáit. A honorárium is ki volt alkudva az átnézésért: az eredeti kéziratot tartozott Dankó Gárdonyihoz visszajuttatni. Gárdonyi aztán gondosan elrakta, őrizte. Érezte a kéziratban az örökkévalóság vonásait már akkor, pedig az-

időben még ki bízott Dankó országos hírében és kótái halhatatlanságában.

1889 okt. 4-én Dankó azzal állított be a Hungáriába Gárdonyihoz:

— Te, Géza. Írtam egy kitűnő melódiát. Nincs szövegem. Faragj hozzá.

És a zsebéből a gyanta, dohány szemét és szakadthúr gomolyagból kihámozott egy zsíros, gyűrött irkalapot. Kisimította az asztalon. És rázendítette.

Gárdonyit megkapta a tüzes tempójú zene. Érezte, hogy a zenét valami falusi duhajkodóhang még hevíthetné.

— Játszd csak az első sort Pista!

Dankó ráhúzta.

— Mégegyszer.

Megint rázendített.

Gárdonyi a Hungária márványasztalára róttá:

*Haragszik a felesigöm,
Azért támadt kedvem niköm!*

— Folytasd csak a másodikat.

— Niköm... Niköm... No most hogy vigyem tovább!

— Hát úgy, hogy ah haragszik majd megbikül, — szólt Dankó. — Minden haragnak ez a fordulója.

— Igazad van.

*Ha haragszik majd megbékül,
Ha nem békül, majd megkékül!*

— No, eddig már jutottunk. De a te nótád tart még. Várj csak:

*Ihajla! itt a régi kedvem,
Csuhajla! újra legény lettem.*

— Ismétlés! — vág közbe Dankó. — Hogy az ördögbe kerül itt ki az ismétlés.

— Sehogy. Más szöveg kell az ismétlődő dallamhoz.

— Más szöveg?

— Más.

— Hát akkor írd, ha más kell.

Gárdonyi rákönyökölt az asztalra. Dankó közben játszogatta a dallamot.

— Meg van! Ehol e!

*Félrecsapom a gondomat,
Kimulatom ma magamat!
Csuhajla!*

Dankó majd kiugrott a bőréből örömeiben. Nemcsak a nótának örült, hanem annak is hogy Gárdonyiban egy új szövegíró került, olyat, aki az öthúron csüngő póklábaknak is ismerője.

Még nagyobb lett Dankó öröme, mikor Gárdonyi másnap a nóta folytatását is meghozta. Dankó nemcsak újra elhúzta a nótát, de táncolt is, dalolt is lelkesedésében, ahogy Gárdonyi sorait olvasta:

*Máma vettem a bocskorom,
De még máma széttáncolom!
Azért hogy én kanász vagyok,
Mint egy geróf úgy mulatok!
Ihajla! itt a régi kedvem!
Csuhajla! újra legény lettem!
Ördög vigye a bocskorom,
Csak azért is széttáncolom!
Csuhajla!*

Különösen élvezte ezt a versszakot:

*Mindig szomjas az én torkom,
Nem állok meg egy-két kortyon,
Ha itce is, ha liter is,
Én is iszom, igyál te is!
Ihajla! itt a régi kedvem!
Csuhajla! újra legény lettem!
Ha elszakad a bocskorom,
Tovább járom a talpamon!
Csuhajla!*

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

Pósa búcsúja

1889 december 5-én Pósa Lajos, Gárdonyi Szegedre toppanása után alig egy évre elköszönt Szegedtől. Fényes állással kínálták meg a fővárosban. A szegedi színházi titkárság helyett főszerkesztőséget kapott. Az *En Ujságom* rajongva várta a cukorral telt zsebű Pósa bácsit és mesélő tollát.

Amennyire örömtől repesett Pósa Pestre településétől a Kárpátok-alja játékterein a gyereksereg, annyira fájt a válás Dankónak. A Hungaria kávéház Pósa asztalára árvaság szakadt. Az elnöki szék döbbenetes üresen szomorodott a márványoszlopos tükrös teremben.

Dankó Pista szívében kesergő fájással rakkott fészket a hír. Arra sem vigasztalódott meg, hogy az asztalfőre Pósa Gárdonyit jelölte utódjának. Gárdonyi meg Dankót gyömöszölte az elnöki karos székbe.

Pósa elköszönése ünnepi halpaprikás és túróscsusza tálalása közben történt. Szeged íróit és színművészeit Urs Simon, a Hungáriás látta vendégül a búcsúzkodón. Pósa Lajos, a Hungaria 8 éves törzsvendége, tiszteletére műsoros estet rögtönöztek. Bevezetőnek Dankó Pista újonnan termett csárdása, a *Szegedi ropogós* alapozta meg a hangulatot. Utána Gárdonyi verse követ-

kezett Pósa Lajos modorban. A versből csak az ismétlődő sorokat sikerült megszerezniem:

*Csicsija bubuja,
Alszik a Katinka.
Aranyos pillangó,
Fából gyertyatartó.*

Utána megint Dankó következett a hegedűvel. Legújabb szerzeménye a vacsora tiszteletére.

*Hej kocsmáros mit ugrál kend jobbra-balra
A keservit! Száz üveg bort az asztalra!
Kiesett a világnak a feneke,
De sötét van a szívembe alig látok;
Hej kocsmáros száz szál gyertyát, száz világot!*

*Hej kocsmáros tudja-e kend mi az újság?
A keservit! csupa merő szomorúság.
Kiesett a világnak a feneke,
Hej kocsmáros Pósa bácsi utazik fel,
Pósa bácsi utazik fel Budapestre.*

Ünnepi szónokul hárman is jelentkeztek: a Takarmány Pistának becézett Tömörkény István, a Szegedi Napló munkatársa, a Tömörkény-nyel egy kvartélyos ügyvéd: Kószó István és Tömörkény lakó-szomszédja: Gárdonyi Géza.

Tömörkény értő szónoki hangon így kesergett:

Hungária nyög letiporva! Sirnak a bús magyarok. Pósa megy. A provincia szelíd levegőjét fölcseréli a fővárosival. Jobb lesz-e majd az eddig gazdag költői érre? Adódik-e odafönt téma annyi, mint itt? Célszerűek lesznek-e vajh odafönt is a spriccerek.

Kószó István ügyvéd meg így fogott hozzá:

Hallottam, hogy a szögedi kedves íróársaim bankóttót röndöznek Pósa tisztölettyire! No, mondok, ezön magam is ott löszök. Már csak azér is mögnézöm, mert egy rakáson annyi adóságot többé talán soha életömben se látok, mint itt az írók mög a művészek bankóttyn.

— — — — —

És azzal végezte:

No jó öreg Pósa ezekután most már csakugyan itt köll hagynod szép Szöged városát. Mert vagy akarod vagy se, kikísérlek a vasúthon.

Ezután Gárdonyi szónokolt:

Kedves Pósika!

Egy kis ház kapujára ott a templomtéren kiakasztódott a tábla: Bútorozott szoba kiadó. Soha nem gondoltam, hogy én egy ilyen kurta három szavas táblára könnyes szemmel nézzek. Ma mégis megtörtént...

— — — — —

Legyen a költészetére nézve, — fejezte be Gárdonyi a mondókáját, — a Szegeden eltöltött idő csecsemőkor. Kívánjuk, hogy éljen a dicsőséges és fényes gyermekkor végső határáig. És ezzel, azt hiszem mindnyájan lekvántuk róla azt, ami neki olyan zokon esett, hogy ő r e g-nek neveztük.

Az éljenzés vihara fojtotta el Gárdonyi utolsó szavait s hogy a hatást még jobban te-

tézze, kirántotta zsebéből *Búcsú Pósa Lajostól*
c. költeményét és így ünnepelte tovább:

*Isten veled! Virág borítsa utad
S a hír legyen futárod merre mégy.
Kalap helyett viselj csak koszorúkat!
S bankóesőt hullajtson rád az ég!
Lantod ne kényszerülj soha becsapni!
Kezedbe rajta dal terem csodás!
Költőt az Ég, ki tudja fog-e adni?
Manapság sok a fűzfafurulyás!*

*Isten veled! Duzzadt legyen tarisznyád!
Nyiljék számodra mindenütt hitel!
A Múzsán kívül ölelj sok Mariskát!
Neved zengje Pest, Krakkó és Titel!
S ha egykor szíved hozzánk visszadobban
És zóna útra öltesz kaputot,
Helyed lesz szívünkön, tárt karunkban
S örömmel mondjuk: Isten hozott!*

Boldog Ujévet!

Pósa vasúti fülkéjének fenyőlombokkal felvirágozott ablaka kigördült a szegedi pályaházból. Dankó Pista bandáján kívül Benedikt Ferenc szalámitoló főnök (Máv. leszámítoló hivatalának főnöke) buzgólkodásából a vasútas zenekar is csinnadrattázott a búcsúzásnál. Gárdonyi Tömörkénynyel, Dankóval és Kószóval együtt bontakozott elő a vasúti kőszénfüstből.

— Te, Gézám, — fordult Gárdonyihoz Kószó, — tegnap kerestelek a szerkesztőségben. Hallatlan disznóság, micsoda uzsora folyik nálatok. Bába Sándornál (a Szegedi Napló nyomdatulajdonosa) újévi névjegykártyát szerettem volna rendelni és száz névjegykártyáért két forintot kívánt tőlem a zsebmetsző.

— Lehetetlen.

— Pedig így van.

— És mit csináltál.

— Otthagytam.

— No, majd beszélek a fejével. Csak bízd rám.

— Ha beszélsz, — tolakszik az ajánlattal Tömörkény, — az én érdekemben is légy szíves szólj neki. Nekem is szükségem volna vagy száz *bujékra*.

— Jó. De megálljatok csak... — gondolkodik Gárdonyi hirtelen megtoppanva. — Ad-

játok ide azt a két forintot. Megcsináltatom én ezért mindkettőtökét. Egy forint fejenkint! Elég lesz az neki! Még el is küldetem vele. Adjátok ide a címeket is.

Kószó átadta Gárdonyinak az egy forintot. Tömörkény is ugyanennyit.

A boldogság felragyogott mindkét jóbarát arcán. Mindegyiken látszott az öröm, hogy megszabadult egy gondtól. Néhány nap múlva átnyújtották Gárdonyinak azoknak a címeit is, akikhez az újévi jókívánatokot szánták, hogy a névjegyet a nyomda elküldesse.

És elkövetkezett az újév. 1890 január 1-én a posta a megadott címekre kikézbesítette a protekciós névjegyet:

B. ú. é. k.

Tömörkény és Kószó Pisták.

— Látod Géza, jó néha a szerénység, — fordult Dankó a névjegyet megpillantva Gárdonyihoz. — Szerettem volna pedig, ha akkor engem is megkérdezel.

— Csakugyan. Most eszmélek rá. Lehetnél volna a névjegyen a harmadik.

— Az már nagyon olcsó névjegy lett volna Kószónak.

A Szegény Laci meg Rebeka

Balassa Ármin ugyanaz volt a Szegedi Naplónak, ami Szana Tamás Pesten a Magyar Hírlapnak. Műkritikusa. És ahogy Szana Tamás arról volt híres, hogy a szavakat összeszaporázta, miért is baráti körben *Sznatmás*nak címeződött. Balassa Ármint *Bármin*-nak ismerték, ahol bemutatkozott.

Ez a Balassa Ármin műkritikussága munkájában egyszer elgondolta, hogy ő kiváló színdarabokat is írhatna, csak három dolog szükséges hozzá: színház, színház és színház, ahol majd előadják.

Akad. Sőt, reményén fölül még mást is kapott: a darabhoz dalszöveget: írta Pósa Lajos. És még egy zeneszerzőt is: zenéjét szerzette Dankó Pista.

Így állott elő közakarattal, közmegegyezéssel és közerővel a közmindenségből a népszínmű: *Szegény Laci*.

Szegény Lacira ma ugyan azt mondanák: Beteg Laci. Meg hogy nem is népszínmű, hanem operett. Népies operett. Mert a 90-es években az operettet nálunk még nem igen tisztelték operettnek. Akkor ha a népszínművet dalokkal cifrázták, csak népszínmű maradt az. És bizony alig-alig akadt népszínmű, amiből

dalos dalok, zengő zenék ki ne csattantak volna. A dal vitte a darabot, mint ma is. Vitte, húzkodta a 25-ik előadás felé. Ebbe a huzakodásban bizony néha kiszakadt a dal a színműből, ha a színmű férc volt, a dal meg remek.

Bármin is így járt a Szegény Lacival. 1888 január 28-án gyultak ki a lámpák a szegedi színházban a Szegény Laci bemutatójára. Három előadás és úgy kimúlt, hogy még azt se mondták rá:

— Szegény Laci!

Legfeljebb:

— Szegény Bármin!

A dalok meg elindultak Laci nélkül, Bármin nélkül országot járni. Elindult az *Ica rica kukorica*, *Hej a szemed mindenit*, *Elmegyek a tengerszélre*, *Késő éjjel megállottam*, *Szállj el madár, szállj el*, *Ha a réten lány volna mind a virág*, *Bort ide Salamon*.

Dankó Pista okult a színmű kimuláson. Most már őmaga fogott darabíráshoz. Hirtelen összehamarintotta.

— Minél gyorsabban írom, annál több lesz benne az elevenség! — mondta és hitte.

Dankó Pista *Búcsúfia* színműve legelőször a színháztól búcsúzott. A budapesti Népszínháztól. (1888 nov. 11.) Azután Dankótól. Nem tűzték műsorra. Csak feketetáblára. Még arra sem a színháznál.

Dankó most már jobb szöveg után keresgélt. A Népszínház felújította Lukácsy Sándor nagy-sikerű népszínművét: a *Rebekát* (1889 okt. 20.). A színház kérte Dankót, írjon zenét a színműhöz.

Dankó vállalta. Úgy megtűzdelte, tömkölte Lukácsy művét zenével, nótával, hogy Rebeka

a sok dal miatt alig tudott szóhoz jutni. 15 nóta egy este! Új Dankó nóták. Kezdődött azzal, hogy: *Olyan szépet álmodtam az éjszaka és végződött azzal: Hallja maga kis aranyos.*

A Rebeka nóták: csupa szerelem, csupa szív és csupa lendületes dallam. Levegőjében, hangulatában Dankó tehetségének tüneményes sugárzása vibrál. Van benne valami felejthetetlen a menyasszonyos darabok kedvességéből.

Dankó Pista a Rebekában is csalódott. A kritika alaposan megtépázta: A Rebeka kérészetű színtermék. A szokott Lukácsy recipe szerint készült. Néhány alakjával jó előadásban egyszer-kétszer megnevetteti a közönséget s azután megérdemelt helyére, a lomtárba kerül. (Szegedi Híradó, 1889 október 20.).

A derék szegedi cigánynak a sikertelenség elvette nótás kedvét. Öt évig (1895.) nem volt kapható, hogy a színpad felé iránykodjék. Ekkor újból próbálkozott egy nyári darabbal a Városligeti Színkörben. A kacér Felhő Klári hangja csendült meg a *Halász szeretőjé*-ben. Dankó saját tolla írta a dalt és a darab szöveget. Eredeti az alakok és a téma. Szegedi halászok, dohánycsempészek és egy istenes búcsújáró.

Újszerű.

Csak a közönség lelkiileg nem bírt kapcsolódni e különleges színpadi figurákkal.

Dankónak újabb bús tapasztalata végezte ki reményeit.

— Soha nem írok több színművet! — csapta le a tollat, azt hitte örökre.

Zónaakadémia

Piron Alexis költő (1689—1773) készítette magának ezt a híres sírkőfelíratot:

Itt nyugszik

PIRON ALEXIS

aki nem volt semmi,

mégcsak akadémikus sem.

Ezzel a sírirattal mentette meg nevét és szellemességét a feledéstől. És ha igaz, Piron Alexis bűne, hogy a későbbi kor élcelőit is rászabadította a tudományos akadémiák szurkapiszkálására. A tréfázás hangulata divatra kap a tollas emberek körében időnkint. Humoros toll megforog a tudós gyomrokban, vesékben. Az írók és költők nem egyszer a tudóstársaságon gyógyítják rosszmájukat. Mert furcsa egy erődítmény is ez az akadémia. Már csak azért is furcsa, hogy akik kint vannak, be szeretnének jutni, akik meg bent vannak, kifelé nézdelnek epekedve. A tudós akadémikusok a tudomány oszlopos csarnokában érzik csak őszintén, hogy az elismerés öregedő korról jár és bizony szívesebben lemondanának róla, csak-hogy még egyszer fiatalok lehessenek.

Dehát a fiatalok minderre nem gondolnak. A tudós-tagság álomtelvesülés. A felfuvalkodott talentumok véghez is visznek olyan parázs korteskedést, hogy bármely választókerület díszére válnék az önérdékből kifejtett mozgalom. És hány irodalmi büszke gyerek napokon és éjszakákon át számolja titkon a lehetőségeket. Lesi az eredményt. Elkészül még arra a legvégső önsanyargatásra is, hogy soha többé nem nyúl még a kisujjával se az akadémiához, ha netalántán egyszer véletlenül mégis maguk közé választanák.

Gárdonyit a Szegedi Napló íróasztala mellett hangolta le az a szomorúság:

— No, ezzel a vidéki irka-firkálással sohase leszek méltó, hogy Széchenyi István márványkapuján behaladjak.

— Sebaj! — vigasztalódott rögtön. — Csínálunk mink magunknak akadémiát. Különbet, mint az a pesti. Mert az a pesti, a komolykodás temploma. Citromfából van talán az asztala is, mert olyan fanyarak mellette a telt fejek. De a mienk... itt lesz humor. A neve, egyelőre híre nélkül: *Zónaakadémia*. Alapszabályai: A zónaakadémia tagjai nem lehetnek tagjai a magyar tudományos akadémiának, de még más külföldi akadémiának se.

Igaz, hogy a zónaakadémia tagjai sohasem tarthattak attól, hogy a pesti tudóstársaságban egyetlen szavazatot is kifognak, de viszont elejét vették annak, hogy mégha a tudóstársaságnak eszébe jutna valamelyiküket jelölni, nem vállalhatja.

Mulatságnak jó.

Vidéki laptömésre is alkalmas. Hadd nevesen Szeged.

A múzsák templomába elhivatott múzsafiak

összeszerződtek. Újságíró, író, költő, művész, tudós, ha ezidőben Szegeden élt, a zónaakadémiába mind bele illett. Beiratási díj nincs. Tagsági díj nincs. Egyetlen követelmény: a jókedvre hangoló lelkület.

A zónaakadémiának külön palotája volt: a Hungária-szálló. Külön díszterme: a Hungáriakávéház. Elnöke: Pósa Lajos. Főtitkárja: Lipcsev Ádám. Háznagya: Dankó Pista. Egyetlen alapító tagja: Bába Sándor lapkiadó, mert a többi tagnak hónap elseje kivételével soha alapítótagságra áldozható egyetlen fillérje sem került. Az újságírók mind beszédődték tagnak. A színészek közül Molnár László (Zsöllérlány írója), mert tragikus színész létére Pósa Lajos színházi titkár néha vígjátékszerepeket akasztott rá csak azért, hogy a zónatársaság derüljön, Bódy János, aki a mérnökséget hagyta ott a színpadért. Bács Károly, aki meg az ügyvédséget. Mindkettő olyan bolondságot követett el az életében, hogy már ez alkalmassá avatta őket a fölvételre. Ugyanígy került a zónába Fenyéri Mór is. Fenyéri Mór jellemszínész és poéta. Érdemei, hogy a Magyar tudományos akadémia díjaira 15 éven át sikertelenül pályázott. Mint később kiderült, érdemtelen volt a zónaakadémia megbecsülésére, mert egyszer mégis sikerült neki elfognia a Teleky-díjat.

A zónaakadémia nevét Baross Gábor vasminiszter zónatarifájából csente el. Üléseit zónapörkölt fogyasztásával tette tartalmassá. A zónaakadémiának volt még egy nevezetessége: éppen úgy, mint a világ többi akadémiaja: nem csinált semmit. Annyival azonban kétségtelenül érdemesebb volt a többinél, hogy a zónaakadémikusok azzal az átszellemült érzéssel telepedtek

a Hungária márványtáblájához, hogy nekik legalább nem szükséges komoly képet vágniok egymás előtt s gondolkodás nélkül hódolhattak Piron Alexis dicső emlékének, aki nem volt semmi, még csak akadémikus se.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A „Lompos“

Így nevezték Dankót a cigányok maguk között. Okuk volt rá. A lomposság okát egyszer Gárdonyi is kiszerkesztette két versben. Az egyik így hangzik: *Ki tudná leírni a te szépségedet* Dankó-nóta dallamára rásikerítve:

*Ki tudná lenyírni a te fejékedet?
Kertészollóm van, de még azzal sem lehet.
Ha angolacélból volna ez a szerszám,
Hajadat lenyírni még akkor sem tudnám.
Nincs ahhoz hasonló, kötél sem vastagabb,
Fűrészszel kell vágni az ilyen vad haját.*

Egy másik verset is ugyancsak a Dankó-nótára így terített rá Gárdonyi:

*Habra hab siet, a borbély liheg,
Borotvát fen.
Egy bús lyukas hatosom van még,
Neki vetem.
Isten veled jó lyukas hatosom,
Miskolci mű!
Hulljon utánad nyesett szakál.
S borbélykönnyű!*

(Szegedi Híradó, 1888 okt. 21.)

A Lompos, Pósa távoztával egyedül maradt nótateremtő lelkével. Szívében sajnón érezte a

távolságot, amit az Isten keze Budapest és Szeged közé kimért. Próbálkozott, hogy majd más költők verseire szerez dallamot. Valami titkos belső hang azt súgta neki:

— Mintha mégse az az igazi Dankó-nóta volna!

Gárdonyi egyszer figyelmeztette is:

— Pista, ne lesd mindig a Pósa íróasztalát. Elvégre más is tud tán még dalt írni!

Dankó ezt irigykedésnek vette. Azt hitte, Gárdonyi féltékeny Pósa sikereire. Pedig sok igazság lapul a szavakban.

Pósa bácsi nélkül is előzengett a szárazfából néhány nótaremek: Pap Zoltán versére készült a *Nem fúj a szél, nem forog a dorozsmai szélmalom*. Békefy Antal írta az *Eltörött a hegedűm, nem akar szólani* szövegét. Petőfi Sándor költeményére szabódott: *Jaj de bús ez a harangzó, neked harangoznak*. Kemechey Jenő versére: *Visszajött a fecskemadár...* Abonyi Lajos szövegére: *Esik eső szép csendesen csepe-reg*. Zoltán Vilmos tolla teremtette meg a: *Földre hull a mandulafa virága* nótát. Szabolcska Mihály soraira: *Gyönyörű szép tündérország szerelem és Minek turbékoltok bűgő vadgalambok*. Kéry Gyula versére, a ma is sokat játszott dal:

*Édesanyám izenje meg
Mi hír van a falunkba,
Virágos kis kertünk alatt
Szól-e még a furulya?
El nem tudom felejteni
Azt a pici ablakot,
Ahol egyszer a rózsámmal
Számláltuk a csillagot.*

És Gárdonyi Géza első földszagú betűire:

*Küldöm e levelet Balogh Máriának,
Csongorád gyönyörű gyöngyvirágszálának,
Ki vagyon fizetve billogja, pöcsétje,
Adják tisztólettel a saját kezébe.*

A sok dalköltő mellett Dankónak mégis hiányzott Pósa. Nyugtalan vére kereste a nagyobb elfoglaltságot. Hiába járt ki naponta a Tisza partjára hangulatért, ihletért, üres volt a levegő. Mintha sarkaiból fordult volna ki a szegedi világ. Rímbe rakott sort, csengő szóba öntött gondolatot keresett.

Pósának is megírta bánatát.

Pósa válaszolt:

— Mást nem tanácsolhatok. Alakítson daltársulatot. Járja be az országot Dankó hegedűvel és Dankó dalokkal. A dalok megérdemelt sikerének boldogságában fog szíve vigasztalódni.

Cselekedett.

Falragaszok hirdették:

A Dankó daltársulat első nyilvános fellépése (1890.) június 12-én, csütörtökön a Hétválasztó helyiségében!

Dankót már a bemutatkozásnál üldözte a sors. A miniszteri engedély a Dankó-társulat megteremtésére késett. A társulat első estélye három napot halasztódott. A Hétválasztó tulajdonosa találóbban Hétméregzsák címet érdemelte volna cégérül, mert a késedelem miatt úgy összeberzenkedett a szelídszívű Dankóval, hogy végül is a megnyitó átkerült a Prófétába.

De a Prófétában is meglelte Dankót a sors haragja.

Szakadó eső. Forgószeles fergeteg, égzengés, villámlás szorította vissza a közönséget. Dankó

maga is fázva-dideregve érkezett meg az utolsó pillanatban.

— Nincs nekem szerencsém! — sápadozta egy házzal előbb a kapu alatt. Ide tért be, hogy valamennyire rendbeszedje magát, letörölgesse arcáról a vizet, lesuhintsa az esőt kalapjáról, melyről előre-hátra csatornázott az ég áldása. — Nincs nekem szerencsém. Átkozott órában születtem!

És... a Prófétában a lelkes szegediek olyan hatalmas néparadata hullámozott, hogy ő maga is alig bírt átvergődni rajta a hegedűtokkal. Nemhogy kevesen lennének: örült, aki asztalhoz juthatott. Később meg szitkozódott. A nép betódult az asztalok közé. Akik ültek, nem láttak. Akik álltak, moccanni sem bírtak.

— Mi lett volna itt, ha az ég nem lohasztja meg a kíváncsiságot?

— Dankónak valahol az utcán kellett volna játszania.

Lassan-lassan az asztalok teteje is megtelt. A székeken is állt a hallgatóság. A vendéglőst meg a méreg csavargatta, mert vacsorát csak úgy tálalhatott volna, ha emberfejek tetejére teríti az abroszt.

Eredmény: taps elfojtotta az égi vihart. Gárdonyi Kanásznótája, Dankó magyar ábrándja és Dankó cimbalomjátéka... pirosra vert tenyereken szerezte meg az elismerést. Minden egyes szám tomboló siker. Az előadás után a cigánypoéta hálás szívvel gondolt Pósára a jó ötletért s bizalommal tekintett az eléje nyíló országjáró út felé.

Arad

Gondolta-e valaha Gárdonyi Géza, hogy az a város, honnan édesatyja a 48-as szabadságharc idején vagyont veszítve a halál elől menekült, egykor Gárdonyi daloktól tombol vígságában.

Pedig így volt.

Az aradiak Dankó cigányt egy estélyi fellépése után egy hétig ott tartották tapsukkal és lelkesedésükkel. Az újságok hosszú hasábokat ontottak az ünnepelt muzsikusról. A szegedi újságírók pedig egy héten át csak ollózták a szegedi cigánydicsőséget. Az ollózást annyira tökéletesítették, hogy korabeli feljegyzések szerint a tanyai atyafiak nem egyszer borbélyműhely helyett a szerkesztőségbe nyitottak be, annyira csattogtak bent az ollók.

A szegedieknek így napról-napra derült a lelkük, hogy a borzas cigányprímás milyen hirtelen belecsöppent a dicsőségbe. Alig kezdte meg a cigány nótafa a dalcsarnokával az országjárást, az első stációnál már olyan kapós, hogy az aradiak ott ragasztanak akár örökre is a füstöképű, nyughatatlan vérű, kalandos cigányt. Nagyida után kétségtelenül Szeged került a cigánydicsőség legragyogóbb fényességébe. Dankó büszkeségére válik városának. Remélik is a sze-

gedi urak, hogy Pista az országos körúton vál-
lára szed egy teli zsák bankót. Bár a cigány-
soron nem így vélekednek. Ellenkezőleg:

— Az meglehet, hogy valami medáliát hoz,
de hogy Dankó pénzt is hozzon, olyan nincs.
Akkor se, ha két szekérre valót összemuzsikál.

Így ismerték Dankót a feketebőrűek. Eny-
nyire tudták, hogy az arany milyen gyorsan
kifolyik a markából.

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

A háromcsillagos Dankó

A szegedi cigányok vonója sokáig nem fogta Dankó szerzeményeit.

— Coki Dankó! Tudsz is te valamit! Te, te, te... komédiás! — kicsinylették biggyesztett ajakkal. — Félre veled!

Az országban már falvakban hangzott a Dankó dal. Búzamezőkön, virágos réten énekeltek föl a bárányfelhős végtelennek. És nyitva felejtett pitvarajtókon át surrangatott ki a Dankó-dallam a falu utcájára. A szegedi cigányoknak mégsem kellett. Nem állták Dankó primás dicsőségét.

— Leráznak magukról, mint a kutya az esőt! — panaszkodott sokszor Dankó.

De nemcsak a cigányok. A szegedi dalárda sem szívelte.

A szegedi dalárda, ha Dankó-nótát illesztett a műsorába, három csillagot jelölt a neve helyett, (1891 aug. 4.) és ezzel elintézte Dankó tehetségét. A három csillag odatelepedett Dankó neve helyére, mint üvegtáblán télen a jégvirág. Nem tudta senki, honnan került. Csak érezni lehetett belőle a hideget, fagyot, közömbösséget. De tűnt az idő. Az olvasztó meleg legörgette a semmibe az irígyeket. Feloldotta Dankó nevét. És megaranyozva rálehelte a nemzet örök

márványára. És a Dankó név mellé odatett még három csillagot is, hogy a magyar égen jobban lássák Dankó betűi örök csillogását.

Ez a három csillag ma meghúzódik Dankó dicsősége mellett.

E három csillag neve: Pósa, Szabolcska, Gárdonyi.

OSZK

Szabolcska városában

*Tudja a jó Mindenható
Mi van azon sírni való,
Hogy a gulya ott delélgét
Valahol a csárda mellett?*

Mintha csak Dankó Pista szívéből szakadt volna ki ez a nóta... Az imádságos lelkű szerző: Szabolcska Mihály akkor idegenben járt, mikor ezt szerzette. Dankó meg ezzel a nótával búcsúzott az Alföldtől. Vidékjáró utolsó hangversenye volt ez, a temesvári. Szegedről rándult át bandájával, zenekarával a Temes mellé. Magával hozta 100 magyar nóta szerzőségének dicsőségét. Ez időben kibocsátott népszerű kottafüzete: 1883—1893 megjelenésének és országos sikerének ragyogását.

De Dankó a szívében legbelül nem volt boldog mégsem. Érezte, hogy át kell törnie a vidéki élet korlátján. Felköltöznie a fővárosba. Tehetségének új utat keresnie, ami őt külföldre is kiragadhatja.

Pénz és dicsőség!

Mi minden áldozatot kíván e két tündöklő szó attól, akinek megmarkolta szívét a vágykezeléssel.

Szeged, Isten veled!

Dankó azt hitte, majd a város visszafogja.

Kéri: maradjon. A város nem mozdult. Nem érintette, hogy Dankó elhagyja. Talán azért, mert látta, ez a helyes út. Dankónak érvényesülnie kell.

De Dankónak a lelkére is húrok voltak szerelve. Lelkéről is fájdalmas melódiák szállongtak, ha megérintették, mint a hegedűjéről. Elkeseredett. És ebben a fájó hangulatában tört elő belőle a nóta, a városban, amely Szabolcskáé. Ebben a hangulatában játszott négy estén át Temesvárott. És ebben a hangulatában jegyezte naplójába azt a két sort, amit a Dankó életrajzát megírni akaró Gárdonyi Gézának is lemásolt:

»Születésemre vonatkozólag pedig írd azt: Születtem ott, ahol a szív nem terem. Mindenki tudni fogja, hol születtem.«

Wekerle Sándor és Dankó Pista

Olyanféleképpen hangzik ez a két név így együtt, mintha az anekdóták világából röppent volna ki, az egy király, egy cigány mesélőjének fantáziájából. Pedig de nagyon emlegetett két név volt az együtt valamikor. A *Wekerle hozta törvénybe* nóta a polgári házasság életbelépése idején szerte az országban mindenütt felverte a szerelmesek lugasainak csendjét, a falusi kertgarádok némaságát. És hogy Wekerle Sándor miniszterelnök neve felejtetlenné vált a házassági törvénnyel, ezt a felejtetlenséget jórészt Dankó Pistának köszönhetette. Dankó kedves hangú muzsikája megénekelte a szerelem-paragrafusokat, megénekelte a mottót, amit a nemzetiszínű szalagos anyakönyves könyvének első lapjára titkon heragasztott a közvélemény:

*Megmondta régen Wekerle:
Se bánat, se bú nem ver le,
Zsidó lány szívem
Szeretsz-e híven, igazán,
Mint gerlemadár,
Ki párjához száll;
Szállj te is hozzám, violám.
Wekerle hozta törvénybe:
Ne essünk rózsám kétségbe;
Apád megbékül*

*S rabbinus nélkül
Lehetsz a párom, kedvesem;
Anyád se bánja,
Hogyha a lánya
Pap nélkül lesz a hitvesem.*

Nem tudom, ma megengednék-e, hogy a miniszterelnök neve gúnyos dalban forogjon. Dankó is félve gondolt rá eleinte. Elbeszélte Gárdonyinak a tervét. A megszövegezett nóta készen lappangott már kabátja belső zsebébe. Bátortalanul csusztatta oda Gárdonyi kezébe.

Gárdonyit kiverte a verejték:

— Ezt szántad nyilvánosságnak! Te sszerencsétlen! Lecsuknak érte!

— Dehogy csuknak. Uri asztalra még a békát is feltálalhatod, csak mártsd előbb prézlibe.

— Én mártsam?

— Te hát. Mikor beszélsz Wekerlével?

— Bizonytalan.

Gárdonyi ezidőben volt politikai újságíró a Magyar Hírlapnál, meg titkár Feszty Árpád Magyarok bejövetele körképénél. Wekerlét még miniszteri fogalmazó korából ismerte.

— Pista! Mondok valamit. Megpróbálom. De ne így egyszerre rohamozzuk meg Wekerlét. Írsz először egy nótát, ráírod az ajánlást Wekerlének.

— Nem jobb volna inkább a kegyelmes asszonyoknak?

— Igazad van Pista, jobb.

— Ha kész a nóta, hogy neki ajánlhasd, személyesen kéred a kegyelmes asszonytól. Bizonyos, hogy szívesen fogad és hogy el is játszatja veled. Ha ez sikerült, akkor te utána engedelmet kérsz és elhúzkod a másik nótát is, ezt a törvényre illőt. Ha látod, hogy tetszik,

elárulod a szöveget. Szépen megkéred, ne szólnon róla az urának. Így aztán a kegyelmes asszony bizonyos hogy elmondja Wekerlének. A többit bízd rám.

1896 június 16-án Wekerle Sándor miniszterelnök és a kormány tagjai hivatalos bejelentéssel megtekintették Feszty Árpád Magyarok bejövetele körképét. A magas vendégeket Feszty Árpád, a festőművész és Gárdonyi, a titkár kalauzolta. A megtekintés után Wekerle egy mondatban nyilatkozott a sajtónak:

»Ez a remek kompozíció becsületére válik a magyar festőművészetnek.«

Gárdonyi titkár ezután Wekerléhez lépett és kísérte ki kocsijáig. Közben előemlítette Dankót:

— Kegyelmes uram, ha nem venné rossz néven, Dankó Pista kért meg, hogy...

— Dankó... Igen, tudom. Elbeszélte a terüket a feleségemnek. Végig. Tudtam, hogy magára ma kerül sor.

— Eszerint kegyelmes uram.

— Jelentkezzen Vértessy miniszteri tanácsosnál az írásbeli engedélyért.

Zúg a szélvész, háborog a Balaton

Öt Pósa vers, Balatonról zengő. Mintha a rímeit is a kék magyar tenger fehér habjai susogták volna szerzője fülébe valahol az Almádi parton, annyira csengőek, ütemesek, szívbe markolók, zenekésztséget áhítók. Herczeg Ferencnek is ez lehetett az érzése, mikor képeslapjában leköszölte az öt verset és a lap 300 koronát, országos hírt ígért, aki a versből kicsendülő melódiákat zongorafogra rakja, vagy hegedűhúrra szorítja. Fülbemászó nótává simogatja, magyar érzéssel, hogy a nép is dúdolja majd, könnyű modorban, hogy a szellő szárnyán terjedjen és örök nevet szerezzen az ötletnek, szerzőnek egyaránt.

Az öt vers: *Nyisd ki babám a virágos ablakot... Elragadta galambomat a Balaton tőlem; Zúg a szélvész, háborog a Balaton; Van-e még hely halászlegény csolnakodon; Siófokra megy a hajó.*

Bírálok: Bársony István, Erkel Gyula, Feszty Árpád, Gárdonyi Géza és Káldy Gyula.

Az országos lelkesedés a témáért 305 dalt fakasztott ki a magyar zenetermő talajon. Ennyi érkezett be. A zsűri így nem unatkozhatott. Gárdonyi 305 nótát játszott végig. Napokon keresztül zongorázott körömkopásig és ujjhegy

gyulladásig. Gyerekes szerencsepróbák, ellopott operarészletek, kibélelt és megsoványított ismert népdalok borzongatták néha a zongora drót-idegeit az első válogatásnál. De akadt 168, ami büszkén mérkőzhetett. Ezek közül 24, ami miatt aztán dagadt a bizottság feje, de annyira, hogy a sok játszásba, bírálgatásba már mind a 24 művet kotta nélkül ismerte a bíráló társaság. 24 közül egyet kiválasztani és ráítélkezni: — No. ez a legjobb! — nagy merészségnek ígérkezett.

A kiadótól még két díjat kértek.

Megkapták.

Eredmény: a 24 nótából leapadtak 11-re. Ezek közül a legérdemesebb a *Szállj el dalom* jeligés dal. Ővé az első díj koszorúja! Nótája: *Zúg a szélvész*. Bírálata: *Erőteljes, magyaros, himnuszi komolyságú, mélységesen szép dallam, magasan lebeg a többi dal fölött*. Jeligés levélből Dankó Pista neve tündöklött elő. A második érdem: Lányi Gézáé (Siófokra megy a hajó.). A negyedik, ötödik és tizenegyedik ismét Dankóé.

Gárdonyi rohant Dankó lakására, hogy beharangozza az örömhírt:

— Első díj, Pista! Első díj! — kiáltotta Dankó felé lelkendezve.

— *Elragadta galambomat?*

— Nem. *Zúg a szélvész*.

— Látod, pedig én... én nem ezt véltem legjobbnak. Így nem érzi a szerző soha mi az igazi, mivel hat, mivel érinti a közönség szívét.

Magyarok bejövetele induló

A millénium esztendejére szánta Dankó Pista ezt az Árpád apánk indulóját. Arra az időre, amikor annyiféle okon mulathat majd a magyar. Az ezer év öröme odakönyököl a borospoharas asztalokhoz. Odakeni mézét a csutorák szájára. A fokosok fejére ráköti a nemzet háromsávós szalagját. És várja ajkát félrehúzva, hogyan hull a rendjeleső a magas bécsi fészekből. Dankó Pista az országos fellelkesülésében arra gondolt:

— Írok egy indulót a szépeplékek ünnepeére. Legyen nyoma az én hangjegylétrámon is a nemzeti öröm felszökemlésének.

Ihletét különösen fűtötte hozzá a megbotránkozás, mikor füle elkapta a sugdosott hírt: az ezeréves Magyarország lelkesedését öfelsege, I. Ferenc József a Gotterhalteval émelyíti. Oka van rá: Ezerévből négyszázban a kétfejű sas szárnyai alul hullott a magyarra az áldás. A hódolati felvonulás első programmpontja a nyitány, ez a sárgafekete melódia. Az alattvalói hűség azt kívánja, hogy mikor hódolunk a trón előtt, azt húzassuk a felséges füleknek, ami neki kedves, és ne azt, ami nekünk, azt az »Isten áldd meg« gyönyörűséget.

Dankó szíve elfacsarodott, mikor hallotta

a rendelkezést. Gárdonyitól hallotta. Künn a körképnel. Feszty Magyarok bejövetelénél. A körkép azidőben nyitódott. Gárdonyi bevezette Dankót. De nem azon az úton, hol a belépőjegyesek szoktak bejárni. Bevezette a képbe, a vászonhoz. Dankó letelepedett egy üszkös gerendára, ami Szvatopluk valamelyik ivadékának rombadólt házából maradt. Onnan bámult fel Árpád apánkra. Gárdonyit közben elhívták. Dankó pedig a körképkatalógus hátlapjára lekottázta a csodálkozásában és elkeseredésében fakadt indulót.

Gárdonyi visszatért:

— Ide nézz Gézám! Megírtam érzésem szerint, mit játszanék, ha az én hegedűm nyitná az ezeréves kiállítást.

Gárdonyi átnyargalt szemeivel a kottán.

— Ez, Pista, keserűbb még a Gotterhalténál is.

— Hiszen éppen azt akartam.

— De ki az ördög jár lépést borus indulóra. Ha már induló, pattogjon, mint Biharié, Csermáké, Lavottáé. Vér legyen benne és tűz. Vér és tűz! Különben gyászinduló. Gyászinduló a nemzet ezeréves ünnepére mégsem illik. Várj csak! Én így gondolom.

És lekottázta Dankónak, ahogy elképzelte...

— Nagyszerű lesz Gézám! — lelkesedett érte Dankó.

Gárdonyi aznap este ezzel végezte naplóját:

»Dankónak kidolgoztam egy indulót a körképhez. Ötven forintot tukmált rám örömeben.«

Dankónak az indulók nem állottak a kezéhez. Hasonlóképp járt Dankó egy másik indulójával is, a: *Pokol nótával*. A Pokol nótát is Gárdonyi rakta fel hangjegyekre. Az eredeti

Dankó-féle ott hever ma is Gárdonyi fiókjában. Azonmód Dankó-szövegesen. Gárdonyi kézírása a kottalap alján:

»Dankó eredeti kézírata. Nekem a nóta nem tetszett, hát nem is adta ki soha. G. G.«

Azzal az indulóval se ért el Dankó országos hatást, amit Kossuth Lajos halála alkalmából az egyetemi ifjúság kérésére írt.

Hiába! Dankó vérbeli népdalköltőnek fejlődött. Dankó Pista a népdalba érezte és játszotta bele ezt a két szót: Vér és tűz! Belejátszotta a szívbe és a lábak alá, mik nem lépésben mozogtak, ha hallották a pezsdítő ütemeket, hanem szaporáztak és cifráztak, olyan lüktető erővel, ahogy csak bírták.

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

— Oh, kedves felöltőm!

Hogy a szóbanforgó felöltő nem éppen közönséges szabóalkotmány, azt fogason függében a gyakorlatlan szem is észrevette. De hogy annak a felöltőnek éppen Dankó Pista a tulajdonosa, ezt bizony nem gondolhatta arról a felöltőről senki. Szép úri vonalai méltóságos hullámokban omlottak alá már fölakasztásában is, hát még mikor cigányprímás-gazdája sudár természetével kitöltötte. Öröm és irígység szaladgált a nézők idegein.

— Nótán került! — jelölte meg büszkén a cigányköltő a csodakabát származását. — Nótabirkózáson kerítettem!

A felöltőtermő nótaviadalt Herczeg Ferenc képeslapjának a porondján tombolták le. Zongorafogakkal tépték meg egymást érte a frakkos bajnokok. Dankó Pista maga alá gyűrt az ország nótaszerzői közül kereken 300-at. A győzelem öröme a lap Andrásy-úti ikerkiadói ugyanannyi ezüst koronát pendítettek a bírálóasztalra.

— 300 korona! — álmétkodott Dankó! Jóformán semmiért.

Bizony neki a nótaszerzés csak *semmi* volt.

A koronák a gyantás, dohánymorzsás cigányzsebben kényelmetlenül fulladoztak.

Gyerünk a szabadba! Világgá innen! Világgá,

jó gazdánk nótái után! — csörrentették össze ezüstszín fejüket a háromszázak. El innen!

És bizony Dankó Pista nem az a legény volt, aki értett volna az izgő-mozgó ezüst koronák rendreszorításához. Megindultak bíz azok csengve-pengve: Orient, Múzeum-kávéház, Fiume, Pannónia, Metropol, Newyork márványlapos és fehérterítős asztalain. Feketekávé. Rum. Pezsgő. Kaviáros vacsora! Eltáncoltak. Elforogtak. A gazdájuk egyszerre csak arra eszüdött: Volt! Nincs! Egyetlen bizonyíték, ami megmaradt belőlük, az a méltóságos úri tekintélybe öltöztető felöltő. Az a kávészínű. Vadonatúj. Olyan sötétbarna, bársonyos gallérú, aminő a pesti világkiállítást megelőzőleg a mágnáskaszinó táján is ritkán indult el az aszfalton. Gondolnivaló, hogy amikor Dankó Pista először dugta be rajta jobbját, balját és végiggombolta a bársony nyaksímogatót, enyhe tavasszal bélelt holmit, belebizseredett a fej támasza és a szíve vidéke. De másé is azt cselekedné, aki ennek a finom úri gúnyának boldog tulajdonosaként büszkélkedhetne. S egy jóllakott varjú nem járhat több kevélységgel és emelkedettebb szemvillanásokkal a szántó föld barázdáin, mint Dankó Pista a felöltőben a pesti utcákon. Eleganciájának magaslatán első gondolata:

— Megmutatom magam a kiadónak, aki azt a 300 koronát nem sajnálta a magyar zene felendítésére.

El is indult a kényes szövetburkolatban.

Az utcán Gárdonyi toppant eléje:

— Nini! Adta tücsökje, hogy kivedlettél! Tán bizony a hangyakirály vagyonát cincogtad el Lafontaine módszerével.

Dankó teste, lelke kellemesen lubickolt e sza-

vak ráömlésében. Még büszkébben indult tovább.

A kiadó így fogadta:

— Nini! A cigány velszi-herceg!

És a velszi herceggel rögtön rohant a házi Herczeghez:

— Herczeg úr, itt van Hercegségednek a konkurenciája.

Mire Herczeg Ferenc rögtön lepingáltatta azon feketeségestül, felöltöstül Dankó Pistát, különös tekintettel képeslapja nyájas olvasói számára.

A nyári testhezállónak ez a frissen-hamar lekapása éppen időszerűen pattant ki a házi szerző agyából. Ha ekkor Herczeg Ferenc a lepingáltatást véletlenül elmulasztja, bizony végképp vége a későbbi országos hírre vergődött kabátnak.

A rajzolás után néhány napra Dankót Aradra hívták. (1895 jún. 11.) Dankó felöltötte kabátremekjét, diadalmas fekete arculatát. Megkúszálta kócos szénfürtjeit. Kemény kalap! Hege-dűtök! Utitáska! S megindult a vonaton a gyerekek mesebácsiával, Pósa Lajossal.

Aradon a város már ünnepségre hangolódottan várta. Dankó Pista feje a lelkesedő sokaság élén a pesti szabóremekből diadalmasan nyúlott fölfelé s himbálódzott a város hintaján, hogy Pósa bácsi szakállal díszes szelid arca szinte nem győzte csodálkozással:

— Mi lelte ezt a Dankót, hogy így fennhordja most a fejét? Szinte alig ül a hintóban!

A város lelkesedését sűrű keménykalaplengetéssel viszonzták. Így vonultak a szállóig: a Fehérkeresztbe, ahol Dankó legutolsó nótás körútjakor egy hétig élvezte a kitűnő vendéglátást. A szállodás megkedvelte a nótaszerző cigányt. Megbarátkoztak. Szinte rosszul esett ne-

kik, hogy el kell szakadniok egymástól. Most, hogy a sors visszafordította kocsija rúdját, számított rá Dankó, hogy a szállodás lelkendezve ront ki majd rá a bolívbé görbített kapu alól.

Csalódott.

Hogy a diadalmenet a szálló kapujáig jutott, mintha tévedésből a barátok klastroma előtt állottak volna meg.

— No, mi az! Senki!

Bizony senki. Lefele lógott-csüggendezett a szállóban a feje a személyzetnek. Talán szomorúak voltak volna a vendégek is, ha történetesen akadnak. De bizony nem került ott vendég egy lélek se. Se vendég, se tulajdonos, de mégcsak egy pincér se.

— Mi az, mi a fene van itt? — morgadozott magában Dankó. Belekapott a csengő húzójába és jól megrángatta.

No, erre elősomfordált egy kékkötényes cipőtisztogató:

— Ejnye! No! Mi a kő ütött beléd, hogy ilyen karlsbadi ábrázattal kókadozol itt.

— Nagy a baj, instálom, — nagyon nagy. A gazda mindent elkártyázott. Holnap itt lesz a végrehajtó. Viszik, amit foghatnak. Mehetünk mi is új szállás után az úrral együtt.

— Nono, csak nem komoly tán ez a dobszó. Elő egy jó fiskálist! Majd segít az rajtatok! Éjfélt után Pózával idejövünk. Itt folytatjuk nálatok! Addig nyisd ki a legnagyobb szobát. Ott az emeleten. Azt az erkélyeset, ahol a multkor laktam! Hogy legyen helye a csokroknak, babérkoszorúknak...

A szolgálja fürgén kapta fel Dankó felöltőjét, táskáját. Pósa bácsitól is elszedett egy gombhijas nyúzott felöltőt. Rohant vele az emeletre.

Dankó Pósával a színházban lejátszotta a műsort. Virágos dicsőségben kísérté vissza a lelkesedő tömeg a szállóig a nap hőseit. Dankó a szálló kapujánál felcsappantotta a hegedűje tokját és a fiakerben felállva rázendített s énekelte a legújabb szerzeményét:

*Hogyha a lány elérte a húsz esztendőt,
Halni készül, úgy várja már a jegykendőt,
De ha késik, vagy elmarad a jegykendő,
Örökké tart életén a húsz esztendő.*

Taps és kacagás tombolt fel az utcán, s beledörgött a csillagos aradi éjszakába. Dankó Pista újra odasimította a vonót a négy húrhoz s nótázás közben haladozott lassan befelé a szálló éttermébe. A nép utána. A vendéglőben boldog volt, aki helyhez juthatott. A hallgatóság egyre-sze kiszorult az utcára. A betömődött nép között a pincérek alig mozoghattak. A vendéglőnek fennállása óta nem pattogott tüze olyan lánggal a konyhában, mint akkor. A szomszéd kávéházak pincérei átszökdöstek, hogy segítsenek a kiszolgálásban. És bizony Dankó Pista húzta, húzta szakadatlan, csakhogy a hallgatóság ne táguljon.

Reggel volt már. A kofák kidörzsölték a szemükből az utolsó álmot a piacon s nekifogtak, hogy kiforgassák kosaraikat és elrendezgessék a zöldséget, gyümölcsöt, miegymást. Falusiak, naccságák, csiklandós derekú szobacicák és patkós csizmájú konyhatramplik is megérkeztek kosaraikkal. A zene kizengett a függönyök mögül. Kivert a piacra a taps, különösen mikor Dankó azt játszotta: *A galambom tejbe mosdik, ha felkel...* A piacról kíváncsi fejek fűzérben lestek be a függönyhasadékon a kávéházba s bámultak be elmozdíthatatlanul.

Tíz órát verte a toronyban, mikor Dankó abbahagyta. *Hull a csillag tündökölve az égről...* volt az utolsó nótája. Utána kimerülten vánszorgott fel az emeletre, Pósat karonfogva.

— No, éppen ideje már, hogy alhassunk. Felérnek.

A szobájukon az ajtó tárva.

Tele néppel. Dankó újra az álla alá illesztette a hegedűt s éppen rázendítene, mikor hirtelen feléje csap egy hang:

— Bum, bum, bum-bum-bum. Senki többet? Dankóban elhül a lélek.

Bepillant.

Valaki egy táskát lógat a levegőbe.

Dankó átront a sokaságon, a hegedűt és a vonót hirtelen Pósa markába nyomva:

— A táskám! Az én táskám! el ne vigyék!

A táska még ott volt. De a kávészínű remek felöltő már előbb ellebegett valami ismeretlen árverező karján más szállodai lim-lommal együtt. Eldobolták.

*

Eddig volna a történet. De a felöltő e hírrel tán soha nem lépte volna át Arad város határát, ha folytatása nem volna.

Nikolics Döme, aradi ügyvéd perbe szállt a várossal a gyönyörű felöltőért. A hotel a városé, a szállodás csak bérlő. A város felelőssége kétségtelen.

— Arad ne árverezzen ott, ahol Dankó hegedül! — röppenti elő a szót Nikolics, — Dankó a városnak húzta! A szállodát mentette.

— Dankó ne hegedüljön éppen ott, ahol árvereznek, — harsogja vissza a város ügyésze. — Ne játszon ott, ahol már a gazda eljátszott mindent.

Végre Nikolics mégis csak ügyesebben érvelt, mert a város erszényét kimagolta.

Dankó ezen a csöppent aranyon is gyorsan segített. Nem vált belőle soha többé felöltő. Hanem vitte ismét a szokott úton: Newyork, Metropol, Fiume, Orient...

Két év múlva Dankó hegedűjével újból jelentkezett Aradon.

A városi tanács meggyszínvörös képpel határozott:

— Dankó társulatának nincs helye többé a város falai között. Játsszon ahol akar! Ide nem engedjük! Elég volt egy felöltőt fizetnünk!

Az ország felzúdult e pulykás szavakra. A pesti lapok rosszalóan ontották a betűket a városi tanácsról.

— Döntsön a miniszter! — követelődztek.

— Ne döntsön! — csillapította a felpeszűdült vérű újságírókat Dankó, — majd döntök én. Itt a jegyem! Holnap indulok a bandámmal Aradra. Majd meglátjuk kinek a szava több Aradon, a tanácsé-é vagy a hegedűmé.

Indult.

Kiszállt Aradon.

Átsétált a hídon Újaradra.

Ott már nem parancsolt a városi tanács.

Rázendített egy kurtakocsmába.

Arad város apraja, nagyja igyekezett, hogy hallhassa az országosan reklamírozott művészt. Olyan népvándorlás volt esténkint a Dankó hegedűhöz, hogy tán csak a betegek nyögedeztek otthon az óvárosban, no, meg a városi tanács tagjai, akik az ország kacagása közben osontak el a legközelebbi választásnál a város éléről.

Dankó elhegedülte őket.

Dankó Belgrádban

Dankó Pista két hónapja járja az országot. Hegedűje nemcsak a szíveket lelkesíti, de a magyar érzést is szertehinti az országban. Az oláh és szerb vidékeken hatalmas tapsviharakkal ünneplik. Dankó ezeknek a tapsoknak mégjobban örül, mint a honiaknak. Az idegen ajkúak megértik a magyar zenét s érzésük Dankó hegedűjének hangja mellett egybeforrasztja őket a magyar nemzet megbecsülésében azokkal, kiknek a hazaszeretet évezredes örökségük.

Zombor, Ada, Herkulesfürdő, Orsova lelkes hangulata átcsapott a Dunán. Belgrádban is meghallották a tapsot. Belgrád meghívta Dankót és társulatát víg magyar zeneszóra.

Erre a meghívásra úgy megtelt Dankó szive büszkeséggel, hogy aznap még aranyláncát is fölöslegesnek vélte, hogy mellénye két zsebének csücskének csatolja és ott figyegtesse.

A Pestre áttelepülő szegedi újságírók tréfára fogták Dankó Pista nótatermelői pöffeszkedését, a belgrádi nekikészülődést. Összesugdosódtak.

— Dankót megállítjuk!

Elkövetkezett a nap.

Dankó Pista útrakészen. Zenekara szintén. Este a búcsúzkodás az Orientben. Gárdonyi, Lipcsey, Pósa, Feszty búcsúztatják. Vacsora kezdetén a pincér levelet nyújtott át Dankónak.

A levél Belgrádból jön. Kívül: a Magyar Hírlap tekintetes szerkesztőségének, Budapest. És ezalatt a cím alatt ott gömbölyödik Dankó Pista neve akkurátus, szép betűkkel.

Belül:

Igen tisztelt Dankó Úr!

Sajnálattal értesítem, hogy az október hó 5-ére hirdetett hangversenyét politikai okok miatt a hatóság nem engedélyezte. Mindaddig, míg ez ügyben részletesebb felvilágosítást szerezhetek, szíveskedjék türelemmel várni.

Belgrád, 1895 okt. 1.

Tisztelettel:

Olvashatatlan aláírás.

Dankó arca elsavanyodott a levéltől.

— Te, Ádám, — fordult Dankó Lipcseyhez, — micsoda politikai okok lehetnek Belgrádban, hogy az én hegedűm torkát fojtogatják.

— Micsoda? — képed el Lipcsey, — hát te soha nem olvasol újságot. Hát a disznó.

— Disznó? Miféle disznó?

— Hát a szerb disznó. A magyarok elrendelték a határzárt. A szerbiai disznók előtt lecsapták a vámsorompót. Node ilyet! Nem hiszem, hogy rajtad kívül akadna az országban valaki, aki ezt ne tudná.

— Szóval, míg a disznók a sorompónál röfögnek...

— Addig a szerbek nem engednek be tölünk még malachandát se.

— Nem bizony. Ezen nincs mit csodálkodnod, — tetézte Dankó elképedését Gárdonyi.

Dankó nagyon elfanyarodott a hírre. Vigasztalhatatlan volt reggelig. Akkor vallották meg neki, hogy a disznóvicc koholmány, jó lesz, ha összeszedi a bandát és indul a vonathoz, mert lekésik.

OSZK

Nemzeti Széchenyi Könyvtár

Nikolajevics Miklós és Dankó Pista

Hogyan kerül ez a két név egymás mellé?

Az egyik olyan hatalmas úr, hogy a földkerekség leghatalmasabb uralkodójának is csak azt mondja:

— Szervusz, öcsém!

A másik meg olyan kicsiny lakója a földgolyóbisznak, hogy még a cigánysoron se mondják neki:

— Szervusz, kedves bátyám!

Hanem csak így:

— Szerbuc, Lompos!

Mert Nikolajevics Miklós nagybátyja a fehér cárnak. Dankó Pistának meg se bátyja, se öcsce nincs abban a fekete néprajban, aki ott lakozik a szegedi Hangász-utcán, ahonnan még csak azt se mondják neki: kedves bátyám. De örüljünk, hogy ez így van. Mert ha a fekete Dankó Pista volna a fehér cár nagybátyja, Magyarországon ötszáz tüzes nótával kevesebbet dúdolnának, dalolgatnának. Ötszáz nótával komorabb volna a hangulat a Kárpát-tekenőben. Talán olyan komor, mint a fehér cár birodalmában, ahova, hogy mennyire elfér a vígasság, érezhette Nikolajevics Miklós nagyherceg is, mert meghívta Dankó Pistát egy kis magyar derű-terjesztésre hegedűstől, bandástól, saját kótástól, jókedvestül.

Hogyan került össze ez a két nagyság e két világ végéről?

Nikolajevics Miklós Pallavicini Sándor örgróf vendége volt Pusztaszeren. 1895. esztendő karácsonya előtti napokban ott vadászgatott a muszka nagyherceg a magyar rónán, ahol Árpád apánk lovapatkójának nyomát ezerév szele simogatja. Esténkint meg úri nagyvendégség tiszteletére áradt a fény a csiszolt üvegpoharas, pezsgős palackos asztalokra.

A ház asszonya magyaros ételek mellett, magyar nótára is gondolt. Ómaga zongorázott a nagyhercegnek Dankó nótákat. Csupa Dankó nótát. Az akkor divatosakat: *Írok, írok egy aranyos levelet! Ragyogj, ragyogj te fényes nap! Föltekintek a csillagos egekre. Esik eső szép csendesen csepereg. Lehullott a gesztenyefa virága. Parancsold meg a csillagnak. Mikor ez a szőke kislány született és másefféléket.*

A nagyherceget szívesen érintették a nóták. Széchenyi grófnő lágy kézzel, pajkos mosolygással futamoztatta ujjait. A zongora is mintha csak érezte volna a ritka ünnepi hangulatot, a lágy kezet és a magas vendégnek honunkba csalogató hivatását, lélekvidító hullámokban rajzolta szét dróttjairól a terembe a hangulatot.

— Nem zongorán való ezt játszani! — szerénykedett a grófnő. — Dankó nótához cigány illik.

— Én még sohasem hallottam igazi cigánybandát! — válaszolta a nagyherceg.

— Nem hallott? No, rendek egyet. De ez aztán olyan igazi lesz, aminőt az országban se sokat láthat. Igazi falusi társaság.

Előkerültek Pusztaszerről Kukacék. Be a

kastélyba. Azon toprongyosan, lilaszínre fagyott meztlábasan.

Pallavicininé rákezdte zongorán a nótát és énekelte:

Csaplárosné, piros virág.

Kukacék folytatták:

*Egy csattanós, nem a világ.
Csókoljon meg, ha szíve jó,
Áldja meg a Mindenhatót.*

Néha bizony melléje vitték a dalt. Ilyenkor a ház asszonya rájuk mosolygott. És megütötte a zongora fogait keményen.

A nagyherceg szakállából elővidámuló szájjal, csillanó szemmel élvezte a hangászlegényeket.

— Tudja-e mik ezek a nóták? — susogta Nikolajevics felé a Széchenyi grófnő. — A magyar mező éneke, a pacsirták kótái! A pacsirták kótái! — ismételte mégegyszer, hogy gyönyörködjön hirtelen suhant gondolatában.

Pallavicininé azután ezt játszotta:

*Csendes este, csendes éjjel siratlak,
A távolból sóhajommal altatlak.
Bánatfelhő barangol a lelkemen,
Siratom a boldogságot, kedvesem.*

El is énekelte a nótát. Le is fordította a nagyhercegnek franciára.

Éjfél után a nagyherceg egy ötszáz rubelest nyújtott át a primásnak:

— Tessék.

— Nem úgy kell azt, uram. Hanem így ni, magyarosan.

Azzal finom kis ujjaival megnyálazta a bankót s odacsapta a cigány homlokára.

A nagyherceg jóízűt kacagott a magyar szokáson. És a tavaszra meghívatta Dankót Moszkvába.

— Minden szerzeményét hozza magával, meg a bandáját is.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Éljen a cár!

Romanov Miklós III. Sándor cár szerencsétlen halála után két évig csak úgy sapka alól kormányozta, rettegtette az orosz birodalmat. Ha éjjel nyugtalanul aludt, vagy napi teendőiben megbosszantották, azzal enyhített idegei felkavarodottságán, hogy aznap néhány törődött emberors gurult Szibériába az ólombányák mélyére. Egy szép napon, hogy kardjának markolatára pillantott, a csillanó aranylemez tükrében találkozott önarcaival. Szembe meredt a két tekintet. És a más megkérdezte a való őfelségét.

— Te ember! Mi hatalomnál fogva ítélsz alattvalóidon? A te cárságod, csak a bölcsőd fényességéből lendült ki és nem Isten kezének ujjai közül fejtetted. Ideje, hogy a Romanovok koronája a homlokodra fonja arany abroncsát. Mert csak így lesz Isten választottja, a földi igazság jogos osztogatója. Így kerül arcod oltárok fölé, mely előtt vásznon, mint élőben porbaterül a világ fele, a türelmes orosz birodalom.

— Elrendelem, hogy megkoronázzatok! — fordult a cár a metropolitákhoz.

Az ősz püspökök fehér szakállá meghullámzott. Szent süvegök lekerült tar fejükről. Térdük roppantva hulottak tiszteletre s megcsókolták a földet háromszor.

— Ahogy parancsolod, Atyuska!

Ilyenképpen regélik az orosz történetírók II. Miklós cár koronázását. De szinte hihetetlen, hogy a cár csupa nemtörődömségből hanyagolta volna el a koronázási aktust, mert ha nem is volt kíváncsi, mi a vélemény a Fehér-tengertől a Fekete-tengerig a koronázásról, Európából importált ősi törvény orosz honban is az a jajkiáltás és örömrivalgás:

— Meghalt a cár! Éljen a cár!

Igaz, hogy Romanov Miklós füle érzékeny betérőjén nem futott be az utóbbi lelkesedés után a *cár* szó. Csak az első mondatot hallotta tisztán. A III. Sándor cár bombától megszaggatott testére borulót. Fölérezte a szavakból, hogy az *éljen* az elnyomott nép szíve mélyéből a halott elmúlásának szól, a meghalt pedig a cár zsarnoki hatalmának van irányítva.

A koronázás két évi halogatásának rejtett az oka. A Szuharevszkáján másképp suttogják. A Szuharevszkáján, Moszkva Teleki-terén, ahol száraz kenyértől a (brrr!) dadatejig és tenyéryni nagyságú foltnak való rongyokig, minden elképzelhetetlent árulnak. Ezen a Szuharevszkáján mindent tudnak. Tudnak a rejtett *miért*-ről is. Azt tudják:

Két asszony marakszik a cári aranyfejfödön. A cár anyja! És a cár felesége! Mária Feodorovna és Alexandra Feodorovna. Mindkettőjüket hullámélre dobta a rang. Az anya a férje oldalán uralkodó volt. Erőnek erejével kapaszkodna, ragaszkodna a régi dicsőséghez. A feleség meg, az alig egy éves asszony, örömmel élvezné már a váratlanul csöppent világhatalmat férje oldalán.

II. Miklós előtt leborult a birodalom, de

szembe ágaskodott vele a két női fej, mint tarlott mezőn két napraforgó. Mindkettő a 300 éves trón fényessége felé fordul. Ez a két fej hatalmasabb a cári akaratnál. Lepattan róla a szép szó. Lepattan róla a pallós éle. Uralkodói tehetsége első próbáját így házi használatra rendelte Romanov Miklósnak a sors.

Két év kellett hozzá, míg az anya nagyra-
vágyása annyira enyhült, hogy odadobja fiának
a szót:

— Miklósé a korona! De... (És itt mintha
megbánta volna az elhullott hangot.) De a dísz-
hintóban enyém a hely mellette és a trónuson is.

— Ezt nem engedhetem! — pattant ki a dac
a feleségből.

— De én sem ám! — hördült rá az öreg nő-
oroszlán. — Miklós nem tűrheted, hogy anyádat
megalázzák.

— Nem alázza meg senki! — válaszolt Mik-
lós és kezét csókolt az anyjának.

— Bízd csak rám! — ölelte magához a fele-
ségét.

1896 május 27. Koronázás!

A Kreml díszterméből pompázó ruhákban
omlott alá a menet a vörös márványlépcsőkön.
Elől az uralkodó, a Romanovok hermelin pa-
lástjában. Mögötte, keleti szokás szerint, balján
a feleség, jobbján az anya. Utánuk megállapított
lépcsőfok-távolságokra az orosz nagyhercegek,
Ázsia fejedelmei, kormányzói, európai uralkodók
követei. A brilliánsok és ékszerek fényén úgy
szikrázott a nap, mintha márványoszlopok közé
szökött csillogó hómezőn vibrálna. A hagyma-
tornyos Kreml udvarán ott türelmetlenkedett a
koronázási díszhintó huszonnégy fehér táltosa.
A hintó lépcsőjénél színes fabábként a pirosru-

hás, fehérsujtásos főhadsegéd: Alekszej Nikolajevics Kuropatkin.

A két asszony szívszorongva várja, a *most mi lesz?*

Nikolaj Nikolajevics Romanov, a leendő cár, a hintó előtt megtorpan. Előre szegezi tekintetét. Aztán, mint valami gépember, derékban jobbra fordul. Karját édesanyja felé nyújtja és segít neki, hogy belépjen a díshintóba.

III. Sándor özvegyének arcán átvonaglik a gőgös öröm s tekintetében, — ahogy menyére pillant, — benne somfordál a leplezetlen diadal trombitafújása:

— Mégis én győztem! Látod!

A feleség felfogja a pillantás értelmét. Hogy ájulását fenntartsa, hirtelen ráomlik a fabáb Kuropatkin mereven tisztelgő karjára. Miklós cár elkapja a zuhanó testet s a hirtelen fölédett főhadsegéddel együtt beemeli a feleségét is a díshintóba.

És most következik az uralkodói bölcsesség:

— Alekszej Nikolajevics!

— Parancs felség! — emeli a kezét a sapkájához tisztelgőre Kuropatkin és ott tartja a kezét mindaddig, amíg a cárral beszél.

A cár tekintetében benne rajzolódott a kérdés:

— Most mit cselekedjünk?

— Egyetlen megoldás: Vonuljon felséged a koronázásra lóháton. Itt a lovám. Ha megengedi felséged, csatlósa leszek!

— Ügyes ember vagy Alekszej Nikolajevics!

Hogy a két asszony a váratlan megoldásra hogy érezte magát a hintóban, arról nem jegyzett fel semmit a történelem. Csupán Kuropatkinról ismeretes, hogy két év múlva már had-

ügyminiszter és nemsokára az összes orosz had-
erők főparancsnoka, később a japánok ellen való
hadvezetés legmagasabb irányítója — ezért az öt-
letért.

*

A cár megkoronázása háromnapos ünnep
a fehér birodalomban. Első nap a cáré. Máso-
dik a boldogságé. Harmadik a szegénységé.

Első nap: a birodalom a cár vendége. De
csak a nemesek, a szabad polgárok: az iparosok,
kereskedők.

Második nap: minden mulató, színház, nép-
ház, csájnája (teaház) ingyen önti az örömet,
szóban és lében mindenkinek.

Harmadik nap: mulathat a muzsik, a ron-
gyos, a kiéhezett, a kérges tenyerű. Tánc, zene,
evés, ivás a földesúr zsebéből. Moszkva mellett
az Andrejevskij mezőn gyűl össze a nép. A cár
itt hajtat át kíséretével hálaadásra a Petrovskij
parkból a fogadalmi templomhoz. A cár kísérete
mögött szekérsor halad. 282 szekér, tele fehér
kaláccsal, bulkival, 282! Mert ennyi esztendeje
fénylik Romanovok koronája a bíbortrónszék
fölött. A kalácsban arany és ezüst rubelek rej-
tőznek. A rubelhullás Moszkva kétmillió lakos-
ságából minden épkézláb alattvalót kicsalogatott.
De még a környék és a messze idegent is elvitte
a szerzés vágya. Nem nagyítás, ha azt írom:
legalább százezren gázolták a gyepet a pusztá
térsegen. A szekértábort a mező közepére térí-
tették, kanyarították. Felállították négyszöglet-
ben, hogy védje azt az Isten kék ege alá emelt
oltárt, ahonnan majd a legfőbb metropolita a
Romanov család megalapítójának, Neminin és

Pozsarovnak hálát rebegve megáldja a népet, kíván neki boldog cárt, míg bent a Blagoves-csenszkája templomban ugyanó a boldog cárnak kíván boldog alattvalókat.

S utána hull a kenyér és benne az arany és az ezüstösső a nép közé. Lapáton.

Hull!

Hullott!

Termékeny esső volt.

Déli harangszóra háromezer halott terült a mezőn. Emberek, akiket a tolongásban összenyomtak.

A cár lelkében megrendülve vonult végig a boldogság napjának csataterén, hol a katonaság élesztgette, szedte, kötözte a sebesülteket s gyűjtötte a halottakat.

Moszkva épületeiről a nemzeti lobogók eltűnedeztek. Gyászba burkolódott a város. Így ünnepelte II. Miklós cár koronázását.

Dankó Pista is kiutazott a térre.

— Hadd lássam én is a végzetes csapást, a rossz előjelet!

Látott háromezer rongyokba burkolt holttestet a favázás síkon körül sorba rakva. Mellette a kezüket tördelő, jajgató, szájalmas éhezők sokaságát.

Dankó Pista levonta ujjairól a briliáns-gyűrűket Nikolajevics nagyherceg és kegyeltjei ajándékát, odaszórta a nép közé.

— Nesztek! ti nyomorultak! ti szájalomraméltók!

— — — — —

És megtért haza Oroszországból, — szegényen.

Pörös akkordok

Hihető-e, hogy Dankó Pista a zseniális cigányköltő más nótájára szorul. Hogy a pacsirta a varjútól hallgat ki éneket? Hogy a tölgyfára a pitypang vet árnyékot?

Dankóval ilyesvalami hihetelenség történt: a bíróság elé terítették, hogy hogy is mondjam csak... Dankó Pista zeneszerzés közben belecsípett más nótaszerző tudásába.

Ki hiszi ezt el ma?

Ki hitte el akkor?

Dankó sem törődött a váddal. Ügyvédje, Balassa Ármin felvonatozott Szegedről Pestre a tárgyalásra. Egy nyaláb aktával. Egy emberfejbe betömhető paragrafusokkal. De... zeneszakértők nélkül. Mert akkép vélekedett a jó vidéki ügyvéd:

— Eh, mit! Kivágok egy talpraesett beszédet a tekintetes bíróságnak s nincs az a bíró, aki Dankóra paragrafust húzzon.

Gyönyörű beszéd volt a perbeszéd, Isten fizesse meg. Felibe, harmadába a napilapok is közölték. Azt kérdezte Balassa ügyvéd a Líróságtól:

— Ki is hát az a Dankó Pista?

— Nem szükség, hogy én feleljek rá. Felel rá 300 nóta! Felelnek rá a Felvidék hegyei, völgyei. Az Alföld rónái. Felelnek rá a szalónok

zongorái, cimbalmai. A kunyhók citerái, tilinkói. A zenekarok és sípládák, amelyek Dankó Pista bús és vidám, ábrándos és szilaj, kedélyes és dévaj nótáit zengik.

300 nóta! Minő csodálatos zengő fája nőtt nála a magyar földnek.

Ez a zengő fa Dankó Pista szívéből sarjadt elő. Ezelőtt 13 esztendővel lépte át a termő röget. Legnagyobb népdalköltőnk, Pósa Lajos az ő gyönyörű dalszövegeivel évekig táplálta mesés bőségét. Bámulatos termékenység! Olyan, amelynek mását hiába keressük a magyar zeneköltészetben. De ez a siker is, amit az ő nótáival elért, époly páratlan, mint a termékenysége. Dankó Pista bátran szemébe nézhet vele minden elfogulatlan bírálótnak. Nem vitatom, hogy a sok nótája között ne volnának gyöngé dalok is. Ezeket a szükség termette. A kezdőkor insége. A zseni magasbaszökkenésének szenvedés tavasza. Ezek különben a szapora termelésnek elmaradhatatlan következményei. De dicséret nélkül mondom, ezeken is meglátszanak a pacsirta pehelytollainak bontakozásai.

Az idegen szellem inváziója néhány évtizeddel ezelőtt rombolólag tört zenei költészetünkre. Az idegen invázió, mint szőlőinkbe a filoxera, beütött a magyar népdalköltészetbe is. A 70-es években egymásután keletkeztek holmi Kőrösi lány-féle verklinóták és jambódalok. S mivel dallamosak voltak, megvesztegették a zenevágyó füleket s az ősi magyar népzeneritmust veszedelmesen fojtogatták.

Ekkor szökemlett ki a szegedi homokbuckák közül Dankó Pista és elkezdte hullatni zengő fájáról az őserőtől duzzadó, zamatos igaz-magyar nótákat. A Dankó-nótáktól egyszerre han-

gos lett mind az ország. A magyar nóta új erőre kapott. Így ismerve Dankó Pistát, csak fájlalnom lehet, hogy jó hírnevét e nótaper révén meg akarják tépázni.

Dehát mi a bűne Dankó Pistának?

Papp Zoltán költő, zeneszerző és ügyvéd azal vádolja, hogy Dankó Pista: *Megmondom én a világnak...* dalát Papp Zoltán *Szembe velünk van egy kislány* nótájából másolta.

Hát az igaz, hogy a két nóta között a hasonlatosság megdöbrentő. Az is igaz, hogy a Papp-féle nóta hamarabb került a nyomdagépbe, mint a Dankóé. De ettől még Papp Zoltánnak zeneszerzői büszkesége nem követelhetette azt, hogy előálljon és odakiáltsa a közvéleménynek:

— Majd én mondom meg a világnak!...

Kétségtelen, hogy Dankó a nótapaaságot nyomtatásban nem bírja igazolni. De nem is szükséges. Dankó Pista olyan nótát, mint a Pappé, tucatszámra ajándékozott már füttyülő nótaszerzőknek és pacsirtaságra vágyó szürke verebeknek. Dankó Pista a tekintetes bíróság előtt nem szorul általam védelemre. Dankó Pistát, véleményem szerint tehetsége megvédi és fölmenti mindenféle rosszindulatú vád alól.

Eddig a perbeszéd. A derék mondóka. Hatásától Dankó ügyvédje csodát várt.

De a bíróság nézete más volt. Komolyabban fogta az ügyet. A bíró ítéletében csak azt mérlegelhetette, amit a papiros mond. Amit a tanuk vallanak. Az igazság embere nem áraszthatja el szívének jóindulatával a paragrafusokat, még Dankó Pista kedvéért sem! Bizonyíték kell!

Bizonyíték kevés volt!

Kimondatott a súlyos szó! Ófelsége a király nevében:

— Dankó a plagizátor! Dankó bírságot fizet!

Az ítéletre megdöbönt az ország. Ki ne érezte volna benne Dankó ártatlanságát. De meglepődött Dankó is. Az igazságtalanság váratlanul zuhant reá. A nevére. Tollára. Kenyerére. Hogy léphet ő már most ezek után a banda elé ott a Wekerle kávéházban! Hogyan álljon ki a közönség elé a hegedűjével. Mindenki azt hiszi majd, lopott nóták suhannak fel a csodált húrokról. Hamis lélek vezeti dallamra a vonót.

Kinek panaszkodjon?

Ki segíthet?

Gárdonyi Géza! Talán te! Hallgasd hát panaszomat:

Kedves Gézám!

.... Beláthatod, hogy az egész életemet tönkre tette az ítélet. Még csak annyit sem írtak meg a pesti lapok, hogy a pernek nincs vége! Hogy a végén csattan az ostor! És hogy a peres nóta tulajdonképpen az én hat évvel előbb írt nótámból van. Ezekután beláthatod, hogy örökre leteszem a kóta tollat. Haj, pedig az adta nekem, meg a szegény édesanyámnak családommal együtt a betevő falatot. De mit is érnék vele, ha tovább is írnék, csak keserűséget okoznék vele magamnak, mert a kutyának sem kellene. Hidd el, szeretnék minden percben meghalni, csak egyedül édesanyám tart vissza, akit már évek óta én segílyzek pénzzel, mert azt minden zenész tudja Szegeden, hogy 2 év alatt adtam neki 300 forintot és megvettem neki azt a viskót, amelyet most muszáj eladnom amiatt, hogy magamnak legalább félévre nyugalmat és megélhetést szerezzek. Azután az Isten tudja, mi következik.

Balassa megfellebbezte az ügyet. Ma adtam neki 15 forintot és azt mondta, hogy 2 hét múlva egy kérvényt nyújt át a tábla elnökének, amelyben helyzetemre hivatkozik, hogy mentől előbb, illetve soron kívül vigyék az ügyet. Balassa azt mondja, hogy az ítéletet a tábla fogja oldani. Mikor a kérvényt benyújtjuk, személyesen fel kell mennem s valakinek el kell velem jönni a tábla elnökéhez és a referenshez, hogy informálja az én működésemről. Szóval utána kellene járni valakinek, akinek befolyása van. Mert hogy velem mennyire tesznek valamit, azt láthattad. Most már azt sem tudom, mihez fogjak. A színházakra, amelyeket megkaptam a tavaszi hangversenykörútra, rá se merek gondolni, mert leégne az arcomról a bőr, ha nyílt közönség színe elé kellene állnom.

Isten áldjon meg, kedves Gézám.

1896. márc. 13.

Hálás barátod:

Dankó Pista.

Dankó abban bízott, hogy Gárdonyi segítő kézzel rohan feléje. Ír a lapoknak. Fut a bírósághoz. Fut a miniszterhez. Bizalmat önt újra a hegedűjébe. Megrázza a hitetlenkedőket.

— Nem igaz az ítélet szava. Ide hallgassatok! — valahogy így kezdené írását Gárdonyi.

Meg is tette volna mindezt. Hogyne. Dankó Pistájáért.

De nem volt rá szükség.

Az egyetemi ifjúság plakátjai már délután megjelentek az utcán: Elégtételt Dankó Pistának! Ne engedjük meggyalázni a magyar nóta kiváló dalosát!

Polgárok! Jőjjetek estére az egyetem elé! El-

visszük koszorúnkat a dicsőségben megtépázott dalköltőnek!

Dankóért lelkesedő pesti közönség tömegben várta este kedvelt zenészét a kávéházban. A körúton ember ember hátán tolongott.

— Lássuk a lesujtott Dankót! Éljenezzünk neki! Tapsoljunk neki! Kiáltsuk meg az elégtelt érette való lelkesedésünkben.

Dankó bandája kilenckor szokta kezdeni a Wekerlében.

9 óra!

Dankó még nincs. Nem érkezett.

Fél tíz!

Még nincs itt!

Tíz óra!

Még nincs itt!

Tizenegy felé az egyetemi ifjak csoportja az Oktogonon. Köztük feltűnik Dankó alakja. Kalaplengető éljenzés. Dankó pirult arccal két ifjú jogász karonfogásában. Hozzák! Hozzák! A nyugati pályaudvaron fogták el. A szegedi vonatról szedték le. Meg akart szökni Pestről. Vinnék. Vezetnék a kávéházba.

— Helyet! Helyet!

Az utcán felharsan az éljen! A helyéről azonban nem mozdul senki. A Wekerle kávéházat néptömeg takarja. A kávéházba bejutni nem lehet.

Lovas rendőrök érkeznek. A nép felszorul a járdára. A tömődés csak jobban sűrűsödik. Lehetetlen utat szorítani Dankónak a bandájához.

Hirtelen ötlet:

— Hívják ki a bandámat!

A zenészek áttörnek a népseregen. Dankó feláll egy odaszorult bérkocsi bakjára. Hegedűjét az álla alá illeszti. Rázendít. Az egyetemi ifjúság

az első nóta után vállára veszi Dankót s megindul a zeneszó a körúton.

A nép hullámozva törekszik a nyomába. Dankó húzza! A tömeg elcsendesülve ballag neki a Kerepesi-útnak, ahol aztán Dankó beletűnik a boldog pesti éjszakába.

Az ítéletet a lelkesedés megfellebbezte a népszerűséghez.

OSZK

A béke angyalai

Gárdonyi lecsendesítette Dankó lelkiviharát. A hiba nem onnan kerekedett, hogy Papp Zoltán perelt, hanem, hogy Dankó perbe állt!

Pereljen Papp Zoltán, ahogy akar! Dankó Pista még csak meg se jelenhet egy ilyen tárgyaláson. Mert ha elmegy, eléje állt a vádlónak. Ha nem megy el, csak a háta mögött mondott valaki sérelmeset. — Ez volt Gárdonyi nézete.

Dankót elítélik.

Kinek a vádja alapján?

Papp Zoltánén.

Ki az a Papp Zoltán?

Dilettáns zeneszerző.

És Dankó Pista?

Dilettáns perlekedő.

Ki az a Papp Zoltán?

Kitűnő ügyvéd.

És Dankó Pista?

Kitűnő zeneszerző.

A kitűnő ügyvéd kétségbevonja a kitűnő zeneszerző tehetségét.

Ebből nem az következik, hogy a kitűnő zeneszerző viszont kétségbevonja a kitűnő ügyvéd kitűnő ügyvédségét. Hanem az: hadd mutassa meg a kitűnő ügyvéd az ő kitűnő ügyvédségét. És mutassa meg a kitűnő zeneszerző az ő

kitűnő zeneszerzőségét. De csak egymástól elkülönülten.

A közvélemény mindkettőjüket beosztotta külön-külön foglalkozásuk kiválósága szerint. E besorozáson egy inci-finci pöröcskével fordítani nem lehet.

— Pista, vondd vissza azonnal a pert! — kiált Dankóra Gárdonyi levelében. — Még ha a tábla feloldja is az elsőfok ítéletét, ne menj tovább az igazság létráján.

Dankó Pista válasza:

Kedves Gézám!

A pert visszavonom annyi volna, mint elevenen eltemetnem magamat. Én ezt így gondolom. De mondták többen is. Különben Balassa nagyon bízik, hogy a tábla feloldja az ítéletet és ha ez megtörténne, jobban utána lehetne néznie a dolognak és alaposan lehetne bizonyítani, hogy nemcsak a »Gyí Paripám« motívumai vannak benne, hanem nézd meg a »Páros élet« nótámnak a közepét. Azt is. Az az egész motívum. Tehát mégse öbelőle plagizáltam, hanem saját magamból.

Ami itthonlétemet illeti, lézengek a bizonytalanságban. Ha Békefy megtette volna, amit ígért, meg amit neked is mondott Pesten: hogy a Dugonics társaság által rendeztet majd egy Dankó hangversenyt, melynek címe »300 nóta jubelioma«, hát akkor bátran mehetnék körútamra a kenyeremet keresni, mert nagyrészen rehabilitálva lennék a piszkos vád alól. De így nemcsak erkölcsileg, de anyagilag is tönkre kell mennem, mert semmiből családot eltartani nem lehet. Én a hangversenyt nem azért óhajtottam, hogy azzal pénzt szerezzek, mindamel-

lett hogy már talán rászolgáltam, de igenis felmutatta volna ügyvezetőm az újságokat minden városban, hogy mégis csak nevetséges, hogy engem Papp Zoltán plágiommal vádol. Szóval: olyan alakban lehetett volna megmutatni, hogy akinek 300 tolla van, ha abból egyet kiszakajtanak, marad még 299 és nem fázik meg. Békeffy a Szegedi Naplóba írta, hogy a perköltséget összegyűjtik nekem. Köszönöm szépen, nem kívánok ilyen elégtételt, se ilyen kegyet.

Isten veled. Barátod

D. Pista.

És folyt a per tovább.

A tábla feloldotta az ítéletet. Elrendelte a szakértői bizonyítást.

Gárdonyi Jókai Mórt kérte fel, hogy vállaljon Dankó érdekében szakértőséget. Jókai örömmel jelentkezett Dankó támogatására. Az ítélőtábla Jókait a szakértőbizottság elnökségére jelölte.

Dankó bizalommal és meg-megcsörrenő zsebbel várta az ítéletet. Az első bíróság által kiszabott 200 frt pénzbüntetést és a perköltségeket háromszorosan is megkapta: Szeged városától egyszer, a pesti egyetemi ifjuság gyűjtéséből másodszer és a Wekerle kávéház tulajdonosától harmadszor. Szeged városától bankókban. Az egyetemi ifjaktól ezüstben, a Wekerle kávéház tulajdonosától aranyban.

Papp Zoltán mikor értesült, hogy a szakértők elnöke Jókai, rögtön meghátrált: visszavonta a pert.

Nagy-Bercsényi Miklós

Visszalopta magát Szegedre. Besurrant a városba. A gyér népességű éjjéli vonat és a zegzug utcák házainak szögletes merev árnyékai megmentették alakját az észrevétlenségnek. Ott-hon is csak halkán kopogott az ajtón. Úgy surrant be, hogy még a szomszédok se hallják.

— Mit szól majd Pósa, hogy Pestről megszökött?

De szóljon amit akar, Dankó Pista nem állta tovább. Szíve szakadt volna meg, ha nem ülhet vonatra. A honvággy kergette. Maga se tudta miért, de hirtelen nem bírta hideg lelkét a fővárosnak. Nyomasztó teherrel rakódott fehér plasztrónjára a kávéházi füst és az emberek agyának pénzt motoláló szakadatlan tengelyforgása.

Dankó vagy két hétig embergyűlöletre rendezkedett be otthon. Nem mozdult ki lakásáról. Feléje sem pillantott még a szegedi Hungáriának se. Pécsről Valentinék, Pestről Schundáék annyi munkát akasztottak rá, hogy csak győzze.

De állta a vállalkozást boldogan.

Pestről egy verset hozott a lelkében. Az egyetemi hallgatóktól hallotta. Endrődi Sándor azidőben megjelent kacagányos, tárogatós verseiből valót. A vers meglepte.

S egy délelőtt, ahogy künn áll a Tisza partján s elgyönyörödik rajta, hogy a Tisza vize hogyan ringatja a felleget, megkondul a déli harangszó. Megrezdíti szívében a mult hangulatát. Hirtelen fülébe csendülnek Endrődi sorai. A harangszó utolsó kongásaiból átkapja az akkordokat, s a Rákóczi-indulónak bevezető egyikét hangjával elindítva folytatja egy szépséges bús melódiába, melyből Rákóczi kora fájdalma kicsendül. A dallamot papirosra veti. Rohan haza. Eljátsza. Játszogatja. S délután feledve elvonultan töltött napjait, ihlettől csillogó szemmel toppan be a Szegedi Napló szerkesztőségébe.

Urak! Ezt hallgassák meg. Délben tanultam a harang szavától. Belekondult a lelkembe és hegedűre fogtam.

És rázendítette halkán, érzéssel:

Gyöngye violának letörött az ága

Itt egy mély lélegzet. Hosszan kitartott ütem. Dankó végigpillant a várakozásba borult fejeken.

az én bánatomnak, nincs vigasztalása.

Azután tárogatószerű fuvolazengéssel folytatja:

*Suhog a szél Késmárk felett,
Édes rózsám Isten veled.*

Néhány hét és az országban szerte szét rázendültek a hangok. Mintha Rákóczi fejedelem újra itt járna közöttünk a szabadságszerző büszke alakjával s kigyúl újra a lelkesedés a szívekben: a Hazáért és Szabadságért.

Cigányszerelem

1898 május 6-án Kisfaludy-színház Óbudán. Zsúfolt nézőtér. Újdivatú ruhák. Szmokingok és frakkok. A nézőtéren pesti oldalról átvándorolt kíváncsiak. Dankó-prömié. Zsúfolt ház előtt a népdalaitól kedvelt Dankó művét játszáék. Dankó az estére nemcsak a nótáival csábította be a közönséget. A szöveget is Dankó írta. A téma is új. Rigó Jancsi és Chimay hercegnő romantikus története szökemlik ki az újsághírekből a színpad lámpasora elé.

A kezdet: töpörödött vályogház a cigánysonron. Egy híres cigányfiút várnak haza Párisból. A cigányfiú itthon hagyta feleségét, apját, leánytestvérét, nekiindult a dicsőségszerző útnak. A világot járt cigány csak pillanatokra toppant be övéi közé. Sokáig nem időzhet, mert az állomáson a hercegkisasszony várja. A fiú hirtelen kiábrándul övéivel való találkozásból. Nem tetszik neki, hogy finom úri ruháját, fehér ingmellét mocskos cigánykezek érintik. Bár ezek a kezek szerető szívek folytatásai. Rokoni szivekéi. Még több: egy elhagyott cigányasszonyé is, a feleségéé. A cigány csak azért jött, hogy ezreseket szórhasson az itthonmaradt rongyos vályogvetőknek és hegedűvonónyiszitelőknek. A pénz nem az övé. A hercegnőé. Csak a hivalkodás a cigányprimásé. A cigányprimás csak a nagylel-

külsége bemutatására ereszkedik le fajtájához. Hogy aztán micsoda megvetés és úr marad mögötte, azzal jelleme nem törődik. De Dankó mégis morált von le belőle: visszatér a régi asszonyához, megesküszik vele, polgárilag, egyháziilag. Ez az esküvő annyira szíven érinti a cigányságot, hogy a többi cigányok is nekibuzdulnak az anyakönyvvezető hivatalnak.

Chimay hercegnő nem jelenik meg a színen egyszer se. Az előadás alatt a vasútállomás várótermében türelmetlenkedik vagy más tájon akad elfoglaltsága. Hiába volt rá hát a prómié közönsége és a cigánysor egyaránt kíváncsi. Pedig az összes újságok napihírek rovatából nem ártott volna, ha a szerző éppen őt élő elevenné előugrasztja. Hadd örült volna a hercegnő is annak a rengeteg tapsnak és babérkoszorúnak, amit a szerző Dankó átallott vele megosztani.

Az első előadás meleg sikere sajnos hamarosan lehült. A hatást a Dankó nóták behízeltgő dallama a tizedik előadás után nem bírta fűteni. A kritika meg is írta Dankóról az őszinte szót: azt szeretnők, hogy Dankó Pista mennél több szép nótát szerezzen és mennél kevesebb népszínművet írjon, mert népszínművet sokan tudnak írni, de jó nótákat annál kevesebben.

Debreceni emlék

Gárdonyi beszélt a Pósa-asztalnál:

— Mikoriban Egerbe költöztem, azon a nyárvégen az egri piacot ellepték a nyulak. Édesanyám mint affajta takarékos asszony gondoskodott róla, hogy a kamarájából sohse fogyjon ki az ugrifüles. Ettük is, rágcáltuk szinte mindennaposan. Annyira, hogy már féltem, reggelire is nyulat kapok szaftosan, vadasan, babérlevelesen. Az anyámnak nem akartam szólni. Csak úgy titokban kívántam, hogy a magas egekből hulljon alá valami hirtelen intézkedés, ami a nyulakat eltörli a föld színéről és örökre megszabadítana a nyulhústól. Ezekben a nyulas napokban történt, hogy egy pap ismerősöm: Halászy Cézár meghívott vacsorára. Örültem a meghívásnak. Végre! És mi történik. Ott is nyulat találtak.

— Ez semmi, — kapja át a szót Dankó. — Idehallgass. Megvan ez a történet nótába is. Az Ósbudavárban játszottam. Minden este ugyanazokat a nótákat. Egyazon sorrendben. Ugyanegy zenekarral. Szinte jólesett, mikor meghívtak Debrecenbe. A debreceni Aranybika szállós ajánlott egyesti vendégszereplést. Előre jelentettem neki, hogy a műsort magam válogatom össze, tetszésem szerint.

—Csakhogy végre azt játszhatom, amihez kedvem szottyán! — örvendeztem előre!

Megjelenek a pódiumon.

A közönség köréből egy estélyiruhás előkelő hölgy emelkedik fel és mielőtt kezdeném odalép hozzám, elkéri a hegedűmet, rázendít, és énekl:

*Dankó Pista hegedűje csalogány,
Elbűvölő, elbájoló hangon jár.
Zengő hangja varázsától
Feldobban a hű kebel.
Dankó Pista hegedűje
Gyöngykoszorút érdemel.*

Felzúdul a tapsvihar. A hölgy meghajlik. Utána én is. Majd újra rákezd.

*Megüzentem az én édes rózsámnak,
Virágfűzért küldjön Dankó Pistának.
Arany legyen a virága,
Szín ezüst a levele,
Dankó Pista nótafáját
Koszorúzza meg vele.*

Ismét felcsap a taps. S én örömömben megkérdem:

— Szeretném a mai estén ezért a kedveségeért csak azt játszani, amit Nagysád parancsol.

— Játssza csak azt és úgy ahogy az Ősbudában szokta.

Aznap este én is savanyún és babérlevelesen kerültem a szállómra.

Ady a párbajsegéd

Nem kisebb személyiségnek volt pedig segédje, mint Göre Gábor bíró úrnak!

Néhány tréfáskedvű újságíró rendezte meg a történetet Nagyváradon, hol Dankó Pista énekes társulata hangolta esténként vígságra a város közönségét és az ifjú tollforgatókat. Az időben járta az országot Dankó a Göre-nótákkal s hintette szerte a magyaros kedélyű szöveget és dalt az országban. Hogy a siker tetézetebb legyen, Göre Gábor bíró uram szömélyösen tisztelkedött a színpadon Kertész József alakításában. A színház derék titkára, Szántó Ferenc túlbuzgóságból talán kissé súlyos szóval megfeddte Göre Gábor bíró uramat. Megfeddte, mert a két szál bajuszt nem teljes lelkiismeretességgel illesztette az orra alá Göre Gábor bíró uram, s bizony megtörtént a szégyen a péntek esti előadáson, hogy mikor Göre Gábor az *A világnak fittyet hányok, Hasonló lyókat kívánok!* éneklése után södörített egyet az orralatti szörmén, hát a kezében maradt a félbajusza.

A színházi hangverseny közönsége már akkor benne derengett a jó hangulatban. A kacagás és hahota végigömlött a nézőtéren. Kertész József kidugta a fejét a színpalak mögé és megigazította a tekintély-jelzőt.

Szóval rendbeigazodott minden.

Csak a titkár hangja élesedett a művészre a bajuszlecsúszásért.

De Göre Gáborban benne ágaskodott a szerepe: a bírói tekintély. Meg a színpadról az öltözőbe vitt siker is fűtötte. A szünni nem akaró tapsok hangja az öltözőbe is bevert. Ebben a lelkes rivalgásban Göre Gábor bíró uram megfélemedkezett arról, kivel beszél. Kinyitotta az öltözője ajtaját s bírói pálcáját fölemelve jelezte, merre az út kifelé.

Sértésnek, elég sértés. Dehát színfalak mögött történt. Megoldható lett volna egy kis bocsánatkérés-simítással a durvaság.

De nem!

Dankó Pista vért kívánt! Rebolos pistojt! A lepénci bötsület se különb a váradinál.

A segédek kiválasztódtak. Göre Gábor bíró uram segédei: Ady Endre és Halász Lajos. A színházi titkáré Dankó Pista meg Marton Manó újságíró.

Eddig komoly az ügy. De se Adynak, se Halász Lajosnak nem volt kedve a vérengzéshez. Dankó is csak a titkár előtt követelte a bírói tekintély megőrzését. Örömmel egyesült bele, hogy a két orvos szerepét egy ügyvédjelölt és egy mérnök töltsse be.

Kiálltak!

Fiakker, frakk, erdei háttér, elhagyott rét, hajnali öt óra s másefféle minden meg volt előírás szerint. Csak a pisztolyokból hiányzott a golyó.

Vérfagyasztó szertartásosság.

Ady vezényelt.

Célzási idő: míg Ady tizet számol.

No ettől az időszámítástól már megbotránkozott volna minden tisztikaszinó.

Ady a tizet olyan lassan olvasta, hogy más annyi idő alatt negyvenig is elszámál. És bizony jól elmondta már Ady az utolsó számjegyet is, mikor a színházi titkár pisztolya eldurant.

A lövésre Göre Gábor egy színművészi remek-sikoltással összerogyott. Az orvosok oda-futottak.

— Jaj! — sikkantotta Göre azon frakkosan és fűbehullottan.

Előkerült az injekcióstű. Az éter szabályszerűen oldotta a színész plazmájának alatt a piros festéket. A titkár lesujtva pillantott az eszméletlen Kertész József-re. Dankó meg sietve tuszkolta a titkárt a fiakkerbe s hangja fulladtan suttogta a kocsisnak:

— A rendőrségre!

— Nem így akartam! Nem így akartam én ezt! Dehát miért is nem békült ki.

A fiakker a rendőrség helyett a Bazárba irányítódott.

— Ki tudja, hátha eszméletre tér, — indítványozta Dankó, — minek akkor a rendőrség.

Göre Gábor ezalatt az ellenkező irányba hajtott s nyugodtan tízórazott Adyékkel a Fekete Sasban.

A tízóraitra Dankó is megjelent. Marton Manó is. A sörözés tovább hangolta a jókedvet. Előpattant az újabb ötlet Dankó agyából. Ady Endre vállalta: a telefon.

— Halló. Kérem a 12-t. Színház? Titkár úr? Itt Ady. Szomorúan jelentem, hogy szegény Kertész József... néhány perccel ezelőtt... a kórházban kiszenvedett.

A társaság a Fekete Sasból a nyomdába vonult. Derüs arccal Ady íróasztalán fogalmazták meg a gyászjelentést:

Dankó Pista dalostársulata fájdalomtól megtört szívvel jelenti,

KERTÉSZ JÓZSEF

Göre Gábor bíró úr megszemélyesítője, a kifürkészhetetlen végzet akaratából ma hajnalban váratlanul elhunyt. Megboldogult földi maradványait í. hó 14-én délután két órakor fogjuk utolsó útjára kísérni a színház előcsarnokából.

Emléke közöttünk örökké élni fog!

Dankó Pista előadása a városi színházban este félkilenckor kezdődött. A titkár már hétkor ott lebzelt a pénztáros fülkében. Dankó benyújtotta neki a nyomtatott gyászjelentést.

— A rendőrség? — suttogott Dankóhoz a fülkéből kiugorva.

— Még nem tudja.

— Ki énekel helyette?

— Én magam, — válaszolta Dankó nevetést visszafojtó arcrángatással.

— De nem öltözől be.

— Nem. Csak úgy.

Fél 9-kor felcsendül a színpadon Göre Gábor bíró úr hangja:

Esik a hó nincs mán virág

Temető az egész világ!

Én is a föld alatt vagyok...

A titkár nem hitt a fülének. Berohant a

nézőterre. Ott állt a színpadon Kertész József eredetiben s hogy az ajtónyitás fényére odapillantott feléje, egy ravaszat sodorintott a bajuszán.

— Csak nevessetek, — fanyalodott mosolygásra a titkár. — Azt hiszitek bedőltem...

És indult vissza a pénztár felé.

— Az ördög ezt a Dankót. Bizonyosan ő eszelte ki.

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

Mesebácsi a Tündérorszáiban

(1901 május.)

Egy napégett kézfej nyúlt a húrok fölé. Ujjait beleaggatta a sápadt fonalakba. Akkorddá feszítette a húrokat. Elengedte. Az elviselhetetlenül édes hangsor felszabadult. Szétesont. Beillant mindkettőjük fülébe. Dankóéba. Pósaéba.

A legkisebb magyarok legnagyobb mesélőjének szíve beledobbant a csodálatba. Mintha azt a boldogságot, amit ez a néhány akkord lehelt, soha sem akarta volna elbocsátani: lehúnyta szempilláit, hogy tovább hallja, érezze. Megmentse attól, hogy a felébredésbe hullámozzon. Szívének ez a boldog kábulata eloszoljon.

Örökké szerette volna érezni a varázslatot, mit Dankó a hangpengetéssel belézümmögtetett a levégőbe. Úgy tűnt neki, hogy a hangok mögött egy női szempár leskelődik. Szelídszemű nézéssel lelkét símogatja. Várja. Hívja. Érezte, hogy ez az együgyű nóta két szívet fon össze örök pántlikával. Elindul szívtől. Elér szívig. Átlendül a földi akadályokon. Megsemmisít végtelen távolságokat.

Szinte megrettent, mikor Dankó belefogott az éneklésbe. Előlről kezdte, amit addig pengetve játszott: az imádottnak szólót:

*Eszem azt a kis kezedet,
Mért nem írtál ma levelet;
Hisz a madár dalol ma is,
Illatozik a rózsa is.*

*Eszem azt a kis kezedet,
Iry egy rövid kis levelet,
Egyetlenegy szó is elég,
Csak azt írd meg: szeretsz-e még.*

Utána végigtáncoltatta a vonóját a húrokon és mást játszott. Egy régebbit. Ami valaha Pósnak nagyon tetszett.

*Hol is terem ki tudja a szerelem,
Tán valami szép virágos szigeten;
Rózsabokor a bölcsője,
Tündérlány a rengetője,
Tündérlány a rengetője.*

— Ezt húzzuk utána, — szólott Dankó hal-
kan. — És még ezt is:

*Nem átkozom ibolyakék szemedet,
Pedig-pedig másra nevet, integet;
Ezer áldás szálljon rája galambom,
Ahova néz örömvirág fakadjon.*

— Utána azután lehet a legújabbat, amit
most szerzett, — válaszolt Pósa.

És Dankó rárántotta:

*Megszerettem Monoron egy violát,
Amilyet a nap is csak néha lát.
Addig néztem oda szállt az ölembe,
Bokrétának feltűztem a szívemre.*

— De bandát nem viszünk, — újongott örömeben Pósa.

— Talán szerezhetünk ott is.

— Elég lesz, ha egy hegedű húzza. Dankó Pista hegedűje. Van-e annak mása az országban?

— Nono. Hátha akad? — évődött mosolyogva Dankó. — De mit szól majd az ura.

— Nem érdekli. Külön élnek.

— Különben is... mit szóljon? Bizonyára olvasta ő is, amit az asszonynak küldtem.

— A verset.

— A verset.

— Hol az a vers?

— Elküldtem. De megvan a mása.

— Hol?

— A fejembe.

— Írja le. Ide!

És egy gyűrött kótalapot simított ki az asztalra Pósa elé.

Pósa írta, sillabizálta, rímeltette. Látszott rajta, hogy nem pontosan emlékszik.

*Sose hallgass Lidikém a világra,
Gyöngé virág a boldogság virága;
Gyöngé szél is elhervasztja,
Egy kis szó is leszakasztja;
Gyöngé virág a boldogság virága.*

Mikor elkészült vele, Dankó elolvasta, zsebregyúrta.

— Hát Lidikének hívják?

— Lidikének.

— És nagyon szereti?

— Mint május az essőt.

— Mért nem veszi el?

— Nem olyan könnyű az, fiam.

— Dehogynem. Csak az a könnyű.

- Nem az a könnyű: megszeretni.
 - És elvenni.
 - Az már bajosabb. Mondtam, hogy férjes.
- Egy helyes kis lánykája is van: Sárika.
- Elvállik.
 - De ha az ura nem engedi.
 - Nem-e? Hát akkor csakugyan szerezzünk bandát még Pesten. És kivisszük.
 - Monorra?
 - Monorra.
 - És eljátszuk az ablaka alatt nagy zengezungával éjjélkor: Ezt is elhúzom, a *Sohse hallgass Lidiké-t*.
 - Hogyan?
 - Estig megzenésítem.
 - És mire lesz jó, hogy Pestről viszünk bandát?
 - Nézze, ha mi Monoron pesti bandával éjjeli zenét rendezünk, ettől egy bizonyos...
 - Hogy az egész falu megtudja, hogy Lidike ablaka világos volt az éjjel.
 - És még egy bizonyos.
 - Micsoda?
 - A válópör.

Dankónak igaza volt.

Pósa bácsinak a *Sohse hallgass Lidikém*-mel 1901 májusában boldogságot szerzett. Viszonzásul, hogy Pósa Dankónak valamikor az első dícsőségkoszorút fonta meg: »*Nem jó mindig minden este*« dalával.

Dankó sem maradt ki így a hálából. És hogy a Mesebácsit közelebbről élvezze, Tündérország kapujának Dankó volt a kitarója: Dankó viselte a násznagyi tisztet Dingha Béla ügyvéd-del együtt.

Nászajándék... nem mindennapi. Két örök
melódia. Egyiknek a szövegét Dingha Béla írta.

*Kinyílt az őszirózsa a monori rózsáskertben,
Kinyílt a boldogság is egy picike kis fészekben,
Turbékoló gerlepáré az a kicsi fészek;
A szerelem építgette,
A napsugár melengette*

*Annak a kis párját váró bűgő gerlicének.
A másikat a boldog vőlegény írta:*

*Isten előtt, ember előtt
Elmondom, hogy szeretem őt;
Fuvószélnek elkiáltom,
Hadd vigye a rónaságon.*

*Mért tagadjam? mindhiába,
Hiszen Isten, ember látja;
Tűzhányó hegy az én szívem,
Kitör onnan a szerelem.*

A pálmafák alatt

Kedves Gézám!

Megbolondult a tudóm, magával hozott ide az Isten háta megé Fiuméba. Itt lakom egy nagy magas hegy tetején, 200 méter magasan a tenger színe felett. E hegy tetejéről oly isteni a kilátás, olyan mesés szép minden, hogy azt leírni nem lehet. A levegő pedig olyan jó, ha egy kis becsület van a tudómba, hát nem bomlik tovább, hanem ettől a jó sós levegőtől megjavul s azután hazamegyünk nótázni.

Fiume, 1898 szept. 3.

Ölél barátod:

Dankó Pista.

*

Kedves Gézám!

Itt küldök egy arcképet meg egy nótát. Jobb szeretném mind a kettőből az eredetit megmutatni t. i. a nótát eljátszanám és a saját képemet Magyarországra tolnám. A napokban már elküldtem neked egy nótát, nem tudom megkaptad-e? címe »Jaj de nagyon magasan száll a felhő.« Légy szíves véleményt adni mind a két nótáról. Szomorú vagyok, jobb szeretnék ott-hon beteg lenni, mint itt egészséges.

Ölél:

Pista.

Ha a nóta megtetszik neked, írj róla véleményyt Szabolcskának is.

San Remo, 1898.

*

(Eger) 1898 okt. 29.

Kedves Pista!

Olvasom, hogy már San Remóban vagy, ahol annyi sok nehéz beteg visszanyerte az egészségét és mivelhogy te is beteg vagy, attól tartok, hogy a fölösleges aggodalmakkal súlyosbítod a bajodat. Mert olyan eset is fordult elő már, hogy egy halálraítélt rabot elkértek az orvosok kísérletezésre s mikor kiadták nekik, így szóltak hozzá:

— Te halálra vagy ítélve, de nem kötélhalálra, hanem arra, hogy ebben az ágyban tölts egy éjszakát. Ebben az ágyban a múlt éjjel egy kolerás beteg feküdt. Ha te nem kapod meg a kolerát, akkor szabadon mehetsz.

Mese volt. Abban az időben járvány sem volt, csak a rab erejét akarták próbára tenni. Az ember belefeküdt az ágyba és reggelre kolera-beteg volt. Harmadik napon temették.

Egy francia királynak meg valami gonoszat cselekedett az udvari bolondja. Hogy ráijesszenek, halálra ítélték. Elvezették a vesztőhelyre. Ott a hóhér egy szál kolbásszal vágott a pallós helyett a nyakára. Ugyanakkor a legénye melegvizzel is leöntötte. Mikor az urak kinevették magukat, azt parancsolta a király, hogy locsolják fel. Mert azt hitték elájult az ijedelemtől. Hát biz azt hiába locsolták. Meg volt halva.

Ebből láthatod, hogy a leggonoszabb betegség a képzelődés.

De meg ha tuberkulózis volna a bajod, én a saját szememmel láttam 1888-ban Békefinek a köpetét az öreg Mátyás doktornál a mikroszkóp alatt. Hemzsegett abban a bacillus és Békefi túlél mindnyájunkat.

Szegény édesanyám is ezelőtt 15 évvel la-vórszámra hányt a vért s az orvos konstatálta, hogy tuberkulózis a baj. Ma egészségesebb, mint én, pedig soha hírét se hallotta San Remónak. Hát a te könnyen kétségbeeső természetednek világíts az eszeddel és ne nézd a kolbászt pal-lósnak, az ágyadat meg kolerás ágyinak. Légy férji Pista és ne hordj szoknyát a lelkeden.

Én ma az idevaló tanítónak végigjátszottam az összes nótáidat, ami nekem meg van. Nincs meg mind, mert egynéhány nótát visszavettél Szegeden, köztük az öreg Molnár színdarabjának dalait és az nem jutott többet hozzám, valamint a siroki románc füzete is hiányzik. De a meg-levőkből is megállapítottam, hogy legalábbis száz nótád van még aminek vagy színdarab útján vagy más szöveggel el kell terjednie. Ez olyan nagy munkásság és eredmény, amire büszke lehetsz.

Levelemre, ha az írás nehezedre esik, ne felelj. Magadat semmivel ne izgasd. Ne légy olyan nyugtalan természetű, mint voltál. Mindez árt neked. Az okosságon felül erősítsen az a tudat, hogy a mi szerető lelkünk mindig mel-letted árnyékként kísér San Remóban is és kí-vánjuk felgyógyulásodat.

Gárdonyi.

1898 nov. 27. vasárnap.

Kedves Pista!

Megkaptam a fényképet. Olyan nagyságos úr formád van ott a pálmák alatt, hogy ijedtemben majdcsaknem lekaptam a kalapomat. Mind a ketten jól el vagytok találva és éppen nem látszotok betegeknek.

A Szabolcska-féle nótának az első sorát nem értem, hogy g-mollban van-e vagy es-durban, mert három b-t tettél eléje, de az ász sehol sincs feloldva s az ugrás d (felső) á, d (alsó) valami furcsa es-durban, de a két g is furcsa. Monoton, hogy ez is g Danit meg ez is vitték.

A Göre nótának kívánságod szerint megcsináltam a közepét, vagy a 2-ik strófáját. Így van:

*Ha a zanyuk rutli vóna,
A gyerök mög ternó vóna,
Akkor mindig tönném raknám,
Dárijusér hej nem annám;
De az rutlin sohse nyerök,
Piz hejött mög gyön az gyerök,
De még azt is elviselném,
Tsak adóba kivethetném.
Kivethetném, beszödhethném,
A szénámat rönözhetném.*

Képzelem milyen derültséget kelt majd ez a Pósa asztalnál, ahol ezt a nótát minden este elénekelnék.

A Göre bíró könyve negyedik kiadásába így kerül már bele. Most szedik. Én azt gondolom, jó lenne, ha a kótát is odatennénk. Lehet-e egy hangsort a kiadó engedelmével is nyomtatni vagy ideadná-e a kiadód a zongorakísérettel együtt. A 100 nótás gyűjteményedben benne van,

de ott úgy elvész, mintha nem is volna. Hej sok szép nótád halva született gyerek a szöveg miatt, mert te a szöveget nem tartod a nóta lelkének, csak kaptafának. Ezt különösen most láttam, hogy a 100 nótás könyvedet átvizsgáltam. Van azok közt egynéhány gyönyörű nóta. Hófehérke az üvegkoporsóban. Vagyis gyönyörű eleven teremtések, de nincs lelkek, amely megmozdítaná őket. Persze utólag csinálni lelket a testhez nem lehet. Annak együtt kell születni. A vers költhet zenei hangulatot, de a zene nem költhet szöveget. Csizmadia az és nem poéta, aki azt mondja: Szerelmes nem vagyok, de szerelmes vers kell egy nótához, hát írok. A 100 nótás könyvedben Borsodi nagy örömeire találunk egy tőle való dalt is: Hej Rác Gyula híres cigány.

Kedves nőddel együtt üdvözl:

Géza.

*

Kedves Gézám!

Igazad van, a Szabolcska-féle nóta első része g-mollban van, az ász-t nem oldottam fel. Ami azt az oktáv ugrást illeti, a felső d helyett lehet a közép á-t használni, egyre megy az a két g Danit és vitték pedig egészen jól van, én azt másképp meg nem tudom komponálni. Azt hiszem, most már meg fogod érteni s leszel olyan szíves véleményt adni róla a Borsody-féle Juhász nótával együtt, amit szintén most küldtem neked. A Göre középső strófa pokoli. Olyan kacagásba fogja hozni a közöniséget, ha utazom vele, hogy nem tudom nem kell-e orvosságot hordani velem a kacagó görcs ellen.

Hála Istennek nagyon szépen javulok. Az orvos mondja azt. Hiszem, jan. 15-re haza mehetek.

Légy szíves a két nótáról referálni.

San Remo, 1898.

Ölel
híved és barátod:
Pista.

*

Kedves Gézám!

Itt küldöm a *Billegjünk-ballagjunk* nótát. Azt hiszem az a tanító vagy micsoda, aki már egyszer megzenésítette így nem billegette-ballagtatta meg mint én. Ezt keresztül fogom ballagtatni az országon s akkor nem csalódom, hogyha úgy 100 esztendő múlva is billegballag az emberek között. Hát te felballagtál-e már Pestre? tudsz-e valami hírt ide billegtetni a hangversenyéről. Schunda a héten 200 forintot küldött. Levélben pedig azt írja, hogy Pósa volt nála s küldette a pénzt úgy, hogy vissza fogják neki adni a hangverseny bevételeiből. Dehát már elmúlt január közepe, amire ígérték, sőt még a lapokban sem olvastam róla semmit. Azt hiszem, kitavasznak vele, csak hogy én azt nem várom, hanem szépen haza illegek-billegek innen. A nótához hiányzik két strófa, légy szíves ide ballagtatni minél előbb, én meg majd itt mind az 5 strófát mégegyszer elbillegtetem hegedűn, azután hadd ballagjon az Új Időknek.

Megkaptad-e a nyomtatott kótákat és az *Esti csillag* nótát?

1899 január 6.

Isten áldjon meg.
Ölel barátod:
Pista.

*

Kedves Pista!

A nótád remekül sikerült. A szövegen ne változtass.

Az *Esti csillag* nótához eszembe jut egy Petőfi vers:

*Boldog éjjel együtt vagyok a rózsámmal,
A kiskertben mulatozunk mi egymással.
Csendesség van, a kutyák sem ugatnak,
Fenn az égen, tündérszépen
Ragyog a hold, a csillag.*

Ehhez pászoltasd a nótát. Az első rész gyönyörű vele. A második rész kacskaringója úgyse értékes, mert hasonlít a *Mély a Rima* végéhez. Hát a második rész csak nyer az átalakítással. Akkor aztán a Borsody-féle szöveget tedd át az *Elfelejtettem* nótához és csinálj ennek második részt. Hidd el, hogy szép lesz.

Nagyon örültem, mikor olvastam leveledből, hogy Pósaék végre mozdulnak. Hiszem, hogy megteszik, amit ígértek, azt én bizonyosnak tartottam, de arra ők se számíthattak, hogy az ottani körülmények olyan hamar nyelik a pénzt.

Én azt hiszem, ha olyan költséges az a hotel, bent a városban találhatnátok olcsó hónapos szobát, olcsó osztériát, s a tengerpartra csakúgy kijárhatnál. Neked úgyse kellenek inasok, liftesek és egyéb szolganép.

A leveledben írd már egészségedről is, hogy hányszor köhögsz egy nap? erősödöl-e. Érzed-e a javulást minden tekintetben.

Azt is írd meg, micsoda magyar lapok járnak oda?

Hát a Szólnak a kokasok szövege nem ragadott meg? Ezt a Hét közölte és igen tetszett nekem. Ideírom a szöveget is, hogy jobban megértsd.

Gondolom a zannyuk
Morog is már otthon,
Node majd mögállunk
Mink is a sarkunkon.
Mondja kend nálam vót,
Én mög kendnél jártam,
Kedves szép rubintom
Csakhogy rád találtam.

Erre valami olyan dallam kellene, mikor a részeg ember már lógatja a fejét. Tehát semmi ugrás a nótában. Próbáld meg egyszer, csinálj olyan nótát, amely négy-öt hangban mozog. Az ám a nagy művész, aki kis hangterjedelemben tud mozogni. Ebben Offenbach volt utolérhetetlen: háromhangú dalt is csinált. De ha nem tetszik a vers, ne erőltess magadat. G.

*

Kedves Gézám!

A Borsody-féle versekkel disznóba vagyok. Legutóbb küldött »Esti csillag« c. verset egy kis toldalékkal megzenésítettem s íme nézd micsoda nóta született. Azt elhiszem édes Gézám, hogy csak a majdholnapon múlt, hogy eddig Pesten nem csináltak semmit, de itt a majd holnapra nem adnak semmit, ha rendes időben nem fizetek, úgy kidobnak, mintha itt se lettem volna. Persze én nem vagyok az a bizonyos, akinek csak egy ünnepélye ezer forintnál többbe került. Én a tehetségemmel még annyira se tudtam vinni, hogy Pózával pertu legyek. Egyszer mikor te indítványoztad, szé-

gyenszemre visszautásította. Lányi sokkal különb legény, mint én vagyok. Míg élek, mindig bánom én is meg a feleségem is, hogy eljötünk. 1031 forintunk bánta meg. Otthon én is meglettem volna ezzel az egészséggel bizonyosan tudom. Itt hetenkint lakásért, kosztért a mi pénzünk szerint fizetek 50 forintot, abban benne van egy kis üveg bor és két fekete kávé, délben egy, este egy. No de most van 5 pincér, aki az embert kiszolgálja, azután egy szobapincér, fűtés fűtő, szobalány, liftes gyerek mind a markát tartja minden héten. Most jön a borbé, levélpapír, boríték, bélyeg s a Magyarországról érkezett levelek nagyrészének a háromszoros büntetése, mert majd mindenki 5 kr bélyeggel küldi a leveleket. Többet fizettem már büntetést 6 franknál. Itt oly disznó drága a pósta, hogy a multkor a feleségem, a nővérétől egy slafrokkot kapott ajándékba, fizettem vámot 11 frank 75 centime-ot. A kezem mindig a zsebben van, aztán néha meg is kívánunk valamit, ami szintén pénzbe kerül. Ha kedvezményem nem volna és ingyen gyógyszereim, az a pénz, ami nekem volt, csak egy hónapig elég. Nikolits azt írja, hogy azt mondta neki Pósa, hogy január végén vagy febr. elején rendezzünk egy monstre hangversenyt, ami 1000 frt-ot jövedelmez.

Köszönöm! Az én pénzem jan. 15-én elfogy, azután majd megeszem a kavicsokat a tengerparton. Rajtad kívül mióta itt vagyok csak Pósa írt egy levelet! Én nem tolakodom sehová, hogy azt ígérték, hogy amit elköltök visszatérítik. Ne is írj nekik erről a levélről. »Szegény vagyok szegénynek születtem«. Boldog újévet kíván barátod:

Pista.

1899 január 12.

Kedves Gézám!

Itt küldöm az *Esti csillag*-ot újra megzenésítve, miután Borsody helyette a nótához más szöveget írt, amit már elküldtem neked. Azt hiszem ezzel is megleszel elégedve, mert a te ízlésedre van komponálva kisterjedelemben és ugyancsak eredeti.

A hangversenyről még most se tudok semmit, se levélből, se újságból, pedig ma már 15 van s a pénzemmel maholnap kész leszek. Van ugyan még körülbelül 100 forint magyar pénzem, de ezt mélyen elástam a föld gyomrába s csak akkor veszem elő, ha a vasúti jegyeket kell váltanom. E hó 24-én a vasúti jegyem lejár. Ha most nem ellenezték volna a hazameneteletem, haza mehettem volna 75 forinttal, most így belevők majd 120 forintba.

Egy hetet még megvárok, ha addig se mozdítanak semmit, felülök a vonatra és hazamegyek.

Édes Gézám, a világ legszerencsétlenebb embere én vagyok. Volt 1000 forintom, mintegy 3—4 száz forint ára smukkom, arra szántam, hogy valami falun veszek egy kis viskót s akkor a nyavalya körül fogja a tudómet s a Budapest Szamár orvosok elkergetnek San Remóba én meg elmulasztom a Wekerle kávéházzal a szerződést s elveszték ezen a télen legkevesebb 6—7 ezer forint keresetet.

Hát micsoda költői barlangot tudtam volna én annyi pénzből szerezni s mennyi édes órát szereztem volna szegény édesanyámnak és elárvult rokonaimnak, no de hagyjuk ezt!

1899 január 15.

Isten áldjon:

Ölel:

Pista.

Kedves Gézám!

A nótákra vonatkozó nézetedet elfogadom s íme már az egyiket küldöm is kijavítva. Nem változtattam ugyan meg azt a bizonyos tételt, de ragasztottam hozzá két taktust s most egész más formája van, nem olyan monoton. Ismételve mondom, hogy nagy port fogok vele felverni.

A másik nótán kissé gondolkozom azután azt is elküldöm megváltoztatva. Az Esti csillag nótáról még nem írtál semmit. Nem kaptad meg? Két hete, hogy elküldtem. Légy szíves tudatni, ha nem kaptad meg, újra elküldöm. Köhögésem már régen megszűnt, csak néha-néha köhentelek egyet kettőt. Lipcsey itt van a feleségével. Azt mondja, hogy a hangversenyt márciusban megtartják. Szépen vagyunk!

Szervusz, ölel:

Pista.

Rákosi Jenő is itt van.

(1899.)

*

Kedves Gézám!

A küldött verset, valamint a Borsody verseit is megkaptam, légy szíves neki köszönetemet átadni s megmondani, hogy alkalomadtán meg fogok belőlük zenésíteni. A nyomtatott verseid között nincsen a Szólnak a kokasok. Légy szíves azt is küldd el és egyéb Göre dolgokat.

Én már tegnap óta Meránban vagyok. Épp készültem már haza, mikor Pó sától egy sürgöny jött, melyben az állott: maradjon, pénz megy. A pénz (100 frt) nyomban követte, de egyetlen sor írást se kaptam, hogy mért küldték vagy mit csináljak. San Remóban kitört az influenza. Ugyanabból a szállodából, amelyben én laktam, egy hét alatt eltemettek egy báró-

nét és a komornyikját. Pakolj Pista ö. m. a. f. És Meránba ugrottam. És most itt várom Pósa levelét, hogy tulajdonképpen mért küldte a 100 forintot és miből. Keserves állapot biz ez édes Gézám. A buczkámát most fordítja 16 ember, én meg nem lehetek ott, se a feleségem, az igaz, hogy a sógorom elvállalta, hogy megmunkáltatja a szükségeseket míg oda leszek. Hagytam is nála a fordításra és a 14 szekér szalmára 245 forintot. (A szalmát homokszőlőknél használják elszórják a földön, hogy a szél el ne hordja a homokot), de ő is hivatalnok és nem lehet ott mindig.

Barátom! minden eszem, kedvem abbantelik. Alig várom már, hogy ültessek. Öt részre fogom osztani, ú. m. Jókai domb, Pósa völgy, Göre Járvány, Feszty határ és Nóta fészek, a vincellér pedig Gábor lösz ö. m. a. f. Hogy vagy s hogy van kedves anyád és a kisgyerek?

Ölel:

Pista.

Cím: Merán,

Merán, 1899. január 25. Villa Fortuna, III., 16.

*

1899. I. 31.

Kedves Pista!

A mellékelt levél meggyőzhet téged arról, hogy kár a szövegekre eladott dallamot húzni. Nekem az volt a célom, hogy egy Göre dalos kötetet adok ki s ugyanezek a dalok a tervbevett Göre színdarabban is szólnak. Dehát látod a mellékelt levélből, hogy ilyen kötetet összeállítani lehetetlen. Ami meg a színdarabot illeti, nem tudok annyira jézusi ember lenni,

hogy két olyan zsebráknak, mint a kiadód, jövedelmet döntsek az ölébe, mikor ők nekem soha életükben szívességet nem tettek, sőt az egyik amint tudod, egyszer egy éktelen goromba levéllel ganajzott rám, mikor arra kértem, hogy a Kanásznótát ne csámpásítsa el. Hát ilyen körülmények között nem ültetek almafát a kertjökbe, hanem majd cselekszem úgy, hogy koppan a szemök.

Most még csak azt akarom megírni, hogy azt az f-kezdetű frisset vagy andalgót meg ne változtasd; én ugyanis közöltem ezt a két legutóbbi dalodat Lányival, s ő mind a két dalt remeknek mondta s az andalgó második zenei sorában a d-ről h-ra való ugrást azt mondta, hogy kár lenne megváltoztatni, mert zeneszerkesztési szempontból kifogás alá nem eshetik. Én tehát hogysesem egy nótád csorbuljon, készséggel kiadom neked a saját számarági bizonyítványomat és ezennel lemondok arról, hogy valaha neked tanácsot merjek adni.

Singer és Wolfnernek írtam, hogy küldjék el neked a Tengőri nótát? — ez alkalmas szöveg lesz az andalgóhoz, csak az első sorhoz tedd hozzá:

...Durbints sógor.

A másik nóta: A tárkányi leányok, most harmadszor utazik hozzád. Ha nem csinálsz rá zenét, kiadom azzal, amit magam csináltam. Elvégre is ezek a Göre szövegek olyanok, hogy rossz melódiával is közkeletűek lesznek.

Budapesten nem voltam január közepe óta, de amint a hozzám érkező meghívók mutatják, erősen készülnek a hangversenyre.

Itt küldök neked még egy verset, mit már

egyszer küldtem, de nem zenésítettél meg. Talán most lesz időd rá.

Magányos fa a pusztában álldogál,
Leveléről sűrű harmat hulldogál.
Bánatommal úgy állok a világba,
Mint az a fa a magányos pusztába.

Magányos fa mondd mi történt te veled,
Miért olyan harmatos a leveled.
Azért olyan harmatos a levelem,
Nem tudom én mi a boldog szerelem.

Kedves nőddel együtt köszönt: G.

*

Kedves Göre!

Azért, hogy ne legyen igaz, hogy nem értesz a magyar nótá megbírálásához, hát a Tzina tzin nótá-nál nem fogom használni a h-ra való ugrást, hanem úgy adom ki, ahogy II-szor küldtem, megjegyzem, hogy az elejét azért f-ről kezdem, így a kecske is jóllakik, meg a káposzta is megmarad. Ha éppen nem akarsz a Magányos fa nótá-ról véleményt küldeni, hát ki mondom én, hogy igenis a San Remóban készült nótáknak a koronája. S akkor sem hazudok, ha azt mondom, hogy az egész működésemnek majdnem a dísze. Mióta itt vagyok 5 kiló és 700 grammot híztam.

1899.

Szervusz:
Pista.

*

Kedves Gézám!

Légy szíves egy előfizetési felhívást írni
San-Remói emlék, cím alatt, de ne soká.
12 nóta lesz. Ára 2 frt.

Ölel:
Pista.

*

Kedves Gézám!

Az istenre kérlek ne akaszd meg az egész
dolgomat avval a T z i n a t z i n verssel s ne vedd
el vele a kedvemet. Az a vers úgy össze van
forrva avval a zenével, hogy halálos vétek lenne
elválasztani, amíg a t e n g ö r i n ó t a éppen nem
illik hozzá. A t e n g ö r i n ó t á-val nekem más
a tervem. Megzenésítem nem soká, de egész
más fajta melódiát csinállok rá. Aztán írd meg
egyszer azt a Göre szindarabot. Ne aludj vele
hiszen már annyi lesz a Göre nótám, hogy 2
Göre darabba is elég lenne. Ismételve kérlek,
hogy ne akadályozd meg a T z i n a nótát. Schun-
vának is kárt csinálnál vele, meg a nemzetnek
is, mert megfosztanád egy bizonyosan elterjedő
nótától. Ami a h ugrást illeti, nem fogom hasz-
nálni. Igaz, hogy zeneileg jobb, ahogy II-szor
csináltam. A paraszt azt a h ugrást soh'se fogja
kiénekelni. A B a k a nótát ha megváltoztat-
nám csak rontanék rajta, aztán nem lesz annak
két farka, csak egy motívum ismétlődik benne.
Csináltam én neki végig, el is küldtem azt neked.
Úgy sokkal jobb, csak a szótag ismétlődik benne.

Légy szíves édes Gézám, azonnāl egy meleg-
hangú előfizetési felhívást írni 12 nótára s azt
nekem lehetőleg p. fordultával elküldeni.

Ölel:
Pista.

*

Kedves Gézám!

Disznóba vagyok, mert amennyi szöveget a
kezembe veszek, mind sikerül. Itt küldöm a
Baka levelet. Hát nem vagyok büszke a
tehetségemre, de már csak úgy szeretnék a
szeme közé nézni, aki ezt utánam csinálja, ha
mindjárt Lányi Ernő, akár Beleznai Antal venné
is a kezébe. Igazi ballada-szerű. Olyan, mintha
mesélné az ember. Azt hiszem nagy feltűnést
fogok vele csinálni. Irdd meg már mikor tar-
tod a székfoglalódat a Petőfibe.

Isten áldjon meg.

Ölel:
Pista.

Öt strófát használlok, a hatodik, mikor a
káplár beszél hozzá, nem illik a zenéhez.

Hány strófája van?

*

Kedves Gézám!

Itt küldök egy szárnyaszegett nótát, t. i.
szöveg nélkül. Az aláírt szöveget összeszedtem a
régí népdalokból, egy-egy sort a forma kedvéért.
Légy szíves íj hozzá szöveget, de ne add oda,
illetőleg ne bízd Borsodira a szöveg írást, mert
ennél a nótánál a te kedves pájzán humorodra
van szükség.

Ölel: Pista.

*

Kedves Gézám!

Itt küldöm a Magányos fát is megzenésítve és ezzel bezárom San-Remói komponálási ciklusomat. Tizenkét nótát írtam s ez teljesen elég. Most már pihenek egy kicsit. A Magányos fa megzenésítése egy röppenő gondolat volt ahogy a szöveget néztem, de elcsíptem, mert rögtön papírra tettem. Ha a feleségemnek egy-egy nótám megtetszik, az már akkor nagyon jó. Ez pedig megtetszett neki nagyon.

Szervusz, ölel:

Pista.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Királyok, ha találkoznak

Monte Carlóba belehelt a tavasz.

Szegeden a jó cimborák már türelmellenkedtek Dankó Pistáért, ki akáclombhullástól ibolyanyílásig rabja a melegnek, a sóspárás légnak és a nagy úri társaságoknak, akiket a szerencsevadászat az országok zöldülő mezőiről elcsal a roulett zöld posztójához.

Egész télen át magyar cigányzenekar ránhagatta a vonót a Casinóval szemközti vendéglőben. Finom frakkos, ragyogó plasztronos cigánytársaság. Pestiek. Évről-évre lejárnak telelni a szerencsevadászok városába, hol az emberek szerencsével kelnek, szerencsétlenséggel fekszenek. A Casinó lépcsőin azzal számolják a márványfokokat fölfelé:

— Az én módszerem felrobbantja a pénzvárat!

Lefelé meg:

— De ostoba is voltam, hogy a lábamat ebbe a rablófészekbe tettem. Itt állok semmivel.

Hát ennek a rablófészeknek a szélén ragadta nyakon Dankó Pista egy nap a hegedűt. Kilépett a cigánybanda élére. San Remóból rándult át Dankó Monte Carlóba, (1901 febr. 14.) csak azért, hogy magyar zenét hallhasson. Élvezhesen. Hiányzott már neki. Szomjúzta. Hogy aztán meglátta a magyar cigánybandát, elfogta a vágy,

hogy átvegye a primástól a vezetést is.

Rázendített egy délután ott künn a terrasz enyhén. És ahogy híre kelt, hogy Dankó játszik, a magyar vendégek megtömték a vendéglőt. A finom jó kávéhoz kezdett kevés lenni az asztal.

Dankó a szünetek után egyre nagyobb kedvvel koppantott a hegedű mellére:

— Kezdjük.

Ahogy rázendít, alápillant a dobogóról.

Egy kecskeszakálás, deresedő, magános vendég uzsonnázik a lejáróval szemben. Szelid tekintete rávetődik Dankóra. A köréje sorakozó asztalok üresek. Dankó lelép a dobogóról. A fülébe húzza. Fekete tücsök szemével végigsimogatja a magánosan kávézó szürke ruháját. Egyszerű, finom, lötyögős bőre szabott öltözetét. Láttá rajta, hogy az öreg úr szemcsillanásai értőn kísérik a zenét:

*Házad előtt járok,
Gyakran meg megállok
Galambom.*

Dankó szúrós szeme rámered, mint sziklára a déli nap. Süti. Égeti. Perzseli.

— Hol láttam én ezt az arcot? — tűnődik magában.

És játszogat tovább:

*Hangos ostorommal
Nagyokat pattintok,
Aszondom.*

(— Hol láttam én ezt az embert?)

*Hej elé daru rendes!
Hej fogd rá szilaj csendes,
Ugye kis galambom, hogy rendes.*

Erre a taktusra körülpillant.

Éles szemsugarak lövődnek feléje. Hirtelen a pincér fehér keztyűs keze nyúlik oda hozzá. Ezüst tálcán szalvétával félig takartan valami idegen papirospénzt tól eléje. A pénz fényképe a vendégé.

Dankó kezében egy pillanatra megrezzent a vonó. A meghatottságtól kicsillan szemében a könny. Mély tisztelettel hajlik meg, sompolyog a bandához és odasug:

— Ez az úr, az angol király. Halkan.

Szegény ember szándékát boldog Isten bírja.

És gondolatában átolvadt a hegedűről:

— Micsoda hatalmas úr! Egy szavára szu-ronyerdők mozdulnak Angliától Indiáig.

— — — — —

És Dankó Pista?

Ki vagy te?

Egy húrod megrezdülésére szívek erdeje virul Moszkvától a Szerencse-városáig.

Meghalok én nemsokára . . .

Megtért San Remóból. Érezte, mi vár reá. Élete minden napjáért külön hála suhant ajkáról az ég felé. Utolsó levelében Gárdonyihoz nyíltan bevallja balsejtelmét:

Kedves Gézám!

Már több mint öt hete, hogy Ós-Budába dolgozom a kenyérért ahelyett, hogy további kúrára mentem volna. Ennek okát abban keresd, nem volt mivel elmennem és hogy nem akarok senkire szorulni, hanem pénzt akarok keresni a magam emberségéből. Az Ez a világ mi vóna nótával és Durbints sógor talán lú kend óriási hatást értem el. Lefordulnak az emberek a székről a kacagástól. E hó 15-én itt bevégzem s elhatároztam, hogy elmegyek vidéki körútra, elbúcsúzom a magyar közönségtől azokban a városokban, ahol engem szeretnek. Elbúcsúzom azért, mert nincs szándékomban több körutat csinálni, akár jobban leszek, akár elpusztulok. Persze hogy ez a körút megtart 2—3 esztendeig míg minden városba eljutok. Az ide mellékelt búcsúzójt Hegyi Jóska írta. De nem szeretem. Azért kérlek légy szíves trjál te

egyed a szíved és lelked szerint és küld el nekem azonnal, hogy nyomdába adhassam.

Ölel igaz barátod:

Pista,

(Kerepesi út 56., II. em. ajtó 23.)

*

Dankó Pista dalestélye.

A magyar közönséghez!

Búcsú körútat járok az országban; az én kedves közönségemet, mely engem tizenhat esztendő alatt szívéből szeretett és lelkesült érettem, utoljára látogatom meg.

A végzet, mely egyik kezével megtermékenyítette a lelkemet és majdnem 500 nóta alakjában pazarul szórta szét a bús és víg dalok egész tömegét, — másik kezével elvette tőlem a régi jóegészség egy részét.

Azt gondolta tán, hogy elég a muzsikából.

Már San Remóban égette a vágy a lelkemet, hogy a magyar közönséget még egyszer lássam, tőle elbúcsúzzam...

E vágy kielégített gyönyörűségében óhajt fürödni most a lelkem, akár jobban leszek, akár rosszabbul: búcsúzunk...

Áztán kiki emlékezzék egymásról szeretettel, híven, holta napjáig.

Én még azon túl is...

Dankó Pista.

„Az én lelkem feketébe öltözik“

(1903 március 30.)

Idelenn az ország könnye hull.

Odafenn egy egyszerű cigány áll az Isten ítélőszéke elé. Kezében törött hegedű. A koporsójából szedte fel. Maga mellől. Abból a koporsóból, ami után egy nemzet fájó szívvel haladoz.

Gyászfátyolok lengtek az utcákon. Kőházak sarkain gyászkeretes plakátok:

Cigányok!

Lehullott a ti koronátok!

Dankó Pista meghalt.

Jöjjetek el mind a temetésre. Húzzátok el az ő nőit és gyászotok jeléül három napig ne játszatok mást, csak ami az ő alkotásából szállt ki a könnyes magyar földre!

Sötétzöld koszorúk borulnak egymásra és ölelik át az ország bánatát.

Nyolc fekete táltos vonja Dankó Pista tetemét a Budai szinkör mellől a Nyugati pályaházig. Nyomában a népáradat tölti az utcákat. Lánchidat. Körútat. A koporsón aranybetűk sugározzák:

Élt 45 évet.

A koporsónál a zúzott szívű özvegy. A nemzet nagyjai. És 500 cigány. Ötszáz nóta jelképül. Dankó Pista 500 nótájáé.

Bús melódiák siramlanak fel a levegőbe. Mintha fájó szíve volna a húrnak, úgy zokogja, siránkozza a nagy halott nótáját:

Búsan szól a kecskeméti öreg templom

[nagyharangja.

Fájó szíve majd meghasad, a rózsámat úgy

[siratja.

Kihallatszik a pusztába, a nagyharang, giling,

[galang,

Monostori zöld erdőben sirva fakad a vadgalamb.

Akad-e, kinek könnye ne csordulna e hangokra?

A nap is véres sugárral borul a felhők fekete kendőjébe. Alkonyati szeméből piros fényt lövel. A földről felzummög feléje a hegedű sírása:

Most van a nap lemenőbe,

Kimegyek a temetőbe.

A hangász-utcai cigánygyerek vonójával hódította meg a szívek birodalmát. Uralkodott fölötte. A zenéjének varázsa áttör az érckoporsó födelén is.

— Te örökéletű nótakirály! zengő sóhajtásodnak földi elmulásod után is útja tárul a szívekhez. Ha koporsódat föld terheli is, ha hangod megcsendül, közénk száll a lelked, parancsolj: a szerelmes szívek felfogják szavadat. Örökké rabjaid. Örökké engedelmeskednek neked.

*

Dübörgő vonat zakatol a koporsóval a Tisza partjáig. A nemzet fájó terhét leteszik a szőke habok mellé, arra a helyre, ahol ez a nőta született:

*Suhog a szél Késmárk felett,
Édes hazám Isten veled.*

A szónoki emelvényen megáll egy természetes költő, a gyermeklelkek imárottja és érces hangon ömlesztí szavával a könnyeket:

Kedves dalostársam!

Eltörött a hegedűd, de lepattant húrjainak zenéje a halhatatlanságé.

A föld alacsony rögében születél s fölemelkedtél a legmagasabb csillagba: a dicsőség sugármezébe.

Bölcsődben koldús fiút ringattak. Koporsódban mint királyt kísérnek utolsó utadon.

Nem kótából daloltál, hanem úgy könyv nélkül, mint a madár a rengő ágon, ahogy az Isten súgta.

Megfürdetted lelkedet a délibáb fényében. Edzted szárnyadat a sík puszták fuvalmában, hogy annál feljebb tudj repülni.

A magyar szívek dobogásának nemzeti dalköltője, szeretett hegedősünk voltál te, Dankó Pista!

Ajkról ajkra szálló dalaidnak te voltál a szárnya! Hegyen, völgyön, halmon suhanva röptetted s kinyitottad előttük a kunyhók fakilincses ajtaját és paloták tükörablakait.

Ki ír már dalt ezután, ha te meghaltál? Ki csinál muzsikát? olyat, aminőt te tudtál. Édeset, mint a méz. Lágyat, mint a rózsaszírom. Kesergőt, mint a tárogató. Szilajon harsogót, mint a fergeg.

Édes daltestvérem! felejthetetlen daltermő
lantodra fekete fátyolt vonhat nemzeded. Vissza
akaszthatja a falra a fiatal szívek kobzosának
lantját, hadd csüngjön ott némán, elhagyottan.
Hangtalanságával Dankó Pistát örökké siratva.

*

A Palánki-temetőben a hármás koporsóra
dübörgött az anyaföld. Visszaölelte magához
Dankó Pista testét. Az utolsó sóhajtást az köl-
tötte hozzá, akit eltemettek:

*Eltörött a hegedűm
Nem akar szólni...*

A szent tömjén füstje kígyózva fonta körül
az új fakeresztet, mikor a sírra tűzték s azután
felkanyargott a magasba. Lenge fátyola sokáig
ott úszott a magyar mezők fölött s elfödte azt
az énekes pacsirtát, mely a dalköltő lelkét a bá-
rányfelhők pereméig elkísérte.

Vége.

Santio

Handwritten musical notation for the first system, featuring a treble and bass clef with various notes and rests.

Pina nãssor idlye,
 Ahejã a Deo ki kãtã
 Pãssor sepa nãng a fã
 Se. Pãssor nãng kãtã nãni kã
 (Pãtã nãni kã) idlye

T A R T A L O M:

	Oldal		Oldal
A pacsirták kótája	5	Boldog Újévet	108
A cigánysoron	11	A Szegény Laci meg	
Az örökség	13	Rebeka	110
A tudomány küszöbe	15	Zónaakadémia	113
Rózsa a tányéron	23	A »Lompos«	117
Az élet kitérőjén	26	Arad	121
Pista zengőfája	30	A háromcsillagos Dankó .	123
Cigányszív	33	Szabolcska városában . .	125
A húron pendült asszony,	36	Wekerle Sándor és	
Egy tál lencse	39	Dankó Pista	127
Pósa Lajos Szegeden	41	Zúg a szélvész háborog a	
Az első szerzemény	44	Balaton	130
Első nóta	46	Magyarok bejövetele	
A dicsőség sugarában	51	induló	132
Az első kiadó	54	— Óh, kedves felöltöm! .	135
Életforduló	55	Dankó Belgrádban	142
A siker kapujában	58	Nikolajevics Miklós és	
Fölfelé	61	Dankó Pista	145
A hálásan köszönöm	63	Éljen a cár!	149
A barna irígység	66	Pörös akkordok	155
— Jaj de víg ez a Pest! .	69	A béke angyalai	162
Gárdonyi Szegeden	78	Nagy-Bercsényi Miklós .	165
A szegedi Hungáriában	80	Cigányszerelem	167
Éljen Herman Ottó!	84	Debreceni emlék	169
Esküdtszéki csárdás	87	Ady a párbajsegéd	171
A Dankó-pör nyakalója	90	Mesebácsi a Tündér-	
Fehér Poldi	92	országban	176
Dalol a város	95	A pálmafák alatt	181
Rózsavölgyi koszorúja	98	Királyok, ha találkoznak	198
Gárdonyi—Dankó	100	Meghalok én nemsokára...	201
Pósa búcsúja	104	»Az én lelkem feketébe	
		öltözik.«	203

OSZK

